

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

РОКСОЛЯНА ЗОЗУЛЯК-СЛУЧИК

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

**Івано-Франківськ
2021**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

РОКСОЛЯНА ЗОЗУЛЯК-СЛУЧИК

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

**для студентів спеціальності
231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
Першого (бакалаврського) рівня освіти**

**Івано-Франківськ
«НАІР»
2021**

УДК 37.013.42(075.8)
ББК 74.0 я 73
З-78

З-78 Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 134 с.

Методичні рекомендації упорядковано з урахуванням сучасних тенденцій переходу до модульно-рейтингової технології навчання. У них розкрито зміст і джерельну базу теоретичної та практичної частин курсу, подано методичні вказівки щодо проведення занять; уміщено ряд додатків, а також інформаційний матеріал, який поглиблює знання, отримані під час вивчення дисципліни. Адресовані викладачам навчальних закладів III–IV рівнів акредитації та студентам спеціальності 231 «Соціальна робота» освітньої програми «Соціальна педагогіка».

Рецензенти:

Сабат Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Ворощук О. Д. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Друкується відповідно до рішення вченої ради Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 26 червня 2014 р. (протокол № 9).

ЗМІСТ

Вступ	5
Організація курсу.....	8
Розподіл балів за виконані завдання відповідно до модулів.....	9
Структура навчальної дисципліни.....	10
Навчально-тематичний план курсу	12
Розподіл тем навчально-тематичного плану курсу за модулями.....	13
Розділ I. Зміст і джерельна база лекцій.....	14
Розділ II. Плани семінарських і практичних занять	19
Розділ III. Зміст завдань для самостійної роботи студентів.....	29
Розділ IV. Форми і варіанти підсумкового контролю знань.....	30
Тестові завдання для підсумкового контролю з модуля «Вступ до спеціальності».....	32
Орієнтовні завдання для письмового підсумкового контролю знань студентів із курсу «Вступ до спеціальності».....	38
Програмові вимоги до підсумкового контролю з курсу «Вступ до спеціальності»	41
Додатки	43
<i>Додаток А. Проблемні ситуації</i>	
<i>Додаток Б. Конвенція про права дитини</i>	
<i>Додаток В. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»</i>	
<i>Додаток Д.</i>	
<i>Додаток Е</i>	
<i>Додаток И</i>	
<i>Додаток Ж. Дитячі оповідання</i>	
<i>Додаток З. Казка «Сніжинка»</i>	
<i>Додаток К. Практичні поради</i>	
<i>Додаток Л. Орієнтовні моральні норми в поведінці соціального педагога.</i> <i>Орієнтовні моральні норми в поведінці соціального педагога із сім'єю</i>	
<i>Додаток М. Тест «Визначення емпатійних здібностей особистості».</i>	
<i>Додаток Н. Тест «Визначення рівня комунікативності»</i>	
<i>Додаток П. Тест «Чи вмієте Ви спілкуватися»</i>	
<i>Додаток Р. Етичні кодекси</i>	
<i>Додаток С. Перелік обов'язкової ділової документації соціального педагога</i>	
<i>Додаток Т. Перелік нормативно-правової документації соціального педагога</i>	
<i>Додаток У. Взірці ділової документації соціального педагога</i>	
Короткий термінологічний словник.....	97
Довідкова служба на допомогу студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».....	124
Список рекомендованих джерел.....	127

ВСТУП

У сучасних умовах гуманізації українського суспільства, безперечно, виникає гостра потреба у фахівцях соціальної педагогіки, діяльність яких вимагає від особистості обізнаності в широкому колі питань. З-поміж них – організація системи соціального забезпечення, знання відповідного законодавства, конкретних форм, методів і прийомів індивідуальної та групової роботи з людьми.

Сфера діяльності соціального педагога дуже обширна. Вагоме значення надається також формуванню особистісних психологічних якостей, моральних рис, що відповідають фаховим вимогам, а також умінню спілкуватись, вести переговори, захищати інтереси клієнтів, співпрацювати з представниками суміжних професій тощо.

Саме соціальний педагог покликаний комплексно вирішувати соціальні проблеми в різних галузях і сферах життя, а також намагається навчити використовувати власний потенціал особистості, самостійно вирішувати життєві проблеми. Отож його робота нині особливо активізується у зв'язку із соціальними зрушеннями в українському суспільстві, що спричинили кризові ситуації, дезадаптацію, конфлікти тощо, пошуками напрямів духовного оновлення держави. Характерною для сьогодення є девальвація моралі, криза ціннісних засад, вульгаризація суспільного устрою життя. Водночас, незважаючи на занепад моральних цінностей, від того, яких моральних імперативів буде дотримуватися соціальний педагог, від рівня фахових знань залежить якість його професійної діяльності.

Тому важливого значення набувають підготовка нової генерації соціально-педагогічних кадрів, підвищення їх професіоналізму як одного з напрямів реалізації завдань Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття). Адже саме на плечі соціальних педагогів покладається виконання значної частини положень Національної доктрини розвитку освіти, зокрема, створення умов для розкриття творчого потенціалу обдарованих учнів і студентів, підтримка дітей з особливостями психічного та фізичного розвитку, пропаганда здорового способу життя, недопущення будь-яких форм насильства в сім'ї та навчальних закладах, забезпечення рівного доступу до здобуття освіти різних категорій дітей і молоді, соціальних гарантій учасників навчального процесу тощо.

Підготовка соціальних педагогів як окремий напрям суспільної практики та самостійний вид професійної діяльності почала формуватися в Україні на початку 90-х років минулого століття.

Першим кроком до оволодіння спеціальністю «Соціальна педагогіка» виступає курс «Вступ до спеціальності». Він також є підґрунтям для вивчення провідної дисципліни майбутніх фахівців – соціальної педагогіки.

Основними формами навчання основ соціально-педагогічної діяльності є лекції, семінарські, практичні, лабораторні, практичні заняття і самостійна робота студентів.

Навчальна програма з дисципліни базується на теоретичній концепції соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю І. Беґа, О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, А. Рижанові, Л. Штефан; положеннях про особливості соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах О. Кононко, Н. Лавриченко, Г. Лактіонової, С. Савченко, П. Плотнікова; основах соціально-правового захисту дітей та молоді (Н. Агаркової, О. Караман, І. Ковчиної, Ж. Петрочко); технологіях соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів (Р. Вайнолої, Н. Заверико, С. Харченко); особливостях профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі та формування здорового способу життя неповнолітніх (О. Вакуленко, І. Козубовської, М. Максимові, В. Оржеховської, О. Пилипенко); змісті та формах соціально-педагогічної роботи з сім'єю як провідним інститутом соціалізації особистості (Т. Алексєнко, В. Кравця, В. Пешої, В. Постового, І. Трубавіної); організаційно-методичних засадах діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (О. Кузьменко, І. Пінчук, С. Толстоухові); аспектах соціально-педагогічної діяльності дитячих і молодіжних

організацій (Ю. Ждановича, Ю. Поліщука), практичних положеннях професійної підготовки соціальних педагогів (Л. Міщик, В. Поліщук).

Мета курсу полягає в тому, щоб сформувати готовність студентів до оволодіння професійними компетенціями і ролями соціального педагога; ознайомити із змістом соціально-педагогічної діяльності, шляхами та способами її опанування; допомогти усвідомити суть майбутньої професії; звірити з її вимогами свої плани, упевнитись у правильності та доцільності вибору.

Основні завдання курсу спрямовані на:

- формування у студентів умінь наукової організації навчальної діяльності як підґрунтя до оволодіння іншими фаховими знаннями;
- розкриття актуальних проблем соціально-педагогічної роботи в Україні;
- формування гуманістично зорієнтованого професійного світогляду майбутнього соціального педагога, який розуміє потреби та проблеми різних соціальних груп;
- ознайомлення зі сферами діяльності соціального педагога як можливими місцями майбутньої самостійної праці;
- вивчення законодавчих документів, які визначають основні аспекти діяльності соціального педагога;
- започаткування накопичення «банку» інформаційних джерел з проблем соціально-педагогічної роботи;
- набуття умінь вільного оперування елементарними соціально-педагогічними поняттями.

Після вивчення курсу «Вступ до спеціальності» студенти повинні **знати**:

- особливості етапів наукової організації навчальної діяльності;
- актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи в Україні;
- сутність гуманістичних принципів професійної діяльності соціальних педагогів;
- елементарні соціально-педагогічні поняття;
- базові законодавчі документи, які визначають основу соціально-педагогічної діяльності;
- головні принципи й методи соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями клієнтів.

Завершення вивчення курсу сприятиме формуванню наступних **умінь**:

- організувати та здійснювати особисту навчальну діяльність як підґрунтя до оволодіння іншими фаховими знаннями;
- виокремити й охарактеризувати актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи в Україні;
- проводити аналіз сфер діяльності соціального педагога як місця майбутньої фахової діяльності;
- орієнтуватися в напрямках професійної діяльності;
- володіти основами законодавчих документів, що визначають основні аспекти соціально-педагогічної діяльності;
- вільно оперувати елементарними соціально-педагогічними поняттями.

У процесі оволодіння освітнім компонентом у здобувачів вищої освіти необхідно формувати наступні **компетентності**

Інтегральну – Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі соціальної роботи в процесі професійної діяльності, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні: ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. **ЗК 4.** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. **ЗК 6.** Знання та розуміння предметної області та розуміння професії базових понять соціально-педагогічної діяльності. **ЗК 9.** Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. **ЗК 10.** Здатність

до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. **ЗК 12.** Здатність приймати обґрунтовані рішення. **ЗК-15.** Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні (СК): СК 1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного). **СК 3.** Знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб. **СК 13.** Здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм.

Очікується отримати наступні програмні результати навчання (РН): РН 1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних завдань і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. **РН 3.** Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід. **РН 5.** Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки. **РН 13.** Використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.

Навчальна дисципліна «Вступ до спеціальності» забезпечує вивчення навчальних дисциплін: «Соціальна педагогіка», «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Етика соціально-педагогічної діяльності».

ОРГАНІЗАЦІЯ КУРСУ

Курс «Вступ до спеціальності» розрахований на 90 години, з них 60 годин – на самостійну, 30 – аудиторну роботу. Аудиторні години розподілені таким чином: 12 години – лекційних, 8 – семінарських, 8 – лабораторних, 2 – практичних занять.

Курс складається з двох змістових модулів, які висвітлюють основні теоретико-методологічні та прикладні аспекти сучасної соціально-педагогічної науки і практики. Кожен модуль передбачає виконання творчих завдань з окремих тем, роботу на семінарських, лабораторних заняттях, що проводяться в тому числі й у формі дискусій, тренінгів, тестувань тощо.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролю з використанням різних його форм, зокрема, проведення поточного контролю на семінарських та лабораторних заняттях (виступи і доповіді, участь у дискусіях, рольових іграх тощо), тестового контролю.

КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ ЗА ВИКОНАНУ РОБОТУ

№ з/п	Види робіт	Кількість балів
1	Доповідь (із представленням основного тексту, а також підготовчих матеріалів і конспектів)	4
2	Реферат (із представленням основного тексту та підготовчих матеріалів і конспектів)	2
3	Реферативний огляд фахового часопису	1–3
4	Окреме теоретичне повідомлення за 2–3 джерелами	2
5	Доповідь на практичному занятті	3
6	Формування інформаційного блоку (на підставі теоретичного повідомлення, доповіді, реферату й т. ін.)	2
7	Активна участь у роботі на практичному занятті (за семестр)	1
8	Виконання практичного завдання	2
9	Участь у рольовій грі, диспуті, тренінгу	5
10	Виконання завдань для самостійної роботи	2–4
11	Підготовка статті до наукової конференції, що відбудеться у ЗВО	10

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА ВИКОНАНІ ЗАВДАННЯ ВІДПОВІДНО ДО МОДУЛІВ

Навчальний модуль I		Навчальний модуль II	Самостійна робота/ Індивідуальні завдання	Контрольна робота
Змістовий модуль I	Змістовий модуль II			
Тема I	Тема I	51	29	20
Тема II	Тема II			
Тема III	Тема III			
	Тема IV			
	Тема V			
	Тема VI			
Форма контролю (підсумковий тест) – 20 балів				
Усього за курс		100		

Шкала оцінювання:

90–100 балів – відмінно (А).

80–89 балів – дуже добре (В).

70–79 балів – добре (С).

65–69 балів – задовільно (Д).

50–59 балів – задовільно (Е).

26–49 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FХ).

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	У тому числі					Усього	У тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. «Теоретичні аспекти соціально-педагогічної діяльності»												
Тема 1. Наукова організація праці студента	10	4	2			4	12	4				8
Тема 2. Мета і завдання соціальної педагогіки	14	2	4			8	10					10
Тема 3. Засади нормативно-правової бази соціальної роботи	10	2	2			6	12	2				10
Разом за змістовим модулем 1	34	8	8			18	34	6				28
Змістовий модуль 2 «Особливості фахової діяльності соціального педагога»												
Тема 1. Модель професіограми спеціаліста із соціально-педагогічної роботи	12	2	2			8	14	2	2			8
Тема 2. Етичні вимоги до особистості соціального педагога	10	2				8	8					8
Тема 3. Діяльність бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»	9			2	3	4	9				3	6
Тема 4. Особливості соціально-педагогічної діяльності Івано-Франківського міського центру соціально-	9			2	3	4	9				3	6

психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт»												
Тема 5. Ознайомлення з досвідом роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	9			2	3	4	9				3	6
Тема 6. Ознайомлення з діяльністю БХФ «Солідарність»	7			2	3	2	9				3	6
Разом за змістовим модулем 2	56	6	2	8	1 2	30	56	2	2		12	40
Усього годин	90	12	10	8	12	48	90	8	2		12	68

ІНДЗ	Написати есе «Соціальний педагог ХХІ століття»	Написати есе «Особливості діяльності МЦССС»	Написати есе «Особливості діяльності міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями»	Написати есе «Професійний портрет соціального педагога»
Усього годин	3	3	3	3

**НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ
«ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»**

№ з/п	Тема	К-сть годин
<i>Лекції</i>		
1	Наукова організація праці студента	4
2	Мета і завдання соціальної педагогіки	2
3	Засади нормативно-правової бази соціальної роботи	2
4	Модель професіограми спеціаліста із соціально-педагогічної роботи	2
5	Етичні вимоги до особистості соціального педагога	2
<i>Семінарські заняття</i>		
1	Роль НОП і самостійної роботи студентів у ВНЗ	2
2	Актуальність соціально-педагогічної роботи в Україні	2
3	Соціальне середовище та його виховні можливості	2
4	Професійний портрет соціального педагога	2
<i>Лабораторні заняття</i>		
1	Особливості діяльності бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»	2
2	Особливості соціально-педагогічної діяльності Івано-Франківського міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт»	2
3	Ознайомлення з досвідом роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	2
	Ознайомлення з діяльністю БХФ «Солідарність»	2
<i>Практичні заняття</i>		
1	Нормативно-правові основи соціально-педагогічної діяльності у сфері захисту дитини і дитинства	2
Усього:		30

**РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ КУРСУ
«ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» ЗА МОДУЛЯМИ**

№ з/п	Тема	Форма навчання
Модуль 1		
Теоретичні аспекти соціально-педагогічної діяльності		
1	Наукова організація праці студента	Лекція
2	Роль НОП і самостійної роботи студентів у ВНЗ	Семінарське заняття
3	Мета і завдання соціальної педагогіки	Лекція
4	Актуальність соціально-педагогічної роботи в Україні	Семінарське заняття

5	Соціальне середовище та його виховні можливості	Семінарське заняття
5	Засади нормативно-правової бази соціальної роботи	Лекція
6	Нормативно-правові основи соціально-педагогічної діяльності у сфері захисту дитини і дитинства	Практичне заняття
Модуль 2		
Особливості фахової діяльності соціального педагога		
7	Модель професіограми спеціаліста із соціально-педагогічної роботи	Лекція
8	Професійний портрет соціального педагога	Семінарське заняття
9	Етичні вимоги до особистості соціального педагога	Лекція
10	Особливості діяльності бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»	Лабораторне заняття
11	Особливості соціально-педагогічної діяльності Івано-Франківського міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт»	Лабораторне заняття
12	Ознайомлення з досвідом роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	Лабораторне заняття
13	Ознайомлення з діяльністю БХФ «Солідарність»	Лабораторне заняття

Розділ І ЗМІСТ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ЛЕКЦІЙ

Модуль 1. Теоретичні аспекти соціально-педагогічної діяльності

Тема 1. Наукова організація праці студента

1. Наукова організація праці студента та її основні складові.
2. Ключові форми організації навчання.
3. Основні якості студента.
4. Особливості науково-дослідницької роботи студента у ВНЗ.
5. Основні етапи роботи над періоджсерелами та їх конспектування.
6. Науково-дослідницька діяльність студентів: написання рефератів, курсових, дипломних та магістерських робіт.
7. Планування студентом самостійної навчальної діяльності.
8. Студентський путівник – дорожня карта професійного становлення.

Література

1. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
2. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
3. Грицюк Л., Магістерська робота : навч.-метод. посіб / Л. Грицюк, П. Гусак, Л. Завацька . Львів, 2016. 94 с.
4. Зозуляк-Случик Р. Суб'єкт–суб'єктна взаємодія в навчально-виховному процесі університету як педагогічна умова формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали одинадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2018 р.) / гол. ред. В.В. Корнещук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2018. С. 224–226.
5. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики : [навч. посіб.] / О. О. Біла та ін. Одеса : Палітра, 2005. 538 с.
6. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. – 3-тє вид / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко . К. : Знання-Прес, 2013.295 с.

Інтернет-джерела

1. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України :<http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231
3. Соціальна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>
4. «Студентський путівник – дорожня карта професійного становлення в ПНУ» https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Студентський_путівник_2019-20-25.10.pdf

Тема 2. Мета і завдання соціальні педагогіки

1. Предмет соціальної педагогіки.
2. Мета, завдання і функції соціальної педагогіки.
3. Взаємозв'язки соціальної педагогіки з іншими соціально-гуманітарними дисциплінами.
4. Соціальна педагогіка як наука і вид практичної діяльності.

5. *Сутність соціальної педагогіки, її об'єкт і предмет.*
6. *Принципи соціально-педагогічної діяльності.*
7. *Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні.*

Література

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола [за заг. ред. А.Й. Капської]. К., 2002. 164 с.
2. Все про соціальну роботу : [навч. енциклопед. Словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі.] Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2016. 616 с.
3. Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 145 с.
4. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Засць. Умань, 2016. 58 с.
5. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
- 7.Зозуляк-Случик Р. Рівень сформованості комунікативних якостей студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Тези доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (17. 18 березня 2016 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2016. С. 83–85.
8. Зозуляк-Случик Р. Гуманістична спрямованість професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Добробут здобувачів освіти та учителів у сучасних умовах освітнього простору та соціуму: матеріали міжвуз. (заочн.) наук.-практ. конфер. 26 лют. 2021р. Хмельницький, 2021. С. 51–55.
9. Зозуляк-Случик Р. Формування професійно важливих рис як основа компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 2 (37), Част. 1, С.
- 10.Єржабкова Б. Вибрані питання соціальної педагогіки / Б. Єржабкова. Дрогобич : Вимір, 2003. С.39–66, 107–199, 222–239.
11. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навч. посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О.П. Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 328 с.
12. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред.. проф. І.Д. Звереві. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

Інтернет-джерела

1. Офіційний сайт Верховної Ради України: zakon.rada.gov.ua
- 2.Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України :<http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
- 3.Соціальна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>
- 4.Професійний стандарт «Соціальний працівник» (Проект).Міністерство соціальної політики України. URL:https://www.msp.gov.ua/files/project_normativnyh_documentov/p-sp.doc
- 5.Спільнота активних освітян: vseosvita.ua
- 6.«Студентський путівник – дорожня карта професійного становлення в ПНУ» https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Студентський_путівник_2019-20-25.10.pdf

Тема 3. Нормативно-правова база соціальної роботи

2. *Нормативно-правові джерела соціальної роботи.*
3. *Взаємообумовленість української та міжнародної нормативно-правової бази в соціальній сфері.*
4. *Захист прав дитини і дитинства.*

Література

1. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика / Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. . М., 1998. 600 с.
2. Декларація прав дитини : проголош. Генерал. Асамблеєю ООН, 20 листопада 1959 р. Відродження. №1. С.18.
3. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист. Укр. ін-т соц. Досліджень. К., 2018. Ч. 2.
4. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : [підручник] / М. Б. Євтух, О. П. Сердюк. К. : МАУП, 2002. 232с.
5. Законодавство України про соціальний захист населення. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
6. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2001. № 42. С. 213–225. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
7. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики : [навч. посіб.] / О. О. Біла та ін. Одеса : Палітра, 2005. 538 с.
8. Конвенція ООН про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
9. Соціальна педагогіка : [підручник / за ред. А. Капської та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
10. Настільна книга соціального педагога / [автор-укладач О. Є. Марінушка та ін]. – Харків : Ранок, 2016. – 272 с.
11. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навч. посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О.П. Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 328 с.
12. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

Інтернет-джерела

1. Офіційний сайт Верховної Ради України: zakon.rada.gov.ua
2. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України : <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
3. Офіційний сайт Кабінету міністрів України : <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
4. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота для першого(бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>

Модуль 2. Особливості фахової діяльності соціального педагога

Тема 4. Модель професіограми спеціаліста з соціально-педагогічної роботи

1. Професія «соціальний педагог»: історичний екскурс.
2. Соціальна робота і соціальна педагогіка в Україні.
3. Професійний портрет соціального педагога і практичного психолога.
4. Призначення спеціалістів із соціальної педагогіки.
5. Зміст підготовки соціального педагога у ВНЗ.
6. Характеристика базових знань соціального педагога.

7. Роль фундаментальних наук у підготовці спеціаліста.
8. Зміст спеціальної підготовки соціального педагога.
9. Кваліфікаційна характеристика спеціаліста.
10. Основні базові педагогічні вміння, якими повинні володіти студенти під час навчання та проходження різних видів практики.

Література

1. Богданова І.М. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2011. 160 с.
2. Все про соціальну роботу : [навч. енциклопед. Словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі.] Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2016. 616 с.
3. Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 145 с.
4. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
5. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
6. Зозуляк-Случик Р. В., Ковбас Б. І. Етика соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. 218 с.
7. Зозуляк-Случик Р. Рівень сформованості комунікативних якостей студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Тези доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (17. 18 березня 2016 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2016. С. 83–85.
8. Зозуляк-Случик Р. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладах: етичний аспект. Сучасна наука і освіта: нові реалії і наукові рішення : збірник мат. Міжнародної науково-практичної конференції на базі Варненського у-ту менеджменту (Болгарія, 1 липня – 13 липня 2017 р.). Україна–Болгарія–Польща–Канада–Румунія, 2017. С. 108–112.
9. Зозуляк-Случик Р. Основні моральні категорії соціальної роботи. Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 10–13.
10. Зозуляк-Случик Р., Трінчук М. Соціально-педагогічна сутність феномену “професійна самореалізація”. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2020 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2020.
11. Зозуляк-Случик Р. Гуманістична спрямованість професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Добробут здобувачів освіти та учителів у сучасних умовах освітнього простору та соціуму: матеріали міжвуз. (заочн.) наук.-практ. конфер. 26 лют. 2021р. Хмельницький, 2021. С. 51–55.
12. Зозуляк-Случик Р. Формування професійно важливих рис як основа компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 2 (37), Част. 1, С
13. Капська А.Й. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.]. К., 2011. 488 с.
14. Соціальна педагогіка : [мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звереві]. К. : Центр навчальної літератури, 2008. 336 с.

Тема 5. Етичні вимоги до особистості соціального педагога

1. Фахові цінності в соціально-педагогічній роботі.
2. Професійні межі соціальних педагогів.
3. Етичні стандарти соціально-педагогічної роботи в Україні.
4. Особистісно-моральні якості соціального педагога.
5. Етичні обов'язки соціального педагога стосовно клієнтів.

Література

1. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
2. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
3. Зозуляк-Случик Р. В., Ковбас Б. І. Етика соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. 218 с.
4. Зозуляк-Случик Р. Рівень сформованості комунікативних якостей студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Тези доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (17. 18 березня 2016 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2016. С. 83–85.
5. Зозуляк-Случик Р. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладах: етичний аспект. Сучасна наука і освіта: нові реалії і наукові рішення : збірник мат. Міжнародної науково-практичної конференції на базі Варненського у-ту менеджменту (Болгарія, 1 липня – 13 липня 2017 р.). Україна–Болгарія–Польща–Канада–Румунія, 2017. С. 108–112.
6. Зозуляк-Случик Р. Основні моральні категорії соціальної роботи. Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 10–13.

Розділ II

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

РОЛЬ НОП І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

1. Питання для поглибленого вивчення

- 1.1. Основні форми організації самостійної роботи студентів.
- 1.2. Етапи самостійної роботи студентів.
- 1.3. Контроль і ефективність самостійної роботи.
- 1.4. Основні правила та оформлення реферату, наукового повідомлення.
- 1.5. Самостійна робота в діяльності студента.
- 1.6. Компетенція викладача як чинник самостійної роботи студентів.

2. Завдання до теми

- 2.1. Скласти план і провести аналіз тексту.
- 2.2. Викласти тезово матеріал статті.
- 2.3. Виписати цитати із статті.
- 2.4. Зробити анотацію до статті.
- 2.5. Написати рецензію до статті.
- 2.6. Прореферувати статтю.

3. Питання для обговорення

- 3.1. Які Ви знаєте складові наукової організації праці студентів? Охарактеризуйте їх.
- 3.2. Розкрийте суть основних якостей студента.

- 3.3. Які форми навчання у вищих навчальних закладах Ви знаєте?
- 3.4. Які основні етапи сприймання та осмислення навчальної інформації?
- 3.5. Які основні правила та прийоми запам'ятовування матеріалу?
- 3.6. Що є причиною забування та як здійснити профілактику?
- 3.7. Які складові є основними в режимі індивідуальної праці та відпочинку студента?
- 3.8. Як Ви розумієте поняття науково-дослідницької роботи студента? Доведіть, що НДРС є необхідною складовою його професійної підготовки.
- 3.9. Дайте визначення понять «об'єкт наукової роботи» та «предмет наукової роботи». Визначте залежність між ними.
- 3.10. Дайте опис літературного джерела (*підручники, журнали, газети, збірники наукових праць роздаються кожному студентові*).

4. Індивідуальні домашні завдання

- 4.1. Ознайомлення із структурою та можливостями наукової бібліотеки університету.
- 4.2. Робота над першоджерелами в бібліотеці.
- 4.3. Схематично зобразити функціональну структуру наукової бібліотеки (*на основі ознайомлення з функціональними структурними підрозділами наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*).

Література

1. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / І. М. Богданова. К. : Знання, 2008. С. 18–43
2. Болонський процес : нормативно-правові документи [укладачі: З. І.Тимошенко, І. Г.Оніщенко, А. М.Грехов, Ю. І.Палеха]. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 102 с.
3. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
4. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
5. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики : [навч. посіб.] / О. О. Біла та ін. Одеса : Палітра, 2005. С.18–34.
6. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. 3-тє вид / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. К. : Знання-Прес, 2003. 295 с.

Семінарське заняття № 2

АКТУАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

1. Питання для обговорення

- 1.1. Особливості взаємодії особистості та соціуму.
- 1.2. Економічні причини загострення соціальних проблем в Україні.
- 1.3. Зміни та новоутворення в соціальній структурі суспільства.
- 1.4. Характеристика кількісного та якісного складу населення держави.
- 1.5. Провідні напрями соціальної політики в Україні.
- 1.6. Роль соціального педагога в розв'язанні соціальних проблем суспільства.

2. Тематика рефератів

- 2.1. Перспективи розвитку соціальної педагогіки і соціальної політики в Україні.
- 2.2. Основні сфери професійної діяльності соціальної педагогіки.
- 2.3. Досвід організації соціальної роботи і соціальної педагогіки з певною категорією населення в конкретній зарубіжній країні.

3. Запитання і завдання до теми

- 3.1. Що передбачає процес соціально-педагогічної роботи?
- 3.2. Яка структура процесу соціально-педагогічної роботи?
- 3.3. У чому сутність методики соціально-педагогічної роботи на мікрорівні соціальної практики?

- 3.4. Що включає в себе соціально-педагогічна робота на мезорівні (практична робота в групах)?
- 3.5. Яку практичну роботу здійснює соціальний педагог на макрорівні (типи громад та напрями роботи з ними)?
- 3.6. Які основні моделі реалізації технологій практичної соціальної діяльності?

4. Індивідуальні домашні завдання

4.1. Заповнити таблицю:

Передумови формування соціальної політики в Україні	Напрями соціальної політики в Україні

Література

1. Все про соціальну роботу : [навч. енциклопед. Словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі.] Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. 618 с.
2. Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 145 с.
3. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
4. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
5. Демографічні перспективи України до 2026 року / В. Стешенко, О. Рудницький, О. Хомра, А. Стефановський. К., 2019. 56 с.
6. Діти «групи ризику» : психологічні, соціальні та правові аспекти. К., 2001. 192 с.
7. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К., 1999. – 87 с.
8. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. Львів: Світ, 2009. 290 с.
9. Соціальна робота в Україні [за заг. ред. І. Д. Зверсевої]. – К. : ДЦССМ, 2004. 256 с.
10. Соціальна робота в Україні: перші кроки / [за ред. В. Полтавця]. К. : Вид. дім «Academia», 2000. 236 с.
11. Управлінські аспекти соціальної роботи : курс лекцій. К. : МАУП, 2012. 376 с.

Семінарське заняття № 3

СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЙОГО ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ

1. Питання для обговорення

- 1.1. Соціальне середовище як джерело розвитку та формування особистості.
- 1.2. Структура соціального середовища.
- 1.3. Особливості взаємодії особистості та соціального середовища.
- 1.4. Основні принципи і завдання соціального виховання.
- 1.5. Система соціального виховання. Сфери життєдіяльності особистості і соціальне виховання.
- 1.6. Поняття соціалізації. Види соціалізації: стихійна, відносно спрямована, соціально-контрольована.
- 1.7. Фактори, що сприяють соціалізації: мегафактори, макрофактори, мезофактори, мікрофактори.
- 1.8. Механізми соціалізації: соціально-психологічні, соціально-педагогічні.
- 1.9. Розвиток особистості та його вплив на соціалізацію особистості

2. Тематика рефератів

- 2.1. Вплив спадкових факторів на розвиток дитини.
- 2.2. Засвоєння дитиною соціальних ролей у процесі її розвитку.

2.3. Виховання і соціалізація дитини.

2.4. Релігійні організації як фактор соціалізації.

3. Запитання і завдання до теми

3.1. Проаналізувати статті Закону України «Про освіту» (ст. 3, 8, 9, 21, 22,29, 37, 43, 51, 52).

3.2. Проаналізувати статті Положення про організацію навчального процесу в навчальних закладах (розділи: 1, 2, 3, 4, 7).

3.3. Дайте визначення понять: «соціальне виховання», «соціалізація», «інтеріоризація», «екстеріоризація», «імпринтинг», «рефлексія», «ідентифікація», «наслідування» як механізмів соціалізації.

4. Питання для самоконтролю та роздумів

4.1. Яку роль відіграють діяльність і спілкування у розвитку дитини?

4.2. У чому проявляється позитивний і негативний вплив спадковості на розвиток дитини?

4.3. Що таке соціалізація? Які фактори впливають на соціалізацію дитини?

4.4. Яким є вплив середовища на розвиток дитини?

4.5. Як пов'язані процеси виховання та соціалізації дитини?

4.6. Які соціальні фактори розрізняють у соціальній педагогіці?

4.7. Що таке соціальний статус? Яким він буває?

4.8. Що таке соціальна роль?

4.9. Розкрийте зміст понять «соціальна адаптація», «індивідуалізація», «інтеграція» в соціальній педагогіці.

4.10. У чому проявляється соціальна дезадаптація?

4.11. Які Ви знаєте різновиди жертв соціалізації?

4.12. З якими небезпеками зустрічається людина на різних вікових етапах у процесі соціалізації?

4.13. Що таке соціальна реабілітація?

4.14. У чому полягає сутність соціального виховання?

4.15. Які Ви знаєте принципи соціального виховання? Охарактеризуйте їх.

5. Індивідуальні домашні завдання

5.1. Виписати п'ять визначених понять соціального виховання та соціального середовища.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : [навч. посіб.] / О. В. Безпалько. К. : Центр навчальної літератури, 2003. С. 21–36.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / І. М. Богданова. К. : Знання, 2008. 343 с.
3. Все про соціальну роботу : [навч. енциклопед. Словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі.] Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. 618 с.
4. Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 145 с.
5. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
6. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
7. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навч. посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О.П. Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 328 с.
8. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред.. проф. І.Д. Звереві. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

Семінарське заняття № 4
ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

1. Питання для обговорення

- 1.1. Розкрийте особливості виникнення та становлення соціально-педагогічної науки і практики. Короткий екскурс в історію.
- 1.2. Охарактеризуйте функції та завдання соціальної педагогіки.
- 1.3. Розкрийте сутність основних понять соціальної педагогіки.

2. Питання для самоконтролю та роздумів

- 2.1. Що передувало виникненню соціальної роботи і соціальної педагогіки за кордоном?
- 2.2. Які особливості виникнення соціальної роботи і соціальної педагогіки в Україні?
- 2.3. Які якості і знання повинен мати соціальний педагог?
- 2.4. Які існують категорії соціально-педагогічної діяльності?
- 2.5. У чому полягає головне правило соціально-педагогічної діяльності?
- 2.6. Які особливості професійної діяльності соціального педагога?
- 2.7. Які завдання, сфери і функції діяльності соціального педагога?
- 2.8. У яких установах може працювати соціальний педагог?

3. Завдання до теми

- 3.1. Проведіть наукове спостереження за групою студентів з метою виявлення їх інтересів, потреб, бажань у сфері соціально-педагогічної діяльності. Оформіть у вигляді доповіді на семінарі.
- 3.2. Проведіть інтерв'ю з групою студентів задля виявлення їх інтересів, потреб, бажань у сфері дозвілля. Оформіть у вигляді доповіді на семінарі.
- 3.3. Напишіть анотацію на один із творів А. Макаренка.
- 3.4. Складіть бібліографію до теми «Соціально-педагогічна робота на сучасному етапі розвитку».
- 3.5. Ознайомтесь із структурою клубу студентського самоврядування в інституті, напишіть стислу характеристику його діяльності.

4. Індивідуальні домашні завдання

- 4.1. Написати есе «Соціальний педагог ХХІ століття».
- 4.2. На основі принципів та завдань соціально-педагогічної діяльності розробити проект професійного кодексу соціального педагога.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : [навч. посіб.] / О. В. Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. С. 21–36.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / І. М. Богданова. К. : Знання, 2008. 343 с.
3. Все про соціальну роботу : [навч. енциклопед. Словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі.] Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. 618 с.
4. Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 145 с.
5. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Заєць. Умань, 2016. 58 с.
6. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
7. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навч. посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О.П. Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 328 с.
8. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред.. проф. І.Д. Зверевої. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

Загальні зауваження та методичні вказівки

Семінарські заняття як форма навчання в сучасній вищій школі є одним із основних видів практичних занять. Головною *метою* семінарських занять є узагальнення, поглиблення і систематизація знань, здобутих студентами під час самостійної роботи з лекційним матеріалом і навчально-методичною літературою, а основними завданнями – розвиток творчого мислення, пізнавальна мотивація, професійне використання знань у навчальних умовах, їх повторення і закріплення, контроль, педагогічне спілкування. У процесі підготовки до семінарського заняття та під час його проведення у студентів формуються навички науково-дослідницької роботи, уміння готувати доповіді і виступати з ними перед аудиторією, здатність працювати одночасно з кількома літературними джерелами, аналізувати їх зміст і узагальнювати прочитаний матеріал.

Семінарське заняття передбачає готовність кожного студента до відповідей на всі запитання, призначені для обговорення та фронтальної бесіди-диспуту, а також вільне оперування основними поняттями, окресленими у плані семінарського заняття. Передбачені планом завдання для домашнього письмового опрацювання та реферати виконуються індивідуально (за власним бажанням чи пропозицією викладача їх виконують окремі студенти).

Підготовка до семінарського заняття включає ряд етапів:

1. Ознайомлення з основними поняттями семінару та питаннями плану.
2. Опрацювання відповідних розділів рекомендованої літератури, конспекту лекцій.
3. Складання тексту виступу:
  - план (короткий, логічно побудований перелік запитань, що розкривають зміст прочитаного матеріалу);
  - тези (коротко сформульовані основні думки, положення опрацьованого матеріалу, узагальнена коротка відповідь на питання плану, їх доцільно пронумерувати);
  - доповідь (розширений виклад змісту тез, що вивчаються, який включає вступ, глибоке висвітлення питання, невелике узагальнення або висновки).
4. Самоперевірка готовності до семінару шляхом відповіді на запитання та виконання завдань для самоконтролю, передбачених планом семінарського заняття. На цьому етапі важливо чітко сформулювати свою власну думку щодо кожного питання й аргументовано її обґрунтувати. Доцільно також занотувати запитання, що виникли під час самостійної роботи з підручниками і науковою літературою для отримання на них відповідей на семінарському занятті.

При підготовці до виконання завдання для письмового домашнього опрацювання (плани семінарських занять 1, 2, завдання 3, 4) варто пам'ятати, що конспект статті передбачає не тільки короткий, стислий і послідовний виклад основних положень прочитаного матеріалу, але й наявність власного бачення вирішення проблеми, зв'язок із сучасністю тощо.

Написання реферату на задану тему передбачає самостійне складання його плану та підбір і опрацювання відповідної літератури, список якої в кінці тексту є обов'язковим. Реферат має відповідати визначеній планом структурі; використані в тексті цитати – оформлені згідно з діючими вимогами^{*)} Його обсяг визначається потребою розкриття проблеми (не більше 20-и рукописних пронумерованих сторінок, розміщених на одній стороні аркуша білого паперу, при цьому першою сторінкою є титульний аркуш). До реферату можуть долучатися ілюстрації, таблиці.

---

*) Посилання на джерело подається внизу сторінки (прізвище й ініціали автора, назва твору, місце, рік видання, сторінки; якщо цитата взята зі статті, то, крім прізвища й ініціалів автора та її назви, зазначаються всі дані про книгу, журнал чи газету, в яких вона вміщена) або в дужках після цитати вказується порядковий номер джерела зі списку використаної літератури і сторінка.

Під час семінарського заняття студенти повинні:

- уважно слухати виступи інших учасників семінару, намагатися співставити їх висловлювання зі своїми думками;
- брати активну участь в обговоренні питань, передбачених планом заняття, не боятися висловлювати свою власну думку, підкріплену переконливими аргументами;
- сміливо критикувати думки одногрупників, з якими не погоджуються (ця критика має бути конструктивною, тобто повинна передбачати конкретну альтернативну пропозицію).

Варто зауважити, що при розгляді третього питання семінарського заняття №1 рекомендується виконати вправу «Нитки» (додаток Ф), яка наочно демонструє особливості взаємодії особистості та соціального середовища, місце в цьому процесі інших людей, зокрема соціального педагога. Аналізуючи друге питання семінарського заняття №2, рекомендуємо озвучити східну притчу «Дай йому руку» (додаток Х), що створить сприятливу атмосферу для обговорення функціонального аспекту діяльності соціального педагога.

Джерело

[Вступ до спеціальності : навчально-методичний посібник / [автор-упорядник Оксана Володимирівна Джус]. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 128 с.]

ПЛАН
практичного заняття на тему
**«Нормативно-правові основи соціально-педагогічної діяльності
у сфері захисту дитини і дитинства»**

1. Завдання для письмового домашнього опрацювання

1.1. Законспекуйте:

- а) Конвенцію ООН про права дитини (додаток Б).
- б) Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (додаток В).

2. Вправи для оволодіння навичками використання нормативно-правових документів у практиці соціально-педагогічної діяльності

2.1. Мета: продемонструвати студентам, що порушення прав дитини – це не абстрактна категорія, відображена у правових документах, а явище, з яким ми зустрічаємося в повсякденному житті.

Тривалість: 15 хв.

Матеріали й обладнання: чорний і червоний маркери, аркуш паперу.

Хід проведення. Студентам пропонується намалювати на аркуші паперу дитину, розділити малюнок навпіл. Викладач читає текст (Додаток Д). У процесі його читання студенти фіксують випадки порушення прав дитини, зображаючи кожне з них чорною лінією, що закреслює половинку фігури дитини; червоною на іншій половині малюнка позначають моменти, коли вона була щасливою.

Запитання:

- 1) Що Ви відчуваєте, дивлячись на свій малюнок?
- 2) Скільки і які порушення прав дитини Ви зауважили?

2.2. Аналіз Конвенції ООН про права дитини (КПД).

Мета: аналіз змісту КПД з акцентуванням уваги на взаємозв'язку її положень із професійною діяльністю педагогів, соціальних працівників.

Тривалість: 20 хв.

Запитання:

- а) Які зі статей КПД найбільш актуальні в майбутній професійній діяльності?
- б) Чи відповідають положення КПД національному законодавству?
- в) Чи можна застосовувати КПД на практиці?

2.3. Розминка «33».

Мета: підготувати студентів до активної подальшої роботи; перевірити, закріпити знання, отримані під час виконання попередньої вправи (№ 2).

Тривалість: 5 хв.

Хід проведення. Викладач пропонує студентам «розрахуватися» до 33. Той, котрому випало число, кратне 3, повинен замість числа продовжити речення, яке починається словами «Я маю право на...».

2.4. Проблемні ситуації:

Мета: на основі аналізу заготовлених проблемних ситуацій (однієї чи кількох – Додаток А, сит. 7–11) сприяти розвитку уміння застосовувати отримані знання для вирішення конкретних життєвих проблем, що пов'язані з захистом прав дитини.

Тривалість: 20 хв.

Хід проведення. Кожна (із завчасно визначених) група студентів аналізує «свою» (також отриману раніше) проблемну ситуацію, пропонує шляхи її вирішення, використовуючи КПД та інші нормативні документи. Студенти з інших груп висловлюють свою думку з приводу вирішення проблеми. Викладач пропонує

пригадати, чи були в житті студентів ситуації, які супроводжувалися порушеннями їхніх особистих прав.

2.5. Дискусія «Діти в кризових ситуаціях: шляхи вирішення проблем».

Мета: обмін думками, власним досвідом студентів щодо шляхів вирішення проблем соціального сирітства, дітей, що знаходяться в кризових ситуаціях; необхідність координації дій, спрямованих на покращення становища дітей у регіоні, з боку різних відомств і служб.

Тривалість: 20 хв.

Хід проведення. Для того, щоб почати дискусію, викладач читає одне з оповідань, написаних самими дітьми (Додаток Ж). Після цього слід поставити запитання, які стимулюватимуть обговорення проблеми.

Література

1. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика / Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. . М., 1998. 600 с.
2. Декларація прав дитини : проголош. Генерал. Асамблеєю ООН, 20 листопада 1959 р. // Відродження. №1. С.18.
3. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист. Укр. ін-т соц. Досліджень. К., 2018. Ч. 2.
4. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : [підручник] / М. Б. Євтух, О. П. Сердюк. К. : МАУП, 2002. 232с.
5. Законодавство України про соціальний захист населення. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
6. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2001. № 42. С. 213–225. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
7. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики : [навч. посіб.] / О. О. Біла та ін. Одеса : Палітра, 2005. 538 с.
8. Конвенція ООН про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
9. Соціальна педагогіка : [підручник / за ред. А. Капської та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
10. Настільна книга соціального педагога / [автор-укладач О. Є. Марінушка та ін]. – Харків : Ранок, 2016. – 272 с.
11. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навч. посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О.П. Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 328 с.
12. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

Інтернет-джерела

1. Офіційний сайт Верховної Ради України: zakon.rada.gov.ua
2. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України :<http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
3. Офіційний сайт Кабінету міністрів України : <http://www.kmu.gov.ua/>. 4. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України :<http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
4. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота для першого(бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>

Методичні вказівки

Успішне проведення даного практичного заняття буде можливим за умови опрацювання теоретичного повідомлення викладача (Тема 3 лекційного курсу), відповідного додаткового матеріалу, виконання письмового домашнього завдання (1; 2 впр. 4) та наявності знань і вражень, набутих під час ознайомлення з досвідом роботи соціально-педагогічних інституцій на лабораторних заняттях.

Особливість практичного заняття «Нормативно-правові основи соціально-педагогічної діяльності у сфері захисту дитини і дитинства» полягає в його наближеній до тренінгу формі, тобто передбачає активну участь у проведенні студентів, їх взаємодію з викладачем, що виступає в ролі тренера і скеровує роботу в потрібне русло. Завдяки цьому вможливується обмін думками, відбувається взаємозбагачення досвідом, вироблення у процесі спільної роботи колективної точки зору щодо тієї чи іншої проблеми, «проживання» різних життєвих ситуацій. Це стимулює не тільки раціональний, але й емоційний рівень, і водночас забезпечує ефективність досягнення поставленої мети.

Тренінгові елементи на даному занятті наявні з ряду причин. По-перше, відомо, що людина ефективніше сприймає й засвоює інформацію тоді, коли поцінуються її власні знання й активність. По-друге, коли психологічно комфортне середовище створює простір для творчості та розкриття власного потенціалу. Забезпечення такого середовища, як і контроль за тривалістю виконання вправ і досягнення мети заняття – уміння на практиці використовувати знання з нормативно-правової бази соціально-педагогічної діяльності, – покладається на викладача.

Практичне заняття передбачає не лише закріплення всього навчального матеріалу, опрацьованого впродовж вивчення курсу «Вступ до спеціальності», але й утвердження впевненості у правильному виборі майбутньої професії, усвідомлення її актуальності на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Для підведення підсумків, створення сприятливої емоційної атмосфери, наголошення на важливості участі кожної людини в розбудові міцної, демократичної, соціально орієнтованої і правової держави та відповідальності членів суспільства за мир і благополуччя у світі варто завершити заняття і вивчення курсу «Казкою для натхнення» (Додаток 3).

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН

лабораторних занять на тему:

1. Особливості діяльності бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника».
2. Особливості соціально-педагогічної діяльності Івано-Франківського міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт».
3. Ознайомлення з досвідом роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
4. Ознайомлення з діяльністю БХФ «Солідарність»

Хід лабораторних

1. Зустріч із директором (керівним складом) Івано-Франківського обласного (міського) центру соціальних служб для молоді (ОЦССМ, МЦССМ).
2. Ознайомлення студентів зі сферою діяльності та особливостями роботи Івано-Франківського ОЦССМ (МЦССМ).
3. Залучення студентів до роботи у Школі волонтерів при Івано-Франківському ОЦССМ (МЦССМ)
4. Укладання «усної домовленості» про співпрацю центру та студентів I курсу спеціальності «Соціальна педагогіка» стосовно користування фондами

книгозбірні ОЦССМ.

2. Індивідуальні домашні завдання

2.1. За підсумками проведення заняття рекомендується в домашніх умовах написати звіт у довільній формі – твір, роздум, опис, есе, творчу роботу, давши відповіді на питання:

- 1) Значення соціально-педагогічної роботи для українського суспільства у XXI столітті.
- 2) Моє місце в соціально-педагогічній роботі (яким напрямом діяльності Вам хотілося б займатися?).
- 3) Моя волонтерська діяльність.

2.2. Заповнити таблицю:

№ з/п	Назва соціальної служби, установи, організації	Основні напрями діяльності служби, установи, організації	Форми та методи реалізації напрямів роботи
1			

Методичні вказівки

Лабораторне заняття – це форма навчального заняття, на якому студент під керівництвом викладача особисто проводить натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень даної навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи.

Лабораторні заняття зі «Вступу до спеціальності» проводяться в умовах реального професійного середовища, зокрема, у дитячому притулку, центрі соціальних служб для молоді^{*)} як майбутніх базах соціально-педагогічної практики чи можливих місцях роботи випускників. Заздалегідь студентам необхідно розповісти про ці соціально-педагогічні інституції та провести відповідний інструктаж.

Під час лабораторних занять студенти знайомляться із завданнями й особливостями роботи цих установ, їх роллю в системі соціального виховання та становлення особистості. Студенти запитують, спостерігають, запам'ятовують, пробують включитися в роботу інституцій (притулок, школа-інтернат).

За підсумками проведення занять рекомендується в домашніх умовах написати звіт у довільній формі – твір, роздум, опис, есе, творчу роботу. Це обумовлено тим, що на I курсі велика увага приділяється саме емоційному сприйняттю обраної студентами професії, яка закладає основу морально-гуманістичного становлення спеціаліста цього фаху. Звіти перевіряє викладач, найцікавіші й найоригінальніші з них оприлюднює. Відповідно до їх змісту він коригує плани семінарських (№ 3, 4) та практичного занять, зосереджуючи увагу на питаннях, які найбільше зацікавили чи вразили студентів під час проведення лабораторних занять.

Джерело

[Вступ до спеціальності : навчально-методичний посібник / [автор-упорядник Оксана Володимирівна Джус]. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 128 с.]

* Базою для лабораторних занять можуть бути вибрані й інші соціально-педагогічні інституції, наприклад, школа-інтернат для дітей-сиріт тощо.

Розділ III

ЗМІСТ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ*)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Робоче місце студента та його значення в процесі наукової організації праці	2	4
2	Психологічні механізми засвоєння інформації	2	4
3	Актуальність соціальної роботи в Україні: регіональний аспект	2	3
4	Демографічні передумови розвитку соціальної роботи в Україні	2	3
5	Вплив спадкових факторів на розвиток дитини	2	4
6	Засвоєння дитиною соціальних ролей у процесі її розвитку	2	4
7	Конвенція ООН про права дитини як інструмент для поліпшення добробуту дітей в країнах з економікою перехідного періоду	2	4
8	Нормативно-правова база молодіжної соціальної політики в Україні	2	2
9	Професія «соціальний педагог» у XXI столітті	2	2
10	Особливості професійного самовиховання студентів – майбутніх соціальних педагогів	2	2
11	Опрацювати тест «Визначення емпатійних здібностей особистості»	2	2
12	Опрацювати Тест «Визначення рівня комунікативності»	2	2
13	Напрями діяльності соціального педагога	2	2
14	Діяльність обласного та міського Івано-Франківських ЦСССДМ	2	2
15	Моє місце у волонтерському русі	2	2
16	Діяльність соціального педагога: рольовий аспект	2	2
17	Діяльність центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями	2	2
18	Особливості діяльності соціального педагога в ролі практика й посередника	2	4
19	Особливості роботи притулку для неповнолітніх	2	6
20	Особливості соціально-педагогічної роботи з попередження насильства в сім'ї	2	6
	Усього	48	68

*) На самостійну роботу студентів як невід'ємну складову кредитно-рейтингової системи організації навчального процесу передбачено 48 години. Вони розподілені відповідно до рівня глибини вивчення тієї чи іншої теми (наявність чи відсутність практичного заняття як способу конкретизації матеріалу, окресленого в лекції). Деякі із завдань самостійної роботи можуть бути оприлюднені на семінарських заняттях (див. плани семінарських занять).

Розділ IV

ФОРМИ І ВАРІАНТИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контроль за рівнем засвоєння матеріалу курсу «Вступ до спеціальності» кожного з модулів включає такі форми:

- а) поточний контроль (усна співбесіда, фіксовані виступи, експрес-опитування, тестові завдання, творчі роботи тощо);
- б) проміжний контроль (колоквіуми, контрольні роботи, реферати);
- в) підсумковий контроль (термінологічний диктант, метою якого є перевірка засвоєння базового елементарного понятійного апарату соціального педагога; підсумкова контрольна робота як індикатор рівня оволодіння матеріалом курсу).

Своєрідною формою підсумкового контролю виступає і практичне заняття, на якому студенти демонструють уміння втілювати теоретичні знання, накопичені впродовж вивчення дисципліни, на практиці, вирішувати конкретні життєві ситуації, у які може потрапити дитина.

Протягом семестру за кожен із модулів нагромаджуються оцінки з предмета й бали, згідно з якими визначається рейтинг студента. Підсумковий контроль знань із курсу проводиться у формі заліку. Однак модульна система передбачає відмову від нього у традиційному розумінні: якщо студент відпрацював усі блоки (теми) модуля, то він може бути звільнений від заліку.

Термінологічний диктант

Модуль I

Доповніть визначення:

1. Милосердя – це ...
2. Окрема, конкретна людина як представник людської спільноти, соціуму (групи, класу, нації тощо) – ...
3. Соціалізація – ...
4. Цілеспрямований та організований процес формування особистості – ...
5. Соціальна роль – ...
6. Специфічна форма гуманізму, сукупність моральних уявлень та ідей, що спрямовані на надання допомоги тим, хто її потребує, – ...
7. Особистість – ...
8. Позиція людини в суспільстві, що характеризується певними правами і обов'язками, – ...
9. Соціальна політика – ...
10. Людина, яка свідомо, за власним бажанням, безкоштовно працює на користь інших, де це потрібно у суспільному житті, – ...
11. Соціальне виховання – ...
12. Морально-психологічне почуття любові до людей, повага до їхньої гідності – ...
13. Конформізм – ...
14. Пристосування індивіда до умов середовища та результат цього процесу – ...
15. Соціальний педагог – ...
16. Здатність розуміти, відчувати емоційний стан іншої людини, співчувати, співпереживати – ...
17. Соціальне середовище – ...
18. Терпимість до чужих думок і вірувань – ...
19. Професійна компетентність соціального педагога – ...
20. Загальні правила поведінки, що склалися у суспільстві в процесі історичного розвитку – ...
21. Соціальна дезадаптація – ...
22. Система теоретичних положень про ідеали, мораль, принципи і норми поведінки різних класів, соціальних груп, верств суспільства – ...

23. Альтруїзм – ...
24. Юридичний документ, який приймається органами державної влади або суб'єктами, що уповноважені державою, має формально визначений, загальнообов'язковий характер та охороняється державною владою від порушень – ...

Модуль 2

Доповніть визначення:

1. Дитина – ...
2. Людина, яка користується можливими послугами соціальних закладів, безпосередньо звертається за допомогою – ...
3. Педагогічно занедбані (важковиховувані діти) – ...
4. Процес попередження чи подолання різних відхилень у поведінці дитини чи підлітка – ...
5. Інвалід – ...
6. Особистість, дії якої спрямовані проти суспільства, існуючих суспільних відносин – ...
7. Дитяча проституція – ...
8. Соціальний стан людини, в якій відсутня домівка – ...
9. Соціально-педагогічна профілактика – ...
10. Діти, які в ранньому віці виявляють здібності до виконання певних видів діяльності, – ...
11. Соціальний сирота – ...
12. Науково обґрунтовані та своєчасно вжиті дії (заходи), що спрямовані на локалізацію, обмеження і попередження соціальних відхилень, негативних явищ, – ...
13. Молодь – ...
14. Особа, яка не дотримується прийнятих у суспільстві норм поведінки, – ...
15. Дитячий алкоголізм – ...
16. Приналежність людини до певних цінностей і форм поведінки, що не вписуються в норми суспільства, – ...
17. Сім'я – ...
18. Поведінка, яка не узгоджується із соціальними та моральними нормами, не відповідає очікуванням групи чи всього суспільства – ...
19. Дитяча наркоманія – ...
20. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків, для утримання і виховання, а також для захисту їхніх прав та інтересів – ...
21. Патронаж – ...
22. Поведінка, що порушує встановлені правові норми і призводить до правопорушень, – ...
23. Соціально-педагогічна реабілітація – ...

**ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З КУРСУ
«ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»**

1. Поведінка і діяльність людини на благо інших, готовність заради цього зректися власних інтересів; моральний принцип – це:
  - а) альтруїзм;
  - б) ангедонія;
  - в) аномія;
  - г) благодійність.
2. Категорія осіб, у яких під впливом несприятливих для розвитку соціальних, психолого-педагогічних та медикобіологічних умов з'являється негативне ставлення до навчання, норм поведінки, знижується або втрачається почуття відповідальності за свої вчинки:
  - а) педагогічно занедбані діти;
  - б) важковиховувані діти;
  - в) делінквенти;
  - г) девіанти.
3. Спеціальні установи, на які покладено виконання призначеного за вироком суду покарання у вигляді позбавлення волі:
  - а) спеціальні загальноосвітні школи;
  - б) спеціальні профтехучилища;
  - в) виправно-трудова установи;
  - г) петенціарні системи.
4. Людина, яка свідомо, за власним бажанням, безкоштовно працює на користь інших, де це потрібно в суспільному житті:
  - а) волонтер;
  - б) соціальний педагог;
  - в) альтруїст;
  - г) гуманіст.
5. Поняття «середовище» включає:
  - а) оточення людини;
  - б) природні умови;
  - в) коло друзів;
  - г) сукупність природних умов та оточення людини, в яких проходить її формування.
6. Соціальна група, на яку індивід орієнтує свою поведінку:
  - а) соціальна група;
  - б) громада;
  - в) референтна група;
  - г) молодіжна група.
7. Гуманізм – це:
  - а) культура особистості;
  - б) ідеї, в яких виражається людина як найвища цінність;
  - в) ставлення до інших;
  - г) ідеї епохи Відродження.
8. Особа, яка не дотримується існуючих у суспільстві норм поведінки:
  - а) особистість;
  - б) девіант;
  - в) індивід;
  - г) суїцидант.
9. Самовиховання – це:
  - а) здібність людини здійснювати діяльність у ситуаціях, що її дезорганізують;
  - б) розуміння своєї недосконалості;

- в) усвідомлювана діяльність людини, спрямована на вдосконалення самої себе;
  - г) акт виявлення і ствердження власної позиції в різноманітних ситуаціях.
10. Поступове погіршення, занепад, рух назад, втрата певних можливостей:
- а) регрес;
  - б) прогрес;
  - в) деградація;
  - г) розвиток.
11. Стан пригніченості, песимізму, безвихіддя, відчаю; занепад духовних і фізичних сил:
- а) соціальна депривація;
  - б) апатія;
  - в) депресія;
  - г) фізичний розлад.
12. Втрата особистістю якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності у суспільстві:
- а) десоціалізація;
  - б) соціалізація;
  - в) деградація;
  - г) ресоціалізація.
13. Кожна людська істота до досягнення 18-річного віку:
- а) підліток;
  - б) молодь;
  - в) дитина;
  - г) особистість.
14. Окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, що не перебуває в шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як п'ятеро дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування:
- а) прийомна сім'я;
  - б) дитячий будинок сімейного типу;
  - в) динамічна мала соціальна група людей
15. Здатність зрозуміти, відчути емоційний стан іншої людини, співчувати, співпереживати:
- а) філантропія;
  - б) альтруїзм;
  - в) емпатія;
  - г) моральність.
16. Дії соціального педагога з метою профілактики, поліпшення, коригування тих умов, що сприяють фізичним або емоційним порушенням і деяким соціоекономічним проблемам, визначають їх:
- а) корекція;
  - б) реабілітація;
  - в) превенція;
  - г) соціалізація.
17. Цілеспрямований та організований процес формування особистості – це:
- а) навчання;
  - б) розвиток;
  - в) виховання;
  - г) соціалізація.
18. Терпимість до чужих думок і вірувань – це:
- а) повага;
  - б) толерантність;
  - в) культура;
  - г) альтруїзм.

19. Людина, яка користується можливими послугами соціальних закладів, безпосередньо звертається за допомогою:
- оптант;
  - респондент;
  - об'єкт;
  - клієнт.
20. Процес ототожнення індивідом себе з іншими людьми, групою, колективом:
- індивідуалізація;
  - інтеграція;
  - ідентифікація;
  - інтеріоризація.
21. Уперше поняття «соціальна педагогіка» було запропоновано:
- Д. Дьюї;
  - Ф. Діствергом;
  - Р. Штайнером;
  - Й. Песталоцці.
22. Уперше поняття «соціальна педагогіка» було запропоновано:
- І. Оберліном;
  - Ф. Фребелем;
  - Р. Оуеном;
  - К. Магером.
23. Соціальна педагогіка – це:
- самостійний розділ педагогіки зі своїми особливостями, методами соціальної виховної та освітньої діяльності;
  - розділ педагогіки, який досліджує виховання всіх вікових груп і соціальних категорій людей, ще здійснюється як в організаціях, спеціально для цього створених, так і в організаціях, для яких виховання не є основною функцією;
  - створення у суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань;
  - самостійна галузь педагогічного знання, яка має за мету вивчення освітньо-виховного потенціалу суспільства, способів педагогізації соціального середовища для більш успішної соціалізації та розвитку особистості впродовж усього життя.
24. Соціальне середовище – це:
- тип оточення, різноманітні групи та об'єднання, які існують як стійка спільність людей;
  - сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість і поведінку;
  - фізичні умови, що позначаються на життєдіяльності людини, показник рівня соціального розвитку, способу життя, цінностей суспільства;
  - суспільні й духовні умови існування формування та діяльності людини.
25. Соціум – це:
- сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість і поведінку;
  - тип оточення, різноманітні групи та об'єднання, які існують як стійка спільність людей, що характеризується єдністю природних, суспільно-виробничих, культурних, духовних та інших умов життєдіяльності, генетичним зв'язком поколінь, стабільністю соціальної організації, певною культурою;
  - суспільні й духовні умови існування, формування та діяльності людини;
  - фізичні умови, що впливають на життєдіяльність людини, показник рівня соціального розвитку, способу життя, цінностей суспільства.
26. Соціалізація – це:
- процес перетворення людської істоти на суспільний індивід;

б) процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням і відтворенням культури суспільства внаслідок взаємодії людини зі стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах;

в) цілеспрямований процес формування соціально значущих якостей особистості дитини, необхідних їй для успішної соціалізації;

г) створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань.

27. Соціальне виховання – це:

а) створення у суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій;

б) цілеспрямований процес передачі соціальних знань, формування соціальних умінь і навичок, які сприяють соціалізації особистості;

в) процес входження дитини в суспільство, набуття нею певного соціального досвіду;

г) процес перетворення людської істоти на суспільний індивід.

28. Соціальне навчання – це:

а) цілеспрямований процес передачі соціальних знань і формування соціальних умінь і навичок, які сприяють соціалізації особистості;

б) цілеспрямований процес формування соціально значущих якостей особистості дитини, необхідних їй для успішної соціалізації;

в) процес входження дитини в суспільство, набуття нею певного соціального досвіду;

г) інтеграція особистості в соціальні групи.

29. Соціальна адаптація – це:

а) процес входження дитини в суспільство, набуття нею певного соціального досвіду;

б) процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція особистості в соціальні групи; діяльність, спрямована на засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища;

в) інтеграція особистості в соціальні групи;

г) цілеспрямований процес передачі соціальних знань і формування соціальних умінь і навичок, які сприяють соціалізації особистості.

30. Соціальна дезадаптація - це

а) процес втрати особистістю чи несформованості в неї соціально значущих якостей, які перешкоджають успішному пристосуванню до умов соціального середовища;

б) дії і вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визначеним шаблонам і стандартам поведінки;

в) процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи взаємин із соціальними об'єктами;

г) процес входження дитини в суспільство, набуття нею певного соціального досвіду.

31. Соціально-педагогічна діяльність – це:

а) діяльність суб'єкта з метою перетворення соціальної ситуації відповідно до педагогічних цілей і завдань; вона спрямована на надання допомоги дитині в процесі її соціалізації, засвоєння нею соціокультурного досвіду і на створення умов для самореалізації в суспільстві;

б) цілеспрямований процес і результат передачі соціальних знань, формування соціальних умінь і навичок у дітей;

в) надання допомоги дитині в процесі її соціалізації;

г) процес перетворення людської істоти на суспільний індивід.

32. Психологічну форму успішного засвоєння інформації складають:

а) мотивація, пошук інформації та її запам'ятовування;

б) розуміння інформації та її запам'ятовування;

- в) мотивація, пошук, розуміння, запам'ятовування, застосування інформації;
- г) розуміння інформації та її застосування.

33. Організація самостійної роботи студентів з книгою передбачає наявність у них такого комплексу вмінь:

- а) попередній швидкий перегляд усього змісту (відчуття та усвідомлення змістової сторони, її значущості), аналіз структури переказу (складання розгорнутого плану або визначення головних ідей, ключових питань залежно від мети роботи), повторний швидкий перегляд усього змісту;
- б) помірне читання із зосередженням особливої уваги на головному, виділення основного, аналіз структури переказу (складання розгорнутого плану або ж визначення головних ідей, ключових питань – залежно від мети роботи), повторний швидкий перегляд всього змісту;
- в) попередній швидкий перегляд усього змісту (відчуття та усвідомлення змістової сторони, її значущості), помірне читання із зосередженням особливої уваги на головному, підкреслювання основного, аналіз структури переказу (складання розгорнутого плану або ж визначення головних ідей, ключових питань – залежно від мети роботи), повторний швидкий перегляд усього змісту;
- г) помірне читання із зосередженням особливої уваги на головному, повторний швидкий перегляд усього змісту.

34. Мета соціалізації полягає в тому, щоб:

- а) оволодіти досвідом старших поколінь, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце в суспільстві, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в ньому;
- б) допомогти особистості вижити в суспільному потоці криз і революцій – екологічній, енергетичній, інформаційній, комп'ютерній тощо, оволодіти досвідом старших поколінь, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце в суспільстві, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в ньому;
- в) зрозуміти своє покликання, визначити власне місце в суспільстві, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в ньому;
- г) допомогти особистості активно пристосуватися до умов соціального середовища.

35. Соціалізація розгортається у трьох взаємопов'язаних сферах, характерною особливістю яких є відтворення соціальних зв'язків особистості із зовнішнім світом:

- а) діяльності, спілкування, самовизначення;
- б) спілкуванні, самосвідомості, організованості;
- в) діяльності, спілкування, самосвідомості;
- г) діяльності, спілкування, відповідальності.

36. Основні напрями соціалізації молоді здійснюються у процесі:

- а) соціального виховання, соціальної адаптації;
- б) соціальної освіти, соціального виховання, соціальної адаптації, соціальної роботи;
- в) соціальної роботи, соціальної освіти;
- г) соціальної роботи, соціального виховання.

37. Практична діяльність соціального педагога спрямована на виконання таких соціальних ролей:

- а) експерта в постановці соціального діагнозу; адвоката, захисника інтересів та прав людини, сім'ї; помічника клієнтів для розв'язання проблем;
- б) державного діяча, який підтримує соціальні ініціативи громадян; людини, дії якої спрямовані на гуманні вчинки, милосердя; організатора; помічника клієнтів для розв'язання проблем; терапевта і наставника сім'ї, дітей;
- в) посередника між дітьми і дорослими, між сім'єю і державними службами; людини, дії якої спрямовані на гуманні вчинки, на милосердя; організатора; конфліктолога; роль експерта у постановці соціального діагнозу;

г) адвоката, захисника інтересів та прав людини, сім'ї; помічника клієнтів для розв'язання проблем; терапевта і наставника сім'ї, дітей; державного діяча, який підтримує соціальні ініціативи громадян.

38. Соціальний педагог – це фахівець, зайнятий у сферах:

- а) освітній і медичній;
- б) культурно-дозвіллевій і правовій;
- в) освітньо-виховній і культурно-дозвіллевій;
- г) правовій і медичній.

39. Завданням соціальної педагогіки є:

- а) допомогти особистості вижити в суспільному потоці криз і революцій;
- б) дослідження закономірностей та перспектив соціально-педагогічної взаємодії особистості і середовища;
- в) передача соціальних знань, формування соціальних умінь і навичок у дітей;
- г) допомогти пристосуватися індивіду до умов соціального середовища.

40. Завданням соціальної педагогіки є:

- а) вивчення дій факторів соціального середовища, характеру їх впливу на формування особистості;
- б) допомогти пристосуватися індивіду до умов соціального середовища;
- в) допомогти особистості вижити у суспільному потоці криз і революцій;
- г) передача соціальних знань, формування соціальних умінь і навичок у дітей.

Орієнтовні завдання для письмового підсумкового контролю знань студентів із курсу «Вступ до спеціальності»

Варіант 1

1. Охарактеризуйте рольовий аспект діяльності соціального педагога.
2. Якими специфічними рисами характеру повинен володіти соціальний педагог?
3. Розкрийте сутність соціальних проблем і завдань людини на різних вікових етапах (дитинство, молодість, зрілий вік, літній і старечий вік).

Варіант 2

1. Охарактеризуйте зміни та новоутворення в соціальній структурі українського суспільства.
2. Розкрийте значущість єдності біологічних і соціальних факторів у процесі соціальної адаптації особистості.
3. Назвіть права й обов'язки соціального педагога.

Варіант 3

1. Назвіть основні складові наукової організації праці студента.
2. Яким повинен бути режим індивідуальної праці та відпочинку студента?
3. Чому професійну діяльність соціального педагога можна розглядати як цілісну систему?

Варіант 4

1. Яку роль у розв'язанні соціальних проблем суспільства відіграє соціальний педагог?
2. Назвіть основні етапи сприймання та осмислення навчальної інформації.
3. Охарактеризуйте особливості взаємодії особистості та соціуму.

Варіант 5

1. Якими є психологічні механізми засвоєння інформації?
2. Конформіст – соціально адаптована людина чи жертва соціалізації? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Чому соціальне середовище є необхідною умовою соціалізації особистості?

Варіант 6

1. Проаналізуйте зміст основних вимог до знань і умінь соціального педагога.
1. Який зв'язок існує між вихованням і соціалізацією дитини?
2. Розкрийте функціональний аспект діяльності соціального педагога.

Варіант 7

1. Назвіть основні компоненти професійної етики соціального педагога.
2. Перелічіть основні нормативно-правові документи, спрямовані на захист прав дитини і дитинства.
3. Охарактеризуйте зміст самостійної роботи студента (правила планування студентом самостійної роботи).

Варіант 8

1. У чому полягає сутність соціально-педагогічної діяльності?
2. Як Ви розумієте питання професійної компетентності соціального педагога? Назвіть основні критерії професійної компетентності соціального педагога (соціального працівника).
3. Як впливають на соціалізацію дітей і молоді глобальні процеси та проблеми?

Варіант 9

1. Що є спільного (відмінного) у професії соціального педагога і педагога?
2. У чому проявляються негативний і позитивний вплив спадковості на розвиток дитини?
3. Назвіть основні сфери діяльності соціального педагога.

Варіант 10

1. У чому полягає відмінність між вихованням і стихійною соціалізацією?
2. З якими, на Вашу думку, морально-етичними проблемами у своїй професійній діяльності зіштовхується соціальний педагог?
3. Охарактеризуйте економічні причини загострення соціальних проблем в Україні.

Варіант 11

1. Назвіть негативні наслідки соціалізації особистості.
2. Охарактеризуйте сучасні норми моралі і права.
3. Чи є тотожними поняття «соціальний педагог» і «соціальний працівник»? Якщо ні, то яке з них ширше? Обґрунтуйте свою відповідь.

Варіант 12

1. Дайте визначення поняття «цінність». Назвіть загальнолюдські цінності.
2. Окресліть еволюцію професії «соціальний педагог».
3. Розкрийте зміст нормативно-правових джерел соціальної роботи.

Варіант 13

1. Які категорії населення потребують соціально-педагогічної допомоги?
2. Розкрийте основні причини статевої деморалізації підлітків й охарактеризуйте їх наслідки.
3. Назвіть особливості роботи соціального педагога в дитячому будинку.

Варіант 14

1. Визначте основні напрями роботи соціального педагога в системі позашкільного виховання.
2. Назвіть спеціалізовані установи ООН, які займаються питаннями дитячої праці (охороною здоров'я, поширенням освіти, науки, культури, миру і спокою у світі).
3. Назвіть і обґрунтуйте основні причини девіантної поведінки неповнолітніх.

Варіант 15

1. Назвіть об'єктивні й суб'єктивні умови, які впливають на соціальний розвиток молоді.
2. Які навчально-виховні інституції входять до структури державної системи опіки дітей-сиріт?
3. Які сім'ї є потенційними клієнтами соціального педагога?

Варіант 16

1. Назвіть основні форми опіки дітей-сиріт.
2. Охарактеризуйте (у найзагальніших рисах) зміст роботи соціального педагога (соціального працівника) в осередках соціальної допомоги населенню.
3. Охарактеризуйте риси особистості маргінального типу.

Варіант 17

1. Наведіть приклади найбільш типових характеристик клієнтів соціальних служб в Україні.
2. Назвіть причини появи понять «маргіналізовані верстви», «соціально виключені люди», «соціальні сироти».
3. Назвіть основні положення Конвенції ООН про права дитини.

Варіант 18

1. Охарактеризуйте особливості соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.
2. Чому волонтерство є необхідною складовою соціально-педагогічної роботи в сучасних умовах?
3. Запропонуйте шляхи локалізації проблеми соціального сирітства в Україні.

Варіант 19

1. Визначте основні форми роботи соціального педагога в школі.
2. Окресліть спільне та відмінне між професійною соціально-педагогічною діяльністю та волонтерством.
3. Назвіть основні причини та наслідки дитячого алкоголізму.

Варіант 20

1. Назвіть основні сфери діяльності соціального педагога.
2. Розкрийте сутність соціальної профілактики.
3. У чому проявляються особливості молоді як соціально-демографічної групи?

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО ЗАЛІКУ З КУРСУ
«ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»**

1. Наукова організація праці студента та її основні складові.
2. Психологічні механізми засвоєння інформації.
3. Основні етапи сприймання та осмислення навчальної інформації.
4. Основні правила та прийоми запам'ятовування матеріалу.
5. Забування та його профілактика.
6. Основні правила конспектування. Оформлення та доопрацювання конспекту.
7. Режим індивідуальної праці та відпочинку студента.
8. Планування студентом самостійної роботи.
9. Термін «соціальне» та його всебічна характеристика.
10. Особливості взаємодії особистості та соціуму.
11. Економічні причини загострення соціальних проблем в Україні.
12. Провідні напрями соціальної політики в Україні.
13. Роль соціального педагога в розв'язанні соціальних проблем суспільства.
14. Нормативно-правова база соціальної роботи.
15. Захист прав дитини і дитинства.
16. Особливості молодіжного законодавства в Україні.
17. Взаємообумовленість української та міжнародної нормативно-правової бази у сфері соціальної роботи.
18. Поняття про соціальне виховання.
19. Принципи соціального виховання.
20. Система соціального виховання.
21. Єдність біологічних і соціальних факторів у процесі адаптації особистості.
22. Включення особистості у сферу соціальної діяльності.
23. Негативні наслідки соціалізації.
24. Основні напрями організації процесу соціального виховання.
25. Модель професіограми спеціаліста соціально-педагогічної роботи.
26. Професія «соціальний педагог» в Україні: історичний екскурс.
27. Професійний портрет соціального педагога.
28. Загальна характеристика соціальних педагогів і соціальних працівників незалежно від спеціалізації.
29. Діяльність соціального педагога і педагога: спільне та відмінне.
30. Призначення спеціаліста із соціальної педагогіки.
31. Характеристика базових професійних знань соціального педагога.
32. Базові (загальні) уміння та навички соціального педагога.
33. Етичний кодекс соціального педагога (соціального працівника).
34. Структура державної системи соціального обслуговування.
35. Мета діяльності недержавних організацій соціальної підтримки населення.
36. Означення об'єкта соціально-педагогічної роботи.
37. Причини появи понять «маргіналізовані верстви», «соціально виключені люди», «соціальні сироти».
38. Характеристика груп потенційних клієнтів соціального педагога, особливості їх життєдіяльності.
39. Основні причини, через які людина стає потенційним клієнтом соціального педагога.
40. Сфери діяльності соціального педагога.
41. Основні напрями роботи соціального педагога в системі освіти.
42. Соціальний педагог у системі позашкільного виховання.
43. Особливості діяльності соціального педагога в закладах охорони здоров'я.
44. Соціально-педагогічна діяльність із сім'єю.
45. Назвати і розкрити основні соціальні ролі спеціаліста із соціальної педагогіки.

46. Зміст комунікативної функції в діяльності соціального педагога.
47. Охарактеризувати зміст соціально-терапевтичної функції в діяльності соціального педагога.
48. Роль корекційно-реабілітаційної функції в діяльності соціального педагога.
49. Роль прогностичної функції в діяльності соціального педагога.
50. Зміст діагностичної функції в діяльності соціального педагога.
51. Розкрити зміст попереджувально-профілактичної функції в діяльності соціального педагога.
52. Розкрити зміст охоронно-захисної функції в діяльності соціального педагога.
53. Роль організаторської функції в діяльності соціального педагога.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ

Ситуація 1

«Неповнолітня дівчина, відпочиваючи з друзями на дискотеці, познайомилася із симпатичним хлопцем. Після декількох зустрічей вони обоє зрозуміли, що їхні стосунки «особливі», що зустрічі не можуть обмежуватися поцілунками та обіймами... Через два місяці дівчина зрозуміла, що чекає дитину... Але вона не могла покинути школу... Не могла розповісти батькам про те, що сталося... Найближча подруга порекомендувала звернутися до соціального педагога, який працював у школі...»

Ситуація 2

«Маринка з батьками переїхали у Чернівці з іншого міста. Дівчинку влаштували в нову школу, але її успішність значно погіршилася порівняно з попередніми результатами. Мати почала помічати, що Маринка часто закривається в своїй кімнаті, не має подружок, хоча до переїзду у неї було безліч друзів. Мати вирішила поговорити з класним керівником дівчинки, але вчителька порадила звернутися до соціального педагога...»

Ситуація 3

«Класний керівник звернулася до соціального педагога школи стосовно поведінки учня 4-А класу Максимка. Хлопчик почав погано вчитися, інколи навіть пропускає заняття. Розмова класного керівника з матір'ю хлопчика не дала бажаних результатів. Вона нещодавно вдруге вийшла заміж і будує своє «жіноче щастя...» Що може зробити соціальний педагог, класний керівник у даній ситуації?»

Ситуація 4

«Той день для Михайлика був найстрашнішим... Він добре пам'ятає, як до нього підійшла бабуся і, лагідно погладивши по голівці, прошепотіла: «Синку, твої татко з мамою вже більше ніколи не зможуть бути поруч. Але вони спостерігатимуть за тобою, охороняючи тебе від усього злого...», – і заплакала, пригорнувши його до себе. У п'ятирічному віці хлопчик ще не повністю розумів увесь жах того, що сталося... Лише через кілька тижнів усвідомив, що ті прощальні слова, сказані мамою перед від'їздом, були дійсно «прощальними»... Хлопчик замкнувся у собі, став похмурым, не спілкувався з друзями. Бабуся привела Михайлика до соціального педагога, який працює у відділенні дитячого фонду...»

Ситуація 5

«Дві подружки закохалися в одного хлопця. Вони обидві вважають, що мають право на дружбу з ним, але не можуть зустрічатися з ним одночасно. У їхній школі нещодавно почав працювати соціальний педагог, і дівчата вирішили звернутися до нього за допомогою, адже важко вибрати між кращою подругою і «коханням усього життя»...»
Визначте можливі дії соціального педагога у даній ситуації.

Ситуація 6

«Дмитрик був звичайним хлопчиком: як усі, бігав з м'ячем на вулиці, як усі, їздив на велосипеді у дворі, як усі, смикав за коси дівчат, що сиділи за партами попереду... До того злочасного дня, коли потрапив під колеса вантажівки... Два місяці в лікарні... і страшний діагноз: хлопчик завжди буде кульгати, оскільки під час аварії було вражено нервові закінчення лівої нижньої кінцівки... Хлопчик повернувся у свій клас на початку навчального року, але старі друзі почали ставитися до нього з певним страхом, інколи навіть з глузуваннями...»

Ситуація 7

«Плач за русою косою»

Дев'ятирічна Оленка мала довге розкішне волосся. Дівчинка бродягувала. Міліція її розшукувала, повертала на деякий час до інтернату, але вона знову й знову тікала. Щоб припинити втечі, працівники школи-інтернату вирішили вжити радикальних заходів – відрізували дівчинці косу і поголили голову «під нуль». Оленка більше не тікала, але тепер вона навіть уночі не знімала теплу лижну шапочку. Незабаром дівчинці поставили невтішний діагноз – нейродерміт.

Запитання

1. Які права дитини порушені в даному випадку?
2. Яким чином мали діяти працівники школи-інтернату стосовно дівчинки?
3. Як тепер можна допомогти дитині?

Ситуація 8

«Сімейна драма»

Коли Андрій прийшов додому з роботи, то побачив звичну для себе картину: речі розкидані по кімнаті, посуд не помитий, одяг їхніх маленьких дітей вже не перший день «кисне», замочений для прання, а його дружина, лежачи на дивані, читає книжку. На кухні шестирічна Оксанка годує півторарічного молодшого братика Володю.

На запитання, чому в квартирі такий безлад, дружина, не відриваючи очей від книжки, відповіла: «Не подобається – шукай іншу. Знав, кого брав!» Так, Андрій знав, що жінка – вихованка школи-інтернату, але сподівався, що поруч із ним навчиться всього. Час минав, а дружина не квапилася стати доброю господинею. Андрія вже давно дратував безлад удома, занедбані діти, примітивна вечеря. Все частіше він ловив себе на думці, що хотів би з нею розлучитися.

Запитання

1. У чому полягає конфлікт подружжя?
2. Чи порушуються в даній ситуації права дітей?
3. Чи можна (і яким чином) допомогти цій сім'ї налагодити стосунки?

Ситуація 9

«Справа про подарунки»

Декілька вихованців школи-інтернату побували на канікулах в Італії. Тринадцятилітня Іринка приїхала щасливою: вона жила в італійській сім'ї, яка подарувала їй багато дорогих речей – золоті сережки, перстень, ланцюжок, кросівки.

Директор інтернату вирішив, що дитина не зможе самотужки розпоряджатися цими речами. Крім того, наявність у неї дорогих речей може спровокувати інших вихованців до протиправної діяльності. Тому, за попередньою домовленістю з Іринкою, директор склав список найдорожчих подарунків і заховав їх у сейф, пообіцявши, що поверне їй усе на випускному вечорі.

Незабаром в інтернаті з'явилися далекі родичі Іринки, які до перебування дівчинки в Італії не цікавилися нею. Вони стали домагатися, щоб їм видали Іринчині цінності. Написали заяву в міліцію, було проведено розслідування і заведена кримінальна справа.

Запитання

1. Чи правильно вчинив директор?
2. Прокоментуйте дії родичів.
3. Чим, на Вашу думку, могла завершитися ця історія?

Ситуація 10

«Втрата житла»

Сестри Оля і Галя – вихованки школи-інтернату. Перебувають вони тут тому, що мама відбуває покарання в тюрмі за вбивство батька. У дівчаток є трикімнатна квартира, де живе бабуся по материній лінії. Весною 2003 р. дівчатка повідомили дирекцію школи, що бабуся хоче продати квартиру, аби допомогти мамі вийти з тюрми. Працівники школи-інтернату проінформували опікунчу раду про можливість порушення прав неповнолітніх на житло.

А восени стало відомо, що бабуся продала квартиру, купивши натомість однокімнатну, а мама так і не вийшла на волю.

Запитання

1. Які порушення здійснені щодо дітей і ким?
2. Чи є, на Ваш погляд, типовим випадок, описаний у даній ситуації?
3. Що слід зробити для попередження подібних випадків?

Ситуація 11

«Покарання»

Десятилітній Миколка потрапив у школу-інтернат для дітей-сиріт із дитячого будинку. Його мама тривалий час вживала спиртні напої, захворіла на алкоголізм і померла на його очах. Тяжко переживаючи цю травму, хлопчик став замкнутим, відлюдкуватим, не відповідав на уроках, не реагував на зауваження вчителів і вихователів. Відмовлявся їсти.

Педагоги, втративши терпець, вирішили застосувати найбільш «ефективний», на їх думку, метод впливу на дитину: роздягли його до трусиків і помістили в спальню дівчаток на три ночі...

Після пережитого хлопчик вирішив, що краще вмерти, ніж терпіти таке приниження. Він витягнув пояс із куртки, прив'язав до соснової гілки, затягнув петлю...

Ця історія завершилася благополучно, хлопчика врятували, але він довго проходив курс реабілітації в психіатричній клініці.

Запитання

1. Чи мав місце в даній ситуації злочин? Якщо так, то в чому його суть?
2. Які статті Конвенції ООН про права дитини порушені в цьому випадку?

КОНВЕНЦІЯ**про права дитини**

(редакція зі змінами,

схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН

від 21 грудня 1995 року)

Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91

Додатково див. Факультативний протокол від 01.01.2000

Додатково див. Статус Конвенції

Прембула

Держави-учасниці цієї Конвенції,

- вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі;
- беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі;
- визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини;
- нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу;
- впевнені в тому, що сім'я як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства;
- визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння;
- вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності;
- беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей;
- беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»;
- посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів;
- визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги;
- враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини;
- визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються, погодилися про нижченаведене:

Частина I**Стаття 1**

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального

походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і при необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Стаття 5

Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.
2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання їх зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема, у випадку, коли б інакше дитина не мала громадянства.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

2. Під час будь-якого розгляду згідно з пунктом цієї статті всім заінтересованим сторонам надається можливість брати участь у розгляді та викладати свою точку зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

4. У тих випадках, коли таке розлучення випливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державо-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висилці, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала через будь-яку причину під час перебування даної особи у віданні держави) одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання необхідну інформацію щодо місцеперебування відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призводило до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 10

1. Відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 1 статті 9 заява дитини чи її батьків на в'їзд у Державу-учасницю або виїзд із неї з метою возз'єднання сім'ї повинна розглядатися Державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання не призводило до несприятливих наслідків для заявників та членів їх сім'ї.

2. Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особисті відносини і прямі контакти з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну. Щодо права залишати будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), здоров'я чи моралі населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

Стаття 11

1. Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до чинних угод.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

- а) для поваги прав і репутації інших осіб; або
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 17

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці:

а) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та в дусі статті 29;

б) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел;

в) сприяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури;

г) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення;

д) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

3. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб діти, батьки яких працюють, мали право користуватися призначеними для них службами й установами по догляду за дітьми.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.

2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання, «кафала» за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 21

Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

б) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

в) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

г) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невинуватих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;

д) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи.

Стаття 22

1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють у випадках, коли вони вважають це за необхідне, будь-яким зусиллям Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжурядових або неурядових

організацій, що співпрацюють з Організацією Об'єднаних Націй, щодо захисту такої дитини та надання їй допомоги у пошуку батьків чи інших членів сім'ї будь-якої дитини-біженця, з тим щоб одержати інформацію, необхідну для її возз'єднання зі своєю сім'єю. В тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині, через якісь причини тимчасово або постійно позбавленій сімейного оточення, як це передбачено в цій Конвенції.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

4. Держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:

- а) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
- б) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;
- в) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги безпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;
- г) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;
- д) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;
- ж) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.

3. Держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей.

4. Держави-учасниці зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення права, яке визнається в цій статті. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

2. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.

4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- б) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
- в) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
- г) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;
- д) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

- а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;
- б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;
- в) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;
- г) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;
- д) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати учбові заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема:

- а) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;
- б) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;
- в) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 34

Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схиланню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- в) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 35

Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.

Стаття 36

Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

- а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведінки чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;
- б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;
- в) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, жодна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;
- г) жодна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвитку у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

2. З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

в) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;

г) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;

д) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

е) свобода від примусу щодо даваних свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

є) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів;

ж) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

з) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

а) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;

б) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поведіння з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поведіння з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину.

Стаття 41

Жодне в цій Конвенції не торкається будь-яких положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися:

а) в законі Держави-учасниці, або

б) в нормах міжнародного права, що діють щодо даної держави.

Частина II

Стаття 42

Держави-учасниці зобов'язані, використовуючи належні та дійові засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей.

Стаття 43

1. З метою розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією, засновується Комітет по правах дитини, який здійснює функції, передбачені нижче.

2. Комітет складається з вісімнадцяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі, охоплюваній цією Конвенцією. Членів Комітету обирають Держави-учасниці з числа своїх громадян, вони виступають в особистій якості, при цьому приділяється увага справедливому географічному розподілу, а також головним правовим системам.

3. Членів Комітету обирають таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висувати одну особу з числа своїх громадян.

4. Первісні вибори в Комітет проводяться не пізніше ніж через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією, а надалі - раз на два роки. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається до Держав-учасниць з листом, пропонуючи їм подати свої кандидатури протягом двох місяців. Потім Генеральний секретар складає в

алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та представляє цей список Державам-учасницям цієї Конвенції.

5. Вибори проводяться на нарадах Держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На нарадах, де дві третини Держав-учасниць складають кворум, обраними до складу Комітету є ті кандидати, які дістали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників Держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні.

6. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур. Строк повноважень п'яти членів, обраних на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих п'яти членів визначаються голови наради шляхом жеребкування.

7. У випадку смерті або відставки якого-небудь члена Комітету або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, Держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом.

8. Комітет встановлює власні правила процедури.

9. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

10. Сесії Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому відповідному місці, визначеному Комітетом. Комітет, як правило, проводить сесії щорічно. Тривалість сесії Комітету визначається і при необхідності переглядається на нарадах Держав-учасниць цієї Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю.

11. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції.

12. Члени Комітету, заснованого відповідно до цієї Конвенції, одержують схвалювану Генеральною Асамблеєю винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку та на умовах, встановлених Генеральною Асамблеєю.

Згідно зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року та ратифікованими Законом України «Про прийняття зміни до Конвенції про права дитини» від 3 квітня 2003 року № 717-IV.

Стаття 44

1. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав:

- а) протягом двох років після набуття чинності цією Конвенцією для відповідної Держави-учасниці;
- б) надалі – кожні п'ять років.

2. У доповідях, які подаються відповідно до цієї статті, зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за цією Конвенцією. Доповіді містять також достатню інформацію, з тим щоб забезпечити Комітету повне розуміння дії Конвенції у даній країні.

3. Державі-учасниці, яка подала Комітету всебічну первинну інформацію, немає необхідності повторювати у наступних доповідях, що подаються відповідно до пункту 1 підпункту б цієї статті, раніше викладену основну інформацію.

4. Комітет може запитувати у Держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується здійснення цієї Конвенції.

5. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через Економічну та Соціальну Раду.

6. Держави-учасниці забезпечують широку гласність своїм доповідям у власних країнах.

Стаття 45

3 метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охопленої цією Конвенцією:

а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим органам Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

б) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

в) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини;

г) Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, одержаній відповідно до статей 44 і 45 цієї Конвенції. Такі пропозиції і рекомендації загального характеру направляються будь-якій зацікавленій Державі-учасниці і повідомляються Генеральній Асамблеї поряд із зауваженнями Держав-учасниць, якщо такі є.

Частина III

Стаття 46

Ця Конвенція відкрита для підписання її всіма державами.

Стаття 47

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 48

Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 49

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятій ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднується до неї після здачі на зберігання двадцятій ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі такою державою на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

1. Будь-яка Держава-учасниця може запропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар потім направляє запропоновану поправку Державам-учасницям з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, принаймні третина Держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, які присутні та голосують на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї на її затвердження.

2. Поправка, прийнята згідно з пунктом 1 цієї статті, набуває чинності після затвердження її Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття її більшістю у дві третини Держав-учасниць.

3. Коли поправка набуває чинності, вона стає обов'язковою для тих Держав-учасниць, які її прийняли, а для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цієї Конвенції і будь-які попередні поправки, які вони прийняли.

Стаття 51

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує та розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами у момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються.

3. Застереження можуть бути зняті у будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленого Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім повідомляє про це всі держави. Таке повідомлення набуває чинності з дня отримання його Генеральним секретарем.

Стаття 52

Будь-яка Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через рік після отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 53

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй є депозитарієм цієї Конвенції.

Стаття 54

Оригінал цієї Конвенції, арабський, китайський, англійський, французький, російський та іспанський тексти якої є рівноавтентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

На посвідчення чого повноважні представники, що підписалися нижче, належним чином уповноважені на те своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

Джерело: [<http://zakon4.rada.gov.ua/>].

З А К О Н У К Р А І Н И

Про соціальну роботу з дітьми та молоддю

Цей Закон визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з дітьми та молоддю.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

соціальна робота з дітьми та молоддю – діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб;

соціальне обслуговування – робота, спрямована на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний та різнобічний розвиток дітей та молоді шляхом надання соціальної допомоги і різноманітних соціальних послуг;

соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу;

соціальна профілактика – робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді та запобігання такому впливу;

соціальна реабілітація – робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загально визнаними суспільними правилами і нормами;

соціальне інспектування – система заходів, спрямованих на здійснення нагляду, аналізу, експертизи, контролю за здійсненням соціальних програм, проєктів, умовами життєдіяльності, моральним, психічним та фізичним станом дітей та молоді, забезпечення захисту їх прав, свобод та законних інтересів;

центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – спеціальні заклади, що надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги; (Абзац восьмий статті 1 в редакції Закону N 2353-ІУ (2353-15) від 18.01.2005)

фахівець із соціальної роботи – особа, яка має спеціальну освіту і здійснює соціальну роботу з різними категоріями дітей та молоді або відповідними соціальними групами на професійних або волонтерських засадах;

волонтерський рух – добровільна, добродійна, неприбуткова та вмотивована діяльність, яка має суспільно корисний характер;

соціальний менеджмент - управління системою соціальної роботи, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення.

Стаття 2. Законодавство України про соціальну роботу з дітьми та молоддю

Законодавство України про соціальну роботу з дітьми та молоддю базується на Конституції України (254к/96- ВР) і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, то застосовуються правила міжнародних договорів.

Стаття 3. Суб'єкти соціальної роботи з дітьми та молоддю Суб'єктами соціальної роботи з дітьми та молоддю є:

уповноважені органи, які здійснюють соціальну роботу з дітьми та молоддю;

фахівці із соціальної роботи.

До уповноважених органів належать:

органи виконавчої влади;

органи місцевого самоврядування;

служби у справах неповнолітніх;

центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, їх спеціалізовані формування; (Абзац п'ятий частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2353-ІУ (2353-15) від 18.01.2005)

підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форми власності.

Стаття 4. Об'єкти соціальної роботи з дітьми та молоддю

Об'єктами соціальної роботи з дітьми та молоддю є:

діти, молодь та члени їх сімей;

професійні та інші колективи;

соціальні групи, щодо яких здійснюється соціальна робота.

Стаття 5. Основні принципи здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю

Соціальна робота з дітьми та молоддю ґрунтується на загально визнаних гуманістичних, демократичних та правових засадах.

Основними принципами соціальної роботи з дітьми та молоддю є: законність, додержання і захист прав людини; диференційність, системність, індивідуальний підхід; доступність, конфіденційність у соціальній роботі;

відповідальність суб'єктів соціальної роботи за додержання етичних і правових норм, вимог та правил здійснення соціальної роботи;

добровільність у прийнятті допомоги.

Стаття 6. Сфери та рівні здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю Сферами здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю є:

громадська;

економічна;

освітня;

виховна;

культурна;

оздоровча.

Соціальна робота з дітьми та молоддю, державне управління та контроль у цій сфері здійснюються на місцевому, регіональному, державному рівнях.

Розділ II

ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Стаття 7. Основні напрями державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю Основними напрямками державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю є: визначення правових засад соціальної роботи з дітьми та молоддю;

розроблення та реалізація державних, галузевих, регіональних програм соціального становлення і соціальної підтримки дітей та молоді;

створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дітей та молоді, задоволення потреб у добровільному виборі виду діяльності, не забороненому законодавством, активної участі в творчій, культурологічній, спортивній і оздоровчій діяльності;

консультування і надання соціальних послуг, соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної та інших видів соціальної допомоги;

здійснення соціального менеджменту щодо організації діяльності органів виконавчої влади, громадських організацій, спрямованої на подолання соціальних проблем;

здійснення соціально-профілактичної роботи щодо запобігання наслідкам негативних явищ та подолання таких наслідків;

розроблення та здійснення комплексу реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного та фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, потрапили в екстремальні ситуації;

сприяння дитячим і молодіжним організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів;

забезпечення дотримання соціальних стандартів і нормативів умов життєдіяльності, морального, психологічного та фізичного стану дітей та молоді;

здійснення кадрового, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного та інших видів забезпечення соціальної роботи;

сприяння розвитку та підтримка волонтерського руху;

встановлення та зміцнення зв'язків із соціальними службами для молоді за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи з молоддю;

здійснення комплексу медико-соціальних та реабілітаційних заходів щодо адаптації в суспільстві дітей з вадами фізичного та розумового розвитку.

Стаття 8. Соціальне обслуговування дітей та молоді

Соціальне обслуговування дітей та молоді здійснюється у порядку, визначеному законодавством, шляхом надання соціальних послуг:

гарантованих державою безкоштовних фізкультурно-оздоровчих послуг;

у доборі роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, професійної орієнтації та перепідготовки;

у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, спеціального медичного обслуговування, оздоровлення, відпочинку;

добродійних послуг для задоволення духовних, культурних, естетичних, виховних, освітніх, оздоровчо-лікувальних, рекреаційних та інших потреб.

Стаття 9. Соціальний супровід дітей та молоді

Соціальний супровід передбачає здійснення:

службами у справах неповнолітніх, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді системного обліку та догляду дітей і молоді, які опинилися в складних життєвих ситуаціях; (Абзац другий статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2353-ІУ 2353-15) від 18.01.2005)

систематичних і комплексних заходів, спрямованих на подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу дітей та молоді;

системи заходів, спрямованих на подолання різних видів залежностей, які завдають шкоди психічному і фізичному здоров'ю дітей та молоді;

соціальної опіки щодо дітей з вадами фізичного та розумового розвитку.

Стаття 10. Соціальна профілактика серед дітей та молоді

Соціальна профілактика серед дітей та молоді передбачає здійснення:

системного обліку і догляду за дітьми та молоддю, які виявили схильність до асоціальної поведінки; інформаційно-просвітницької, пропагандистської та агітаційної роботи серед дітей та молоді за місцем проживання, навчання або роботи.

Стаття 11. Соціальна реабілітація дітей та молоді

Соціальна реабілітація дітей та молоді передбачає здійснення:

навчально-виховної реабілітації у загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей та молоді, які потребують соціальної допомоги; у спеціальних загальноосвітніх школах

(школах-інтернатах) для дітей та молоді, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку; у загальноосвітніх санаторних школах (школах-інтернатах) для дітей, які потребують тривалого лікування;

соціально-лікувальної та психологічної реабілітації у відповідних закладах охорони здоров'я дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, а також які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;

фізичної реабілітації дітей та молоді з фізичними, розумовими вадами у спеціалізованих фізкультурно-оздоровчих закладах (клубах, центрах тощо);

медико-соціальної реабілітації неповнолітніх, які зловживають алкоголем, наркотиками і які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації;

соціально-освітньої реабілітації в школах соціальної реабілітації та професійних училищах соціальної реабілітації неповнолітніх, які скоїли правопорушення.

Стаття 12. Соціальне інспектування у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю

Соціальне інспектування здійснюється з метою контролю за додержанням вимог законодавства щодо захисту прав і свобод дітей та молоді у сфері соціальної роботи з ними.

Соціальне інспектування здійснюється центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді спільно з відповідними органами виконавчої влади, яким законодавством надано право здійснювати інспекторський нагляд. (Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2353-IV (2353-15) від 18.01.2005)

Порядок і умови здійснення соціального інспектування визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань молодіжної політики.

За результатами соціального інспектування центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді мають право: (Абзац перший частини четвертої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2353-IV (353-15) від 18.01.2005)

звертатися до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій всіх форм власності;

порушувати перед відповідними органами клопотання про застосування передбачених законодавством санкцій до підприємств, установ та організацій усіх форм власності, громадян, накладання дисциплінарних та адміністративних стягнень на посадових осіб у разі порушення ними законодавства стосовно дітей та молоді.

Стаття 13. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

1. Здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю покладається на: Державну соціальну службу для сім'ї, дітей та молоді;

республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські, районні, міські, районні у містах, селищні та сільські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

спеціалізовані формування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (служба соціальної підтримки сімей, служба роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків, центр соціально-психологічної допомоги, центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, мобільний пункт соціальної роботи в сільській та гірській місцевості, школа волонтерів, студентська соціальна служба, служба "Телефон довіри", інформаційно-ресурсний центр, дружня клініка для молоді, консультативні пункти в закладах соціального спрямування тощо).

Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді діє в складі центрального органу виконавчої влади з питань сім'ї, дітей та молоді і йому підпорядковується.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді утворюються, реорганізуються і ліквідуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, належать до сфери їх управління і підпорядковуються відповідно органу виконавчої влади чи виконавчому органу міської, селищної, сільської ради.

Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді контролює і координує діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді контролюють і координують діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відповідно районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах, селищних та сільських рад, а також надають їм практичну і методичну допомогу.

1. Штатна чисельність працівників республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді встановлюється згідно з державними соціальними стандартами і нормативами.

2. Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді затверджує Кабінет Міністрів України.

3. Діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді фінансується за рахунок коштів, передбачених у місцевих бюджетах за відповідним кодом програмної класифікації видатків, та інших джерел, не заборонених законодавством.

4. Послуги, що надаються центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, є державними послугами і здійснюються на безоплатній основі. (Стаття 13 в редакції Закону № 2353-IV (2353-15) від 18.01.2005)

Стаття 14. Завданнями суб'єктів соціальної роботи з дітьми та молоддю є: надання різноманітних соціальних послуг, соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної, матеріальної та інших видів соціальної допомоги, консультування дітей та молоді;

розроблення та здійснення системи заходів по створенню умов, достатніх для життєдіяльності різних категорій дітей та молоді;

здійснення соціально-профілактичної роботи серед дітей та молоді, проведення системи заходів щодо запобігання негативним явищам та їх подолання;

розроблення та здійснення реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, пристосування їх до безпечних соціальних та інших умов життєдіяльності, а також надання допомоги дітям, молоді, які зазнали жорстокості та насильства, потрапили в екстремальні ситуації;

здійснення міжнародного співробітництва, вивчення і поширення передового міжнародного досвіду з питань соціальної роботи з дітьми та молоддю;

сприяння молодіжним організаціям і окремим громадянам у їх культурному і фізичному розвитку, участі в трудовій та суспільно корисній діяльності;

здійснення інших повноважень у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю.

Стаття 15. Права суб'єктів соціальної роботи з дітьми та молоддю Суб'єкти соціальної роботи з дітьми та молоддю мають право:

вносити до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування пропозиції щодо соціальної роботи з дітьми і молоддю, брати участь у їх реалізації;

укладати договори з підприємствами, установами і організаціями, в тому числі зарубіжними, на виконання ними робіт, що сприяють підвищенню ефективності соціальної роботи;

створювати агентства, спеціалізовані служби, інші установи соціального спрямування, займатися благодійництвом відповідно до законодавства України;

одержувати від підприємств, установ та організацій усіх форм власності інформацію з питань соціальної роботи з дітьми та молоддю;

проводити на підприємствах, в установах та організаціях соціологічні дослідження з проблем молоді;

представляти інтереси окремих молодих людей (молодих сімей) в їх відносинах з підприємствами, установами, організаціями. (Абзац восьмий статті 15 виключено на підставі Закону № 2353-IV (2353-15) від 18.01.2005)

Стаття 16. Права та обов'язки фахівця із соціальної роботи з дітьми та молоддю

Права та обов'язки фахівця із соціальної роботи з дітьми та молоддю визначаються та затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань молодіжної політики.

Стаття 17. Підстави щодо зміни або припинення надання соціальних послуг дітям та молоді

Підставами щодо зміни або припинення надання соціальних послуг дітям та молоді визнаються:

досягнення повноліття дітьми та віку молодими громадянами, з якого на них не поширюються норми цього Закону;

добровільна відмова від отримання відповідного виду соціальних послуг, якщо ця відмова або її наслідки не порушують прав, свобод інших осіб та не несуть в собі загрозу життю особи, яка відмовляється від отримання відповідного виду соціальних послуг;

інші обставини, встановлені законом.

Розділ III
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Стаття 18. Відповідальність за порушення у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю

Порушеннями у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю визнаються:

порушення принципів здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю;
невиконання фахівцями із соціальної роботи своїх обов'язків;
порушення порядку здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю;
порушення суб'єктами соціальної роботи інших вимог законодавства у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю.

За порушення законодавства щодо соціальної роботи з дітьми та молоддю суб'єкти соціальної роботи несуть відповідальність згідно з законами України.

Стаття 19. Порядок розгляду спорів, що виникають у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю

Спори, що виникають у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю, розглядаються відповідно до законодавства України.

Розділ IV
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Стаття 20. Міжнародне співробітництво у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю

Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю на державному, регіональному та місцевому рівнях.

З метою розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері Україна укладає міжнародні угоди з іншими державами та міжнародними організаціями.

Розділ V
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк:

подати до Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з цим Законом;

розробити і затвердити мінімальні стандарти щодо здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю; привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 21 червня 2001 року № 2558-III

Джерело: [<http://zakon4.rada.gov.ua/>].

Додаток Д

Малюка розбудили вранці роздратовані голоси батьків. Він із сумом подумав, що останнім часом вони часто сваряться і тепер вже не приховують своїх стосунків від нього. Малюк боявся, що важка тиша в будь-який момент може обернутися бурхливим з'ясуванням стосунків. У такі хвилини він ішов у свою кімнату і почував себе дуже незатишно. Малюк лежав під теплою ковдрою і згадував, як йому було добре під час недільних прогулянок із мамою й татом. Тепер йому здавалося, що вони назавжди залишилися в минулому.

Батьківські голоси стихли. Хлопчик почув мамині кроки, що наближалися до його кімнати. Мама відчинила двері і сказала: «Підіймайся, і то швидше! Мені набридло запізнюватися через тебе на роботу».

Малюк неохоче виліз із теплої ліжка і побрів у ванну. Він умивався і чув, як мама ввійшла в його кімнату, аби допомогти застібнути гудзики на манжетах сорочки, що було для Малюка проблемою. «І коли вже ти навчишся одягатися сам?» – запитала вона невдоволено. «Мамо! А можна, я вдягну нову сорочку, яку я сам вибрав, коли ми заходили в універмаг? Я її вчора ввечері витягнув із шафи і вже приготував...». «Ти дивись, який спритний! Він приготував! Виряджаєшся, як дівчисько... Хай буде, давай швидше свою нову сорочку...» Малюку вже менше подобалася його обновка, але він мовчки подав мамі сорочку. Вона миттєво застібнула всі гудзики. «Швидко на кухню снідати! А я поки що вдягнуся», – сказала мама.

На кухні за столом сидів батько. Він повільно пив каву і зосереджено читав газету. Малюк дуже хотів, аби батько глянув на нього. Він сподівався, що той помітить його нову сорочку, посміхнеться йому. Хлопчик мовчки стояв біля столу, але батькові було сьогодні не до нього. Забігла вдягнена мама і роздратовано спитала: «Ти чому стоїш? Хіба ти не зрозумів, що ми запізнюємося! Господи, ну чому ти такий повільний, як і твій батько! Швиденько, поснідаєш вже у школі».

Хлопчик із мамою бігцем попрямували до автобусної зупинки. Біля школи мама помахала Малюкові рукою і сказала: «Ну, тримайся! Сподіваюся, що зауважень і двійок не буде! Чекай мене після групи продовженого дня. І будь охайний, не забруднись». Останні слова вона промовляла вже на ходу, прямуючи на роботу.

Малюк зі своїм важким портфелем увійшов до класу. Вчителька запитала його: «Ти не забув, як учора, свій зошит?». Ніхто не помітив його нової сорочки. Малюк сів за свою парту. Почався урок. А Малюкові було сумно... Він чекав, коли пролунає дзвоник, майже не слухаючи, про що говорить вчителька. На перерві Малюк зупинився біля вікна, подивився на хмарки, дерева... Уявив себе, маму і тата, як вони, усміхнені і радісні, йдуть доріжками парку... Хлопчик незчужся, як пролунав дзвоник на другий урок, як діти зайшли до класу... Він почув суворий голос вчительки: «Що ти робиш біля вікна?» «Я чекаю на своє щастя», – відповів Малюк. «Дай щоденник – двійка з поведінки», – сказала вчителька.

НОГИ

(оповідання)

На асфальті біля базару сидить маленький хлопчик з табличкою «Памагите сирате чем можете». За худеньким, брудним тілом неможливо визначити національність чи вік дитини. Цього не знає, мабуть, і його мати, що спить в обіймах «алкашів» за столиком біля пивного лотка. В її голові – хмільне отупіння. Увечері вона підбере свою дитину (якщо не забуде, як це не раз траплялося) і витрусить із кишень його старенького пальтешка копійки, які він виклянчив їй на горілку.

Хлопчик настільки виснажений голодом, що не може навіть підняти голову, аби подивитися, хто йому кинув металевий гріш. Тому він дивиться лише на ноги перехожих і слухає, що ці ноги говорять, і як пахнуть їхні господарі.

Ось ідуть ноги круті. Від таких не знаєш, чого чекати: плювка чи зім'ятого зеленого папірця з цифрою «один», натиканої по кутках і в центрі банкноти (за такий папірець мати на radoщах дозволить синові до вечері, яка складається з води і хліба, додати ложечку чи дві цукру). Ноги круті, одягнуті в туфлі з крокодилової шкіри, і красиві штани, вони гарно пахнуть або в них угадується цигарково-пивний перегар. Вони завжди ходять повільно і м'яко, але впевнено-точно, як домашні коти.

Ноги круті пішли геть, не виявивши ні агресії, ні щедрості.

Ось ідуть ноги п'яні і бідні (ці точно дадуть копняка). Вони одягнуті в черевики невизначеного кольору зі злісно задраними пащами підошов, у штани з недоїденої міллу матерії, з болотом і шлунковими «виверженнями». Від таких тхне так сильно, що неможливо розібрати, чим саме. Вони все ближче. Вітер штовхає їх з боку на бік (тільки б він віддув їх подалі!), але ж ні – ноги поруч... Ну от: просто в обличчя – скаженим черевиком. Згори долинає смердючий сміх і два-три бурмотіння, що проходять повз хлопчика.

Коли перестає паморочитись у голові, відновлюється уважне ознайомлення з ногами.

Ось підстрибують завзято дитячі ніжки, вдягнуті в червоні босоніжки, білі підколінки і рожеве платтячко. Вони призупиняються, перестають наспівувати «Ляля-ляля-ля» і полохливо відходять, налякані розповідями про «Бабая» і поганих вуличних дітей.

Услід за дитячими ногами шпортаються і поспішають в нікуди ноги «задумливі». Замість грошей вони кидають: «Н-та-ак, що робиться?!» – і зникають.

А ось запахло здобним тістом – це йдуть ноги старі, «пекарські». Шлунок радісно бурчить і болить, хлопчик знає, що від цих добрих ніг можна отримати щось їстівне (що впало на підлогу, залишилось, не випеклось чи просто з жалю). П'яний запах паморочить і мучить. Але ось він зникає. А чим загасити полум'я в шлунку? Нічого, на другий день перепаде... Проте шлунок не вірить. Тому треба йти до крану і гасити голод водою.

Здавалось, що навіть нагрітий асфальт зустрічає колючим холодом. Обдурений шлунок недовірливо булькає водою, а очі – знову в ноги. Ось засмерділи потом, пилюкою і мазутом ноги робітничі. Вони, вбрані у сірі запылені штани і туфлі, втомлено плетуться за хлібом. Ось до них підходять ще одні сірі ноги, і чути скарги на затримку зарплати. Ноги зупиняються, крешуть сірники, заносить дешевим тютюновим димом. Ідуть геть.

Раптом вуха вловлюють гуркіт барабанів і шаленство музики. Ці звуки легко доганяють ноги молоді, в джинсах і кросівках. Надто захоплені слуханням музики, вони пролітають повз дитину, не зупиняючись. Ніг стає все менше і їх стає гірше видно (чи вечоріє, чи знову темніє в очах).

А ось пливуть ноги дорогі. Вони «роздягнуті» (прикриті лише туфлями на

платформі) і гладко поголені. Ноги рухаються, ніжно торкаючися землі каблуками, і розносять надзвичайний аромат. Це улюблені ноги – вони не б'ють і гарно пахнуть. Одного разу в бачку для сміття знайшлася пляшечка, яка пахла майже так само приємно. Хлопчик узяв її собі, та мама забрала. Дорогі ноги зупинилися поруч, нахилилися, і в полі зору з'явилося ангелоподібне обличчя з великими очима, червоними губами, а ще – чорні трусики з-під надто короткої спіднички. Одна красива рука гладить по голові і говорить: «маленький, бідненький ти мій», – а друга рука кладе гроші. Він дивиться у великі очі і майже посміхається. Ці очі такі ж добрі, як і ноги з запахом здобного тіста, але ще й яскраві та прекрасні. Крізь марево блаженства видно, як ноги розгинаються, і рука з ніжними пальцями востаннє гладить волосся. Хлопчик намагається вдихнути весь зникаючий аромат, але йому це не вдається.

Ніяких більше ніг немає, окрім ніг суворих. Ці ноги відчеканюють крок, весь час тріщить рація, а з пояса звисають гумові палиці. Суворі ноги зупиняються навпроти. Наївно чекати від них грошей, треба йти геть, бо дістанеш палицею по спині від когось, хто озвірів від такої роботи. Мама, мабуть, знову забула забрати сина. Дорогою додому – лише свої ноги – худенькі й маленькі.

Знайомий запах б'є в ніс – попереду ноги круті, красиві й дорогі сідають у машину. Чути гуркіт всередині машини (мабуть, теж їсти хоче), і знову нічого...

*Олександр,
м. Кривий Ріг*

Я МАТЕРИ СВОЮ СУДЬБУ ПРОСТИЛА

Я помню с детства спальню в двадцать коек,
В кармане крошки от ржаного хлеба,
Что были мне важней воздушных слоек...
А за окном – безоблачное небо,
Ведь там, вдали – я знала: где-то мама...
А значит, там и счастье, и улыбки...
Я каждый день ждала ее упрямо
С надеждою то мощною, то зыбкой...
И лишь со слов злооткровенной няньки
Я поняла, что мать – алкоголичка,
Взметнулось сердце; вытянуть из пьянки,
Махнув на все запреты и приличья...
Чужие люди! Не понять вам боли
Души, изломанной бесчеловечно,
Где слово «мать» росло кристаллом соли
Из слез. А слезы высохли навечно.
Я матери свою судьбу простила
Давным-давно, протягивая руки,
И об одном бы только попросила:
Чтоб наша с ней оборвалась разлука.

*Ольга Іванова,
член Спілки письменників Криму*

ЛИСТ ДО БАТЬКА

У кожної дитини є тато, і кожна любить його по-своєму. У мене теж є тато, але з певних причин я не можу ним пишатися. Найперше – його нецензурні слова. Здається, без них він не може промовити й слова. Ми з мамою робимо йому зауваження. Але він на них не реагує. Батько говорить лайливі слова, навіть розмовляючи з жінками, у присутності дітей.

А ще у нього шкідлива звичка – палити. Головне, що палить він повсюдно,

навіть у тій кімнаті, де я відпочиваю. Мені недобре від цигаркового диму, а він у відповідь може сказати: «А може, мені ще й не дихати?»

Через будь-яку провину він на мене кричить, лас. Якщо він неправий, все одно наполягає на своєму, ніколи не попросить пробачення.

Але я все одно свого татка люблю.

Роман Д.

*Додаток 3***СНІЖИНКА**

(казка для натхнення)

«Скажи мені, скільки важить сніжинка?» – запитало Мишеня у Голуба.

«Не більше, ніж нічого», – відповів той. «Тоді я розповім тобі одну дивовижну історію», – сказало Мишеня.

«Я сидів на гілці ялинки, біля самого стовбура, коли почав падати сніг. Це було схоже на безтурботний сон. Щоб якось згаяти час, я лічив сніжинки, що легко падали на хвою моєї гілки. Нарахував приблизно 3741952 сніжинки. Коли впала ще одна, то своєю вагою (не більшою, ніж нічого!) зламала гілку».

Розповівши цю історію, Мишеня зникло.

І Голуб подумав: «Мабуть для того, щоб настав мир у цьому світі, бракує голосу всього-навсього однієї людини».

Джерело

1. Вступ до спеціальності : навчально-методичний посібник / [автор-упорядник Оксана Володимирівна Джус]. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 128 с.

2. Права дитини: від витоків до сьогодення: Зб. текстів, метод. та інформ. матеріалів: Метод. видання / Авт.-упор. Г.М.Лактіонова (кер.), Л.В.Пироженко, О.В.Сухомлинська та ін. К.: Либідь, 2002. С. 156-157, 161-164, 175-177, 221-225.

Практичні поради

1. Професійні розмови між соціальними педагогами в присутності клієнта повинні вестися тільки з метою отримання позитивного психотерапевтичного ефекту. В інших випадках вони недоцільні.
2. Мова й поведінка фахівця у професійному сенсі – це мистецтво з позитивним емоційним і моральним спрямуванням. Свобода дій і водночас дотримання «сценарію» діалогу з клієнтом є необхідною складовою професійного успіху. Намагайтеся, аби ваші ідеї клієнт сприйняв як власні. Для цього доцільно мобілізувати вербальні ресурси, щоб аргументація була яскравою, нешаблонною й щирою. Водночас треба максимально уважно слухати клієнта, не вдаючись до звернення на «ти», особливо якщо він молодший за вас і має нижчий соціальний стан.
3. Необхідно виробляти професійні навички у процесі сприйняття клієнта й загалом іншої людини; слід звикати вдивлятися у психологічні риси й особливості вашого співрозмовника.
4. Треба виховувати в собі терплячість, уважність, чуйність, професійний такт, методичку діагностики й прогнозування, концентровані виключно на клієнті, його проблемах.
5. Необхідно враховувати й послідовно долати почуття страху та депресії у клієнтів. Випромінюйте спокій та оптимізм, наполегливо контролюйте свій настрій перед зустріччю з клієнтом і під час неї. Ваш кабінет – своєрідна сцена.
6. Треба намагатися досягти емпатії з клієнтом, тонкого відчуття його емоційного стану. Уникайте чинників, що спричиняють фрустрацію – моральне ушкодження клієнта й руйнування його сподівань. Бо, можливо, ви його єдина надія.
7. Потрібно цікавитися моральним станом колег, допомагати людям, які оточують вас, принаймні духовно.
8. Не можна звикати до страждань клієнта. Емоційна байдужість несумісна з вашою професією.
9. Як зазначено у Етичному кодексі, соціальний педагог не може відмовити у наданні допомоги. Гуманістичний характер завдань, покладених на нього, дає підставу фахівцеві вимагати законної охорони особистої гідності, а також допомоги у виконанні своїх професійних обов'язків.
10. Щодня треба аналізувати свою поведінку в аспекті її моральності й мотивацій, піклуватися про моральну чистоту мови. «Не квапся своїми устами», – наголошує Еклезіаст. «Ваше ж слово хай буде: так – так, ні – ні» (Матв. 5, 37).
11. Необхідно плекати співчуття, товариськість, духовну єдність з колегами та клієнтами.
12. Потрібно виховувати в собі категорії доречної професійної поведінки: тактовність, стриманість, простоту і скромність, елементи професійної побутової естетики (охайність, акуратність в одязі, зачісці тощо).
13. Залежно від психічного стану клієнта й особливостей його характеру щоразу треба користуватись індивідуальним стереотипом збирання інформації та діагностування, змінюючи звичну схему в спілкуванні: соціальний педагог – клієнт.
14. Не потрібно зраджувати принципам етичності під час відвертої розмови з рідними і близькими важкого клієнта.
15. Треба пам'ятати, що навіть ненавмисна помилка соціального педагога свідчить про недостатність його знань і навичок. Необхідно опановувати практичне мистецтво фаху та його наукові настанови.

16. Бажано перед тим, як почати діагностувати чи надавати допомогу клієнту, уявити себе на його місці. І це буде надійною гарантією справедливості прийнятого вами рішення.
17. При виборі певної діагностичної методики чи відповідної соціально-педагогічної допомоги потрібно добре подумати, обміркувати можливі варіанти негативних результатів вашої діяльності. Це охолодить ваш запал і застереже від зайвих помилок.
18. Треба уникати не лише страхітливих, а й так званих образливих діагнозів, наприклад, «невроз», «істерія», «депресія» тощо. Останні нібито принижують особистість клієнтів, особливо тих, які мають лабільну (нестійку) психіку.
19. До «неприємного» клієнта соціальний педагог повинен проявити максимум терпіння і співчуття.
20. У свідомості клієнта, котрий має проблеми, треба створити враження, що він не один, що всі, хто його оточують, щиро і глибоко співчують йому та готові допомогти.
21. Треба виховувати в собі засади фахової моралі, враховуючи найкращі взірці життєвої поведінки й учинків видатних педагогів-гуманістів.
22. Завжди необхідно дотримуватися принципів професійної деонтології в психологічних системах «соціальний педагог – клієнт», «соціальний педагог – родичі клієнта», «соціальний педагог – колектив», «соціальний педагог – суспільство».
23. Під час спілкування з родичами клієнта треба зберігати добросердність, тактовність і терпіння. Ваші співрозмовники можуть бути необ'єктивними і надто збентеженими, але то не їхня провина. Пробачайте їм таку поведінку. Соціальний педагог, який не може стримати себе в подібній неприємній ситуації, втрачає, а не виграє.
24. Соціально-педагогічна етика органічно пов'язана з компетентністю, кваліфікацією, діловитістю професійного педагогічного колективу, тобто з його соціальними рисами і настановами. Саме таке поєднання створює етичну домінанту на роботі. Отже, будь-який соціальний педагог, якщо він покладається тільки на себе, фактично ще не зробив незмінні моральні пріоритети своїм необхідним внутрішнім лейтмотивом. Самовиховання фахівця має початок, але не має меж і кінця.
25. Не слід вважати свої знання абсолютними, тому що соціальна педагогіка – особливо динамічна наука, всі досягнення якої практично неможливо засвоїти одній людині.
26. Не треба нехтувати порадами свого колеги навіть у тих випадках, коли ваша теоретична підготовка краща за його. Пам'ятайте, що в роботі велике значення має практичний досвід.
27. Потрібно намагатися не робити категоричних умовиводів у складних педагогічних ситуаціях, не зіставивши своїх думок з позицією колег.
28. Частіше потрібно радитись зі своїми колегами, адже таке взаємне спілкування допоможе вам виробити правильне фахове мислення.
29. Треба запам'ятати, що ваша надмірна гординя буде спрямована проти вашого авторитету.
30. Не потрібно звертатися за порадами до колег з дріб'язкових питань; прагніть отримати на них відповідь самостійно, шляхом кропіткої праці над спеціальною літературою.
31. Радячись зі своїми колегами, не треба робити спроб і зусиль перекласти свої професійні обов'язки на них, прикриватись авторитетом інших.
32. Поради колег не повинні бути для вас аксіомами, а, скоріше, вказівками до розв'язання складних фахових завдань. Прийняття остаточного рішення залишається за вами.

33. *Не треба боятися відповідальності за свої професійні вчинки, якщо останні здійснені за велінням вашої совісті.*
34. *Соціальний педагог мусить бути щирим на добрі поради й дії, ніколи не відмовлятися від надання допомоги, коли її у нього просять.*
35. *Зауваження колезі треба намагатися робити якомога делікатніше й водночас принципово та наполегливо.*
36. *Треба бути морально безкомпромісними з колегами, особливо якщо мова йде про інтереси клієнта. Такої поведінки вимагає професійна честь.*
37. *У роботі з клієнтом ніколи не варто позбавляти його надії.*
38. *Треба пам'ятати, що формалізм, черствість та байдужість – вороги всієї фахової діяльності, але особливо неприпустимі вони, коли соціальний педагог працює з дітьми з девіантними відхиленнями та певними фізичними чи психічними обмеженнями.*
39. *Здебільшого думка про людину й, зокрема, соціального педагога виникає на підставі першого враження. Отже, треба зважати, що спілкування з клієнтом потребує вашої уваги, чемності, відповідного вигляду, вміння розмовляти. Жодна така деталь не проходить повз “психологічне дзеркало” клієнта.*
40. *Соціальний педагог повинен сформувати в собі емпатію, тобто емоційну й психологічну позицію співпереживання, тонкого розуміння тривог клієнта.*
41. *Потрібно постійно аналізувати свої взаємини з клієнтами та колегами, особливо помилки, яких ви могли припуститися, але зуміли уникнути.*
42. *Виховуйте в собі почуття професійної відповідальності перед клієнтом.*
43. *Не треба забувати про свої естетичні захоплення, а, навпаки, розширювати їх. Естетичні цінності та уподобання також є інструментом підвищення моральності соціального педагога.*
44. *Необхідно залишатися людиною серед людей, бо така риса характеру є провідною в особистості соціального педагога.*

[Авторська розробка].

Орієнтовні моральні норми в поведінці соціального педагога

1. Знайди того, хто має потребу в твоїй підтримці, допоможи, захисти його. Прояви милосердя, доброту та людяність, уміння співпереживати, співчувати.
2. Не нашкодь клієнтові.
3. Пам'ятай, що твоя сила – цінність для тебе, для твого оточення, це твоє моральне, фізичне та психічне здоров'я.
4. Розкрий себе в будь-якій ініціативі, починанні.
5. Не заганяй життя клієнтів у жорсткі рамки заздалегідь створених планів.
6. Надаючи соціально-педагогічну допомогу, не перетворюй її на подачку, що принижує гідність особистості.
7. Оцінюй себе та своїх товаришів не за словом, а за реальними діями та вчинками.
8. Будь гуманістом, формуй у собі комунікативні й організаторські здібності, почуття такту.
9. Залишайся висококультурною людиною.
10. Будь готовий до передачі знань і вмінь іншим.
11. Прагни до соціальної справедливості, економічного, фізичного, розумового добробуту всіх членів соціуму.
12. Не зловживай довірою клієнта, умій берегти його таємницю [47, с. 31].

Орієнтовні моральні норми в поведінці соціального педагога з сім'єю

1. Пам'ятай про інтереси сім'ї в цілому й окремих її членів, старайся зберігати цілісність сім'ї.
2. Захищай права сім'ї та її членів, надавай необхідну підтримку і допомогу, сприяй розвитку сім'ї та її стабілізації, формуванню самостійності.
3. Сприяй благу сім'ї.
4. Здійснюй вплив на сім'ю в цілому та на окремих її членів.
5. Запобігай нерівності, дискримінації, негуманності дій у сім'ї та щодо неї, борися з такими проявами, виступаючи як захисник сім'ї.
6. Спонукай сім'ю та її членів до самовизначення, активізуй і стимулюй її потенціал.
7. Спонукай сім'ю до самостійного та спільного прийняття рішень.
8. Інформуй сім'ю про мету, зміст, методи, засоби, результати своїх досліджень, здійснюй їх за згодою сім'ї.
9. Ураховуй структуру сім'ї, розподіл влади, гендерні, вікові, індивідуальні особливості її членів.
10. Будуй стосунки з сім'єю на основі діалогу, на рівних.
11. Працюй з опорою на позитивне в сім'ї та людині.
12. Нагадуй сім'ї про її можливості, потенціал, а не про недоліки.
13. Схвалюй і попереджуй, застосовуй якомога менше осуду й критики, переконуй, а не забороняй.
14. Активно співпрацюй з іншими особами, від котрих залежить добробут сім'ї.
15. Не відштовхуй людей, якщо не можеш їм допомогти [58, с. 131].

**Тест «Визначення емпатійних здібностей особистості»
(за методикою В. Бойка)**

Ви маєте погодитись із наведеними твердженнями або заперечити їх, позначивши знаками «+» і «-» необхідні відповіді.

№ з/п	Твердження	Відповіді	
		«Так»	«Ні»
1	2	3	4
1	У мене є звичка уважно вивчати особистість і поведінку людей, їхній характер, схильності, можливості		
2	Якщо оточуючі виявляють ознаки знервованості, я зазвичай залишаюся спокійним		
3	Я більше довіряю своєму розуму, ніж інтуїції		
4	Я вважаю цілком доречним для себе цікавитись сімейними проблемами колег		
5	Я можу легко ввійти в довіру до людини, якщо буде потрібно		
6	Зазвичай я з першої зустрічі вгадую «споріднену душу» в новій людині		
7	Я з цікавістю розмовляю про життя, роботу, політику з подорожніми в потягу, літаку		
8	Я почуваюся непевно, якщо оточуючі чимось захоплені		
9	Моя інтуїція – надійніший засіб розуміння оточуючих, ніж знання або досвід		
10	Цікавитися внутрішнім світом іншої особистості – не тактовно		
11	Часто своїми словами я кривджу близьких мені людей, не помічаючи цього		
12	Я легко можу уявити себе якою-небудь твариною, відчути її поведінку і стан		
13	Я рідко міркую про причини вчинків людей, що безпосередньо мене стосуються		
14	Я рідко переймаюся проблемами своїх друзів		
1	2	3	4

15	Звичайно за декілька днів я відчуваю: щось повинно трапитися з близькою мені людиною, і мої очікування справджуються		
16	У спілкуванні з діловими партнерами намагаюся уникати розмов про особисте		
17	Іноді близькі люди дорікають мені, що я до них неухважний		
18	Мені легко вдається копіювати інтонацію, міміку людей, наслідувати їх		
19	Мій зацікавлений погляд часто шукає нових партнерів		
20	Чужий сміх передається мені		
21	Часто, діючи навмання, я знаходжу правильний підхід до людини		
22	Я вважаю, що плакати від щастя не варто		
23	Я здатний цілком злитися з коханою людиною, ніби розчинившись у ній		
24	Мені рідко зустрічалися люди, котрих я розумів без зайвих слів		
25	Я мимоволі або з цікавості часто підслуховую розмови сторонніх людей		
26	Я можу залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються		
27	Мені простіше підсвідомо відчутти сутність людини, ніж зрозуміти її, «розклавши все по полицках»		
28	Я спокійно ставлюся до дрібних прикростей, що трапляються з ким-небудь із членів сім'ї		
29	Мені було б важко щиро, довірливо розмовляти із замкненою людиною		
30	У мене творча натура – поетична, художня, артистична		
31	Я без особливої цікавості вислуховую сповіді нових знайомих		
32	Я нервую, коли бачу людину, котра плаче		
33	Моє мислення більше відзначається конкретністю, суворістю, послідовністю, ніж інтуїцією		
1	2	3	4

34	Коли друзі починають говорити про свої прикroщі, я намагаюся перевести розмову в інше русло		
35	Якщо я бачу, що комусь із близьких важко на душі, то зазвичай утримуюся від запитань		
36	Мені важко зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей		

Опрацювання результатів

Підраховується кількість правильних відповідей (згідно з ключем) за кожною шкалою, а потім визначається сумарна оцінка.

Ключ

1. Раціональний канал емпатії: +1, +7, -13, +19, +25, -31, +24.
2. Емоційний канал емпатії: -2, +8, -14, +20, -26, +32.
3. Інтуїтивний канал емпатії: -3, +9, +15, +21, +27, -33.
4. Настанови, що підкріплюють емпатію: +4, -10, -16, -22, -28, -34.
5. Здатність до проникнення в емпатію: +5, -11, -17, -23, -29, -35.
6. Ідентифікація в емпатії: +6, +12, +20, -24, +30, -36.

Інтерпретація результатів

Аналізуються показники окремих шкал, їхня загальна сумарна оцінка рівня емпатії. Оцінки за кожною шкалою варіюються від 0 до 6 балів і свідчать про значущість конкретного параметра в структурі емпатії. Шкальні оцінки виконують допоміжну роль в інтерпретації основного показника – рівня емпатії. Сумарний показник теоретично може змінюватися в межах від 0 до 36 балів.

За даними експериментальних досліджень можна вважати, що:

- 30 і більше балів – дуже високий рівень емпатії;
- 29–22 бали – середній рівень;
- 21–15 балів – знижений;
- менше ніж 14 балів – дуже низький.

Раціональний канал емпатії. Характеризує спрямованість уваги, сприймання і мислення на сутність кожної людини – її стан, проблеми, поведінку. Це спонтанний інтерес до інших, що відкриває шляхи емоційного та інтуїтивного відображення партнера. У раціональному компоненті емпатії не слід шукати логіки або мотивації інтересу до інших.

Емоційний канал емпатії. Фіксує здатність людини входити в емоційний резонанс з оточуючими – співпереживати, допомагати. Емоційна чутливість у цьому випадку стає способом “входження” до енергетичного поля партнера. Зрозуміти його внутрішній світ, прогнозувати поведінку й ефективно впливати можна лише за наявності енергетичного зв’язку партнерів. Співчуття і співпереживання виконують роль ланцюга, що поєднує двох людей.

Інтуїтивний канал емпатії. Оцінка в балах свідчить про здатність респондента передбачати поведінку партнерів, діяти в умовах дефіциту початкової інформації про них, опираючись на досвід підсвідомого. На рівні інтуїції узагальнюються різні відомості про партнерів. Інтуїція менше залежить від оцінкових стереотипів, ніж усвідомлене сприйняття партнерів.

Настанови, що підкріплюють емпатію, полегшують дію всіх емпатичних каналів. Ефективність емпатії знижується, якщо людина прагне уникнути особистих контактів з іншими, вважає нетактовним виявляти інтерес до інших, переконує себе спокійно ставитися до переживань та проблем оточуючих. Такі міркування обмежують діапазон емоційної чутливості та емпатичного сприймання. Навпаки, різні канали діють активніше та надійніше, якщо відсутні перешкоди з боку настанов особистості.

Здатність прийматися емпатією оцінюється як важлива комунікаційна властивість людини, яка дає можливість створювати атмосферу відкритості, щирості, любові. Поведінка і ставлення до партнерів впливають на інформаційно-енергетичний обмін між людьми з позитивного чи негативного боку. Розслаблення партнерів веде до емпатії, а атмосфера напруженості, неприродності, підозри заважає розкриттю й емоційному пізнанню.

Ідентифікація – ще одна важлива умова успішної емпатії співчуття. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживання, поставити себе на його місце. Основу ідентифікації становлять легкість, рухливість, гнучкість емоцій, здатність до копіювання [2, с. 204–208].

Тест «Визначення рівня комунікативності»

Дайте відповіді на запитання: «Так» (2 бали), «Ні» (0 балів), «Іноді» (1 бал) та підрахуйте суму набраних балів.

№ з/п	Питання	«Так»	«Ні»	«Іноді»
1	2	3	4	5
1	На Вас чекає ділова зустріч. Чи сильно це Вас бентежить?			
2	Чи відкладаєте Ви відвідування лікаря, доки Вам не стане зовсім зле?			
3	Чи викликає у Вас незадоволення доручення виступити з повідомленням на зборах?			
4	Вам пропонують відрядження до міста, в якому Ви ніколи не були. Чи докладете максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?			
5	Чи любите Ви ділитися своїми переживаннями з ким-небудь?			
6	Чи дратуєтесь Ви, якщо незнайома людина звертається до Вас на вулиці з проханням?			
7	Чи вірите Ви, що існує проблема «батьків» і «дітей» та що людям різних поколінь важко порозумітися?			
8	Чи соромитесь Ви нагадати знайомому, що він забув повернути вам 100 гривень, які позичив минулого місяця?			
9	Якщо Вам у ресторані або кафе подали неякісну страву, Ви промовчите, лише розсерджено відставивши тарілку?			
10	Опинившись наодинці з незнайомою людиною, Ви не почнете з нею розмовляти та будете невдоволені, якщо першою заговорить вона. Чи так це?			

1	2	3	4	5
11	Вас жахає довга черга в магазині, кінотеатрі... Чи відмовитесь Ви від свого наміру замість того, щоб встати в кінці довгої черги та очікувати?			
12	Чи боїтеся Ви брати участь у комісії з яких-небудь конфліктних ситуацій?			
13	Ви маєте власні, суто індивідуальні критерії оцінювання творів літератури, мистецтва і жодних інших думок Ви не сприймаєте. Чи так це?			
14	Почувши в «кулуарах» помилкове судження стосовно добре відомого Вам питання, чи вважаєте Ви краще промовчати й не розпочинати суперечки?			
15	Чи викликає у Вас неприємні почуття прохання допомогти комусь у вирішенні службового питання, навчальної теми?			
16	Ви охочіше подаєте свої погляди в письмовій формі, ніж в усній чи не так?			

Опрацювання результатів

30–32 бали. Ви дуже некоммунікбельні, і від цього страждаєте насамперед Ви самі.

25–29 балів. Ви відлюдкуваті, мовчазні, віддаєте перевагу самотності, тому у Вас мало друзів.

19–24 бали. Ви достатньо товариська людина, у незнайомій ситуації почуваетесь досить упевнено. У Ваших висловлюваннях інколи забагато сарказму без вагомих причин. Але ці недоліки можна виправити.

15–20 балів. У Вас нормальний рівень коммунікбельності. Ви розпочинаєте нові справи, йдете на зустріч із новими людьми без неприємних почуттів. Хоча, ймовірно, не полюбляєте галасливих компаній, багатослів'я Вас дратує.

6–14 балів. Ви завжди почуваетесь впевнено, з радістю висловлюєтеся з будь-якого приводу, навіть якщо маєте лише поверхове уявлення. Беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до кінця. Поміркуйте над цим.

5 та менше балів. Ваша товариськість занадто велика. Ви забагато розмовляєте, цікавитесь справами, які Вас не стосуються. Ви маєте вибухову вдачу, часто необ'єктивні. Людям важко перебувати поруч із Вами [2, с. 151–154].

Тест «Чи вмієте Ви спілкуватися»

1. Чи часто до Вас звертаються на вулиці сторонні люди?
  - а) Так, з'ясовують дорогу до того чи іншого закладу, просять перевести їх через дорогу.
  - б) Рідко, здебільшого пропонують погадати, взяти у лотереї або придбати якусь річ.
  - в) Інколи, але я намагаюся не зупинятися: навколо так багато аферистів.
2. Якого стилю спілкування Ви дотримуєтесь?
  - а) Люблю говорити гучно, емоційно, багато жестикулюю.
  - б) Розмовляю рівним, спокійним голосом, можу для переконливості доторкнутися до співрозмовника рукою.
  - в) Підтримую той стиль спілкування, який обере протилежна сторона.
3. Чи часто Ви посміхаєтесь своєму співрозмовникові?
  - а) Інколи.
  - б) Звісно, я ж демонструю йому свої емоції.
  - в) Ні, я взагалі рідко посміхаюся.
4. Опинившись у скрутному становищі, чи шукатимете Ви допомоги в інших?
  - а) Буду розраховувати тільки на себе.
  - б) Телефонуватиму рідним та знайомим зі скаргами на долю, буду плакатися «в жилетку».
  - в) Зателефоную до близького друга та попрошу поради.
5. Ви чекаєте на лікаря в довгій черзі. Чим займатиметеся?
  - а) Читанням, завжди тримаю для такого випадку книгу чи журнал.
  - б) Спробую поговорити із сусідами на якусь тему.
  - в) Розпитаю всіх про їхні хвороби й розповім про свою.
6. Чи любляете Ви ходити в гості?
  - а) Залюбки, намагаюся не залишатися на свята вдома.
  - б) Люблю як ходити в гості, так і приймати їх у себе.
  - в) Мене ніхто не запрошує.
7. Ви зайняті, а Вам телефонує знайомий. Що робитимете?
  - а) Перепрошу й пообіцяю перетелефонувати, коли звільнюся.
  - б) Скажу, що не можу говорити, покладу слухавку.
  - в) Нічого не вдієш – доведеться підтримати розмову.
8. Ви зустріли знайомого після тривалої розлуки. Про що говоритимете?
  - а) Спершу розповім йому всі мої новини.
  - б) «Перекинуся» кількома фразами.
  - в) Розпитаю, які зміни відбулися в його житті.
9. Чи пам'ятаєте Ви дні народження друзів?
  - а) Звісно, тримаю список пам'ятних дат на кожен місяць і завжди знайду час, щоб зателефонувати та висловити кілька теплих слів.
  - б) Так, це зручна нагода для спілкування. Зателефоную та запрошуся в гості.
  - в) Можу забути, якщо багато справ.
10. Чи любляете Ви тварин?
  - а) Ні, не розумію людей, які завели кішку або собаку – від них стільки бруду.
  - б) Швидше боюся, адже вони завжди намагаються подряпати або вкусити мене.
  - в) Люблю, вони відповідають взаємністю.

Ключ до тесту

№ за- питання	Бали за відповідь		
	а	б	в
1	2	1	0
2	0	2	1
3	1	2	0
4	0	2	1
5	0	1	2
6	2	1	0
7	2	0	1
8	2	0	1
9	1	2	0
10	0	1	2

Опрацювання та інтерпретація результатів

До 5 балів. Ви замкнені, не любите спілкуватися та цілком заглиблені у справи. Хоча б у вихідні забудьте про службові обов'язки й приділіть увагу рідним та друзям. Пам'ятайте, що спілкування є основною людською радістю. **6–10 балів.** Ви дуже сором'язливі. Вами легко маніпулювати, тому люди часто використовують Вас зі своєю метою. Навчіться говорити “ні”, коли Вам це необхідно. Вам слід навчатися спілкуванню та займатися аутотренінгом.

11–15 балів. Ви вмієте підтримати розмову, можете привернути до себе людей, але й не дозволите їм сісти Вам на голову.

16–20 балів. Ви надто нав'язливі та найчастіше думаєте тільки про себе. Не шукайте вигідних знайомств, намагайтеся спілкуватися саме тому, що люди є цікавими. Інакше можете втратити всіх друзів [2, с. 141–143].

багато проблем [47, с. 30].

ЕТИЧНІ КОДЕКСИ

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів)

Першочерговим завданням соціального працівника є покращення добробуту і допомога у задоволенні основних потреб усіх людей, а особливо потреб найбільш незахищених груп населення. Історично склалося, що соціальна робота фокусується на соціальному благополуччі людей і суспільства. Завданням соціальної роботи є також з'ясування причин, які зумовлюють виникнення життєвих проблем, та пошук засобів їх розв'язання.

Соціальні працівники сприяють утвердженню соціальної справедливості і соціальним змінам в суспільстві на користь своїх клієнтів. До поняття клієнтів включають дітей, підлітків, старшокласників, молодь, сім'ї, педагогів, шкільні та позашкільні групи, організації і громади. Соціальні працівники враховують культурні та етнічні особливості, вони борються проти дискримінації, всілякого роду утисків, бідності та інших форм соціальної несправедливості. Такого роду діяльність може здійснюватися у вигляді безпосередньої допомоги, організаційної роботи у місцевих громадах, консультативної і юридичної допомоги, політичних акцій, дослідження та оцінки ефективності. Соціальні працівники намагаються навчити людей використовувати власний потенціал і самостійно вирішувати свої життєві проблеми. Соціальні працівники також прагнуть підвищити відповідальність організацій, громад, інших соціальних інститутів перед їхніми членами за задоволення потреб та вирішення соціальних проблем.

Професія соціального працівника (соціального педагога) ґрунтується на низці основних цінностей. Вироблені соціальними працівниками протягом усього існування цієї професії, вони і тепер є фундаментом їх унікальної місії:

- служіння людям;
- захист соціальної справедливості;
- повага до особистості і людської гідності;
- шанування людських стосунків;
- цілісність;
- компетентність.

Це коло цінностей відображає всю унікальність професії соціального працівника (соціального педагога). Основні цінності і принципи, які на них базуються, мають узгоджуватися із суспільними процесами та всім набутим суспільним досвідом.

Мета створення етичного кодексу:

Оскільки професійна етика є основою соціальної роботи, необхідно чітко сформулювати її етичні принципи та етичні стандарти. Етичний кодекс Асоціації соціальних працівників являє собою ті принципи та стандарти, якими мають керуватися фахівці у роботі.

Етичний кодекс важливий для всіх соціальних працівників незалежно від їхніх конкретних професійних функцій, умов роботи та особливостей населення, якому вони надають послуги.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України – це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також задоволення людських потреб.

В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначені положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначені шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш

адекватного професійного рішення в етичних питаннях.

В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6–8 липня 1994 року.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить:

– етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі);

– норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (основа професійної діяльності).

1. Етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи

Повага до гідності кожної людини. Кожна людина є неповторною та унікальною, що необхідно враховувати, не допускаючи жодного прояву зневаги до особистості. Кожна людина має право на самореалізацію, що не призводить до порушення подібних прав інших осіб. Соціальна робота несумісна з прямим чи опосередкованим примусом клієнтів до будь-яких дій навіть на користь клієнта або його близького соціального оточення.

Пріоритетність інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи спрямовують усі зусилля, знання та навички на допомогу окремим громадянам, сім'ям, групам, спільнотам та громадам для їх удосконалення, а також з метою вирішення конфліктів та подолання їх наслідків.

Толерантність. Спеціалісти із соціальної роботи є толерантними до різних емоційних проявів клієнтів, мають належний рівень професійної підготовки, за будь-яких обставин зберігають рівновагу, терпимість. Вони сприймають проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального та національного походження, статі тощо.

Довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта. Спеціалісти із соціальної роботи співпрацюють з клієнтами, намагаючись якнайкраще розв'язувати будь-які завдання, з якими вони стикаються, з метою задоволення їхніх інтересів. Такі фахівці сприяють добровільній участі клієнтів у процесі надання соціальної послуги. Вони мають сприяти максимальній самостійності клієнтів у розв'язанні їхніх соціальних проблем та в діях у відповідних соціальних ситуаціях. Спеціалісти із соціальної роботи створюють доброзичливу атмосферу спілкування з клієнтом. Довіра до спеціаліста із соціальної роботи є необхідною умовою результативної соціальної діяльності.

Доступність послуг. Спеціалісти із соціальної роботи надають допомогу кожному, хто звертається до них за захистом, підтримкою, консультацією або порадою, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної чи расової приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів, сексуальної орієнтації.

Конфіденційність. Спеціалісти із соціальної роботи в будь-якій соціальній ситуації інформують клієнтів про те, як забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження в її дотриманні. Обов'язок спеціалістів із соціальної роботи – бути конфіденційними, що виключає можливість розголошення будь-яких відомостей про клієнтів, за винятком тих випадків, коли це робиться з їхньої згоди чи в установленому законом порядку.

Дотримання норм професійної етики. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють формуванню та реалізації заходів соціальної політики, забезпеченню благополуччя людини, спільноти, громади, несуть відповідальність за розвиток та дотримання професійних норм у розв'язанні практичних завдань соціальної роботи.

2. Норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи

Норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи є основою їхньої

професійної діяльності згідно із загальнолюдськими цінностями та етичними принципами соціальної роботи.

2.1. Етична поведінка стосовно професії:

Дотримуватися Етичного кодексу, діяти відповідно до принципів і норм етичної поведінки.

Підвищувати якість та ефективність соціальних послуг, розвивати професіоналізм у соціальній роботі, залучаючи волонтерів (добровільних помічників) до виконання посильних для них завдань.

Бути відповідальним за клієнтів у рамках обмежень, установлених положеннями цього кодексу.

Визначати й з'ясовувати характер та причини індивідуальних, сімейних, групових соціальних та проблем територіальної громади, глобальних соціальних проблем.

Підвищувати статус соціальної та соціально-педагогічної роботи.

Стимулювати розроблення та впровадження соціальних технологій, методів, методик, програм, що спрямовані на покращення якості життя людини, сім'ї, групи людей, громади, спільноти та суспільства.

Визнавати пріоритети професійної відповідальності над власними інтересами.

Роз'яснювати призначення, цілі та завдання професійної соціальної та соціально-педагогічної роботи.

2.2. Етична поведінка стосовно колег

Визнавати різні погляди та форми практичного досвіду колег у соціальній роботі й інших фахівців, висловлювати критичні зауваження та пропозиції лаконічно і коректно.

Піддавати конструктивному аналізу професійні дії колег, теоретичні та методичні засади їхньої професійної діяльності.

Створювати та систематично використовувати можливості, умови для обміну знаннями, досвідом і поглядами з колегами у соціальній роботі, фахівцями інших галузей, волонтерами з метою вдосконалення власної практики діяльності та збагачення інтелектуальних ресурсів професійної групи.

Підтримувати діяльність легалізованих професійних об'єднань та асоціацій, що відповідає вимогам чинного законодавства.

Відстоювати професійну честь і гідність своїх колег, не допускати упередженої критики на їхню адресу та щодо професії взагалі.

Звертати увагу відповідних організацій на будь-які порушення положень цього Кодексу.

2.3. Етична поведінка стосовно клієнтів

Поважати особистість клієнта і гарантувати захист його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний і соціальний розвиток.

Прагнути зрозуміти кожного клієнта, з'ясовувати всі чинники проблеми, що виникла, пропонувати оптимальні види професійної діяльності або соціальних послуг.

Безпека клієнтів є першою умовою діяльності спеціалістів із соціальної роботи.

Допомагати всім клієнтам рівною мірою.

Заохочувати клієнта до взаємодії, яка ґрунтується на довірі, співчутті та збереженні конфіденційності.

Визнавати й поважати наміри, відповідальність клієнтів за прийняте рішення.

Якщо неможливо надати відповідну соціальну послугу, спеціалісти із соціальної роботи зобов'язані повідомити про це клієнтам, залишивши за ними право на свободу дій.

2.4. Етична поведінка стосовно взаємодіючих організацій

Співпрацювати з тими установами й організаціями, наміри та діяльність яких спрямовані на надання соціальних послуг, використовувати досвід їхньої роботи як ресурсну можливість для підвищення якості допомоги клієнтам.

Підтримувати та популяризувати партнерські стосунки між організаціями, що

здійснюють соціальну діяльність у громаді, суспільстві.

Забезпечувати професійну звітність перед клієнтами та громадськістю про ефективність і продуктивність роботи шляхом періодичних публічних оглядів якості, результативності та ефективності послуг, що надаються [84, с. 169–182].

Етичний кодекс психолога

На I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 року в м. Києві прийнято Етичний кодекс психолога. Цей нормативний акт є гарантом високопрофесійної, гуманної, високоморальної діяльності психологів України, здійснюваної залежно від спеціалізації та сфери їх інтересів.

Даний Кодекс являє собою сукупність етичних норм, правил поведінки, що склалися у психологічному співтоваристві й регулюють його життєдіяльність. Об'єктом досліджень і впливу психологів є внутрішній світ особистості, тому їхні контакти з іншими людьми повинні бути теплими, доброзичливими.

Етичний кодекс сприяє більш успішному здійсненню психологами своєї професійної діяльності, зокрема, психологам шкіл і вищих навчальних закладів допомагає у підвищенні ефективності навчання і виховання учнів та студентів; у галузі охорони здоров'я – у виконанні функцій, пов'язаних з профілактикою захворювань, лікуванням, реабілітацією пацієнтів; у сфері державного управління – у психологічному забезпеченні загального й галузевого управління.

Заснована Товариством психологів України Комісія з етики проводить роботу, спрямовану на правильне тлумачення ними Етичного кодексу, здійснює контроль за його додержанням, забезпечує формування сприйняття цього Кодексу як зобов'язання перед громадськістю, одного з важливих актів чинного законодавства.

I. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

1.1. Психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу.

1.2. Психологи зобов'язані всіляко запобігати й не допускати антигуманних наслідків у своїй професійній діяльності.

1.3. Психологи повинні утримуватися від будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканості особи; не мають права використовувати свої знання і становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання нею; несуть відповідальність за додержання пріоритету інтересів людини.

1.4. На психологів покладається відповідальність за надійність використовуваних методів та програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, у тому числі і тих, які проводяться із застосуванням комп'ютерних технологій.

1.5. Психологи застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.

II. КОМПЕТЕНТНІСТЬ

2.1. Психологи постійно поповнюють свої знання про нові наукові досягнення в галузі

їхньої діяльності, беруться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери їх компетенції. У разі неможливості завдання передають його іншому досвідченому фахівцеві або допомагають людині, яка звернулася за підтримкою, налагодити контакт з професіоналами, котрі можуть надати адекватну допомогу.

2.2. Психологи не застосовують методів і процедур, не апробованих центральними органами Товариства психологів України. У тих випадках, коли психологічні методики лише проходять випробування (з дозволу контрольних органів Товариства), психологи, проводячи експеримент з обмеженим контингентом досліджуваних, попереджають їх про застосування неперевіраних методів і технічних пристроїв або свій недостатній рівень оволодіння ними.

2.3. Психолог публікує під своїм ім'ям лише ту працю, яка повністю виконана ним

самим або містить істотний власний внесок; недопустима публікація з метою особистої, матеріальної вигоди недостатньо підготовлених праць, невалідизованих методик, а психолог не може виконувати практичної роботи, не маючи належної кваліфікації та досвіду.

2.4. Психолог прагне до адекватних знань про свої індивідуальні якості та особливості і визначення меж власних професійних можливостей. Особистісні психологічні проблеми (які негативно впливають на якість виконання обов'язків) можуть бути показником професійної непридатності і мають якомога швидше коригуватись та розв'язуватись психологом.

III. ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА

3.1. Психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях. Під час роботи з дітьми, пацієнтами з важкими психічними розладами (тобто в крайніх випадках) допускаються відхилення від принципу добровільності, але в межах законодавчих норм; обов'язком психолога є намагання налагодити з клієнтом співробітництво. Психологи утримуються від непотрібних лікувань.

3.2. Психологи, вступаючи з особами у контакт, для яких він є обов'язково-примусовим (наприклад, у разі проведення психологічної експертизи), не мають права змушувати клієнта повідомляти відомості поза його волею, не можуть вживати примусових заходів для одержання даних, крім випадків, коли така інформація сприятиме безпеці навколишніх або самого клієнта.

3.3. Психологи не беруть участі в діях, спрямованих проти свободи особи. Вони не мають права змушувати клієнта розповідати про свою життєву філософію, політичні, релігійні чи етичні переконання, не повинні вимагати відмовитися від них.

3.4. Психологи беруть на себе професійну відповідальність за кваліфіковане обстеження, консультування, лікування. Вони домовляються про терміни завершення своєї діяльності або доцільність направлення клієнта до іншого компетентного спеціаліста. Відповідальність з психолога знімається, якщо він упевнився, що інший спеціаліст узяв відповідальність за клієнта на себе.

3.5. Психологи не мають матеріальних або особистих привілеїв, не можуть використовувати свої знання і становище, довірливе ставлення і залежність клієнта у власних корисливих інтересах. У тих випадках, коли послуги є платними, про фінансові умови домовляються заздалегідь; не встановлюється додаткова оплата за консультації і не береться плата з тих, кого психолог навчає або збирається екзамінувати. Якщо клієнт може отримати психологічну допомогу безкоштовно або меншим коштом в іншого фахівця, то психолог інформує про це клієнта.

3.6. Психолог уникає встановлення неофіційних взаємин з клієнтом, якщо це може стати на перешкоді проведенню діагностичної, консультаційної і корекційної роботи з ним. Між психологом і клієнтом не повинно бути статевої близькості у період, коли психолог несе відповідальність за нього.

3.7. Психолог має право вирішувати, на якому етапі консультування або лікування можна дати об'єктивний професійний висновок, а у випадках, коли він не може діяти в інтересах клієнта, роз'яснює йому і батькам (опікунам, піклувальникам) реальний стан справ.

3.8. Висновок за результатами проведеного обстеження чи лікування робить сам психолог, він не може перекладати це на інших. Він повинен чітко й однозначно формулювати висновок, так щоб його можна було правильно зрозуміти й використати отримані дані на користь клієнта.

3.9. Психолог не робить висновків і не дає порад, не маючи достовірних знань про клієнта або ситуацію, в якій він перебуває. У звіті (висновку) психолога має міститися лише необхідна і водночас достатня, що відзначається цілковитою надійністю результатів, інформація для розв'язання поставленого завдання, вказуватися

межі здійснюваних досліджень, характер виявлених симптомів – постійний чи тимчасовий.

3.10. Психолог у доступній формі повідомляє обстежуваному про поставлений діагноз, методи та засоби допомоги. При цьому він зобов'язаний обачливо й обережно висловлюватися щодо виявлених патологій у психічному стані клієнта. Психолог обов'язково попереджає про те, хто і для чого може використати ці дані; він не може приховувати від людини, які офіційні рішення можуть бути винесені на підставі висновку.

Психолог уповноважений особисто запобігати некоректному й неетичному використанню результатів досліджень і повинен виконувати цей обов'язок незалежно від посадової субординації.

IV. КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

4.1. Психолог зобов'язаний додержуватися конфіденційності у всьому, що стосується взаємин з клієнтом, його особистого життя і життєвих обставин. Виняток становлять випадки, коли виявлені симптоми є небезпечними для клієнта та інших людей, і психолог зобов'язаний поінформувати тих, хто може надати кваліфіковану допомогу.

Конфіденційності можна не додержуватись, якщо клієнт просить або згоджується, аби в його інтересах інформацію було передано іншій особі.

Психолог не збирає додаткових відомостей про обстежуваного без його згоди і задовольняється лише тією інформацією, яка потрібна для виконання професійного завдання. Запис на магнітну стрічку і відеоплівку, фотографування і занесення інформації про клієнта до комп'ютерних банків даних здійснюються лише за згодою учасників.

Психолог зобов'язаний оберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих у процесі діагностичної і корекційної роботи, додержуватись анонімності імені клієнта (наприклад, під час навчання, в публікаціях). Для демонстрації і прослуховування будь-яких матеріалів потрібний письмовий дозвіл людини, за чією згодою вони були записані; на вимогу клієнта матеріали негайно знищуються.

Документація роботи психологів повинна вміщувати лише професійно необхідні матеріали. До цих матеріалів, пов'язаних з конфіденційним змістом діяльності психологів, має виключатися доступ сторонніх осіб. У тих випадках, коли психологи звертаються за допомогою до інших фахівців, потрібно спеціально ознайомити їх з питаннями, що стосуються умов і терміну зберігання таких матеріалів, а також обмежень у використанні інформації про клієнта, і попередити про міру відповідальності за недодержання конфіденційності.

Якщо психолог не в змозі надалі виконувати свої функції, він з'ясовує, чи потрібно зберігати матеріали (також інформацію, занесену до комп'ютера). У разі потреби психолог повинен передати виконання покладених на нього функцій іншому фахівцеві.

Психолог інформує клієнтів про правила додержання конфіденційності. Смерть або зникнення обстежуваного не звільняє психолога від необхідності зберігати професійну таємницю.

Психолог не передає методичних матеріалів особам, які не уповноважені здійснювати психологічну діяльність; не розкриває суті і призначення конкретної методики (за винятком доступних роз'яснень правоохоронним і судовим органам).

V. ЕТИЧНІ ПРАВИЛА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

5.1. Планування психологічних досліджень передбачає дотримання таких умов: визначення об'єкта дослідження; чітке й однозначне формулювання його мети і завдань; встановлення контингенту обстежуваних; прогнозування можливостей використання одержаних результатів (наприклад, оцінювання перспективи професійної успішності, формування спільного колективу, психологічного втручання тощо). Психолог

самостійно вибирає методи роботи, керуючись при цьому вимогами максимальної ефективності та наукової обґрунтованості.

5.2. Психолог забезпечує цілковиту надійність результатів, відповідає за рішення, які приймають офіційні особи на основі його висновків та рекомендацій, запобігає можливим помилкам у діяльності непрофесіоналів, котрі допомагають у роботі, але не ознайомлені з вимогами, що стосуються обмежень у використанні інформації про досліджуваних. Психолог несе відповідальність за правильне і доступне роз'яснення непрофесіоналам суті застосовуваних психологічних методів, а також за можливі антигуманні наслідки. Щодо психолога використовується принцип, аналогічний принципу презумпції невинності у судочинстві. Вина психолога в порушенні Етичного кодексу повинна бути доведена Комісією з етики Товариства психологів України.

Психолог зводить до мінімуму ризик ненавмисного негативного впливу на тих, хто бере участь в експерименті. Коли очікується, що дослідження або лікування може викликати у клієнта психогенну реакцію, психолог повинен отримати дозвіл на проведення роботи з ним Комісії з етики. Якщо умови експерименту потребують необізнаності досліджуваних з його суттю і результатами, психолог має пересвідчитися в тому, що це не завдасть шкоди жодному з учасників досліджу. Такі відомості можуть бути розкриті після завершення експериментальної програми.

Психолог заздалегідь інформує клієнтів про право відмовитись від участі в дослідженні. Коли ж попри це вони дають згоду взяти участь в експерименті, психолог має переконатися в тому, що таке рішення прийняте незалежно від нього або інших осіб (наприклад, батьків, опікунів, піклувальників, які наполягають пройти обстеження).

VI. КВАЛІФІКОВАНА ПРОПАГАНДА ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Психологи інформують науковців, учителів, лікарів, широку громадськість про свою галузь діяльності на основі об'єктивних, точних даних таким чином, щоб не дискредитувати професію психолога і психологію як науково-практичний комплекс.

1.2. Психолог не виступає з публічними заявами для реклами або самореклами. Уміщуючи у засобах масової інформації оголошення про надання психологічних послуг населенню, повідомляє лише своє ім'я, адресу, номер телефону, професійну кваліфікацію, науковий ступінь, галузь психології, години прийому. У рекламному проспекті не може йтися про суми гонорару, не даються гарантії, не перелічуються здобутки і успішні випадки лікування, консультування, експертизи. Оголошення мають містити інформацію про мету курсів, а не обіцянки стосовно досягнення специфічних результатів. Психолог повинен брати професійну участь у навчальних програмах для населення, однак він має право робити це лише за умови, що вони виключають сумнівні методи й неефективні процедури.

1.3. Поради психолога у засобах масової інформації мають подаватися в узагальненій формі, без посилань на конкретні факти і ситуації, щоб не допустити розголошення конфіденційної інформації.

Усні виступи, аудіовізуальні, друковані матеріали та інші публікації, в яких наводяться з ілюстративною метою клінічні випадки, повинні виключати ідентифікування особи, групи чи організації. Методики публікуються лише у формі, яка дає змогу зберегти їх валідність та надійність.

VII. ПРОФЕСІЙНА КООПЕРАЦІЯ

7.1. Психолог, ведучи професійну дискусію, не повинен дискредитувати колег або представників інших професій, які використовують ті самі або інші наукові методи; він має виявляти повагу до наукових шкіл і напрямів. Психолог цінує професійну компетентність, високу культуру та ерудицію, відповідальне ставлення до справи колег та представників інших професій. Якщо ж виявить ненауковість чи неетичність у професійній діяльності колеги, повинен сприяти виправленню ситуації, у разі неуспіху цих зусиль може виступити з

об'єктивною, аргументованою критикою роботи колеги у психологічному співтоваристві. У тих випадках, коли критика на адресу члена Товариства виявляється суб'єктивною, упередженою, він має право звернутися до Комісії з етики, висновок якої може використати для спростування несправедливих оцінок чи критики.

7.2. Психолог не може застосовувати маніпулятивні методи для здобуття прихильності і привернення на свій бік клієнтури, не повинен намагатися стати монополістом у своїй галузі. Про досягнуті результати в теоретичній і практичній психології він зобов'язаний інформувати психологічну громадськість, ділитися набутим під час своєї професійної діяльності досвідом.

7.3. Розв'язуючи конкретні завдання обстеження, консультування і лікування людей, психолог вирішує, чи може використати знання, технічні й адміністративні можливості інших фахівців на благо клієнта та за згодою клієнта вступити в контакт з ними, зокрема особами, які лікують або лікували його раніше. Психолог бере відповідальність за клієнта, лише переконавшись, що той не має клієнтурних стосунків з іншими психологами.

7.4. Психолог забезпечує персонал адекватною інформацією про клієнтів, які користуються його послугами, передає у розпорядження колег тільки надійні й валідизовані психологічні методи, технічний інструментарій і відкриття. Усі професійні взаємини будуються на основі Закону про авторські права.

7.5. У вирішенні спірних питань психолог керується положеннями даного Етичного кодексу. Арбітром може бути Комісія з етики Товариства психологів України.

7.6. За порушення чинного законодавства, Статуту Товариства психологів та Етичного кодексу на психолога можуть бути накладені Комісією з етики такі стягнення: попередження; догана; виключення з Товариства.

У разі виявлення порушень психологами, які не є членами Товариства, Комісія з етики звертається до інших громадських організацій чи державних установ з тим, щоб вони вжили необхідних заходів до винного.

7.7. Рішення Комісії з етики може бути скасоване Президією або з'їздом Товариства психологів [73, с. 87–95].

Перелік обов'язкової ділової документації соціального педагога:

1. План роботи соціального педагога на рік (затверджений директором загальноосвітнього навчального закладу і узгоджений завідувачем відділу практичної та соціальної роботи методичного центру) (додаток 4 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
2. План роботи соціального педагога на місяць (затверджений директором загальноосвітнього навчального закладу) (додаток 5 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
3. Журнал реєстрації звернень учнів, батьків, вчителів (додаток 7 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
4. Графік роботи соціального педагога (затверджений директором загальноосвітнього навчального закладу, розміщено на вході до кабінету) (додаток 8 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
5. Журнал щоденного обліку роботи соціального педагога (додаток 9 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864) відповідно до тимчасових нормативів часу на основні види роботи соціального педагога (додаток 6 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
6. Соціальні паспорти класів (заповнює соціальний педагог, класні керівники, медичні працівники) (додаток 10 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
7. Соціальні паспорт навчального закладу (складається на основі соціальних паспортів класів)
8. Акт обстеження матеріально-побутових умов проживання дітей (додаток 12 до наказу МОН від 28.12.2006 № 864).
9. План спільної роботи зі службами Київського району (службою у справах дітей, відділом кримінальної міліції у справах дітей, комітетом у справах сім'ї, молоді та спорту, центром соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді, лікарем-наркологом).
10. Особові справи на дітей пільгових категорій та дітей, що перебувають на внутрішньошкільному обліку.
11. Теки, в яких упорядковано та систематизовано нормативно-правові документи, що забезпечують дотримання законодавства у галузі охорони прав дитинства:
  - 1) «Нормативно-правова база щодо організації роботи з соціального захисту дітей»;
  - 2) «Нормативно-правова база з питань попередження правопорушень та злочинів серед неповнолітніх».
12. Тека з матеріалами виступів соціального педагога на нарадах при директорові, засіданнях педагогічної ради, методичного об'єднання класних керівників, на конференціях, семінарах, батьківських зборах щодо попередження правопорушень та злочинів серед неповнолітніх, соціального захисту дітей та охорони прав дитинства.
13. Методичні посібники, книжки, періодика, для соціальних педагогів.

**Перелік нормативно-правової документації
соціального педагога**

1. Наказ МОН від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами».
2. Наказ МОН від 22.05.2018 № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України».
3. Наказ МОН від 08.08.2017 № 1127 «Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року».
4. Наказ МОН від 02.03.2017 № 334 «Про унормування діяльності психологічної служби системи освіти».
5. Наказ МОН від 29.09.2014 № 1/9-498 «Щодо впровадження порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення».
Наказ МОН від 28.12.2006 р. № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України».
6. Лист МОН від 18.07.2019 № 1/9-462 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019/2020 н.р.».
7. Лист МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».
8. Лист МОН від 27.06.2019 № 1/9-414 «Деякі питання щодо створення у 2019/2020 н.р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок».
9. Лист МОН від 27.07.2020 № 22.1/10-1495 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти на 2020/2021 н.р.»

Джерело: [<https://iziumschooll12.wixsite.com/schooll1/brazhik-nomativna>].

Взірці ділової документації соціального педагога

ЗАТВЕРДЖЕНО
(ПОГОДЖЕНО)*
Директор _____
(назва навчального закладу)

_____
(підпис)   _____
(прізвище, і., п(б))

ПОГОДЖЕНО
(ЗАТВЕРДЖЕНО)*
Директор районного (міського) центру практичної
психології (методист РМК)

_____
(підпис)   _____
(прізвище, і., п(б))

ПЛАН роботи соціального педагога (соціального педагога по роботі з дітьми-інвалідами)

_____
(назва навчального закладу)

_____
(прізвище, ім'я, по-батькові)
на 200__-200__ навчальний рік

№ п/п	Функції по роботі з учнями (дітьми), педпрацівниками, батьками, органами держадміністрацій та місцевого самоврядування	Термін проведення	Де і з ким проводиться
	1. Діагностичні		
	2. Прогностичні		
	3. Консультативні		
	4. Захисні		
	5. Профілактичні		
	6. Соціально-перетворювальні		
	7. Організаційні		

Примітка: річний план роботи затверджується керівником навчального закладу, у штат якого включена ставка соціального педагога (соціального педагога по роботі з дітьми-інвалідами).

Тимчасові нормативи часу на основні види роботи практичного психолога (соціального педагога)*

№ позиції	Найменування видів робіт	Одиниця виміру обсягу роботи	Нормативи часу (год)
1	2	3	4
Організаційно-методична робота			
1.	Складання плану роботи: на місяць на рік	План --"--- --"---	2,5 6,0
2.	Складання звіту про виконану роботу: за місяць (чверть) за півріччя (рік)	Звіт --"--- --"---	4,0 8,0
3.	Підготовка до проведення тренінгів, ділових ігор тощо з учнями (дітьми), батьками, педпрацівниками	Один захід	7,0
4.	Підготовка до педагогічних консиліумів	Один захід	5,0
5.	Підготовка до виступів на батьківських зборах, педагогічних нарадах, семінарах для педагогів	Один захід	3,0

6.	Підготовка до проведення виховних годин з учнями (дітьми), навчальних занять (курси за вибором, факультативи, гуртки)	Один захід	3,0
7.	Робота в бібліотеці, самопідготовка	Місяць	8,0
8.	Консультації в навчально-методичних та наукових центрах (закладах)	Один захід	5,0
9.	Участь в навчально-методичних семінарах (нарадах) психологів (соціальних педагогів)	Місяць	8,0
Психодіагностична робота			
10.	Індивідуальна психодіагностика (обстеження, обробка результатів, оформлення висновків і рекомендацій)	Один учень (дитина), педпрацівник, батько	6,0
11.	Групова психодіагностика, соціально-психологічні дослідження (обстеження, обробка результатів, оформлення висновків і рекомендацій)	Один клас (група дітей), група педпрацівників, батьків	16,5
Консультаційна робота			
12.	Індивідуальне консультування: а) учнів (дітей) у т.ч.: дошкільного віку початкових класів середніх класів старших класів б) педпрацівників в) батьків	Одна бесіда --"--- --"--- --"--- --"--- --"--- --"---	1,0 1,0 1,5 2,0 1,5 2,0
1	2	3	4
13.	Профконсультації з учнями (включаючи бесіди з батьками, педагогами) без проведення психодіагностичної роботи, у т.ч.: - середніх класів - старших класів	Один учень --"--- --"---	3,0 5,0
Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота			
14.	Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота з учнями (дітьми) у т.ч.: а) індивідуальна б) групова	Один учень (дитина) Один клас (група)	30,0 40,0
15.	Проведення ділових ігор, тренінгів для педпрацівників, батьків	Одна група	40,0
Психологічна просвіта			
16.	Виступи перед учнями (дітьми), педпрацівниками, батьками, в установах та організаціях тощо	Один виступ	Фактично використаний час
Навчальна діяльність			
17.	Викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків	Одне заняття	1,0
Зв'язки з громадськістю			
18.	Відвідування учнів (дітей) вдома, бесіди з батьками	Один захід	2,0
19.	Відвідування батьків за місцем роботи	Один захід	3,0
20.	Вирішення питань з місцевими органами виконавчої влади та громадського самоврядування	Один захід	2,5

* Примітки:

Приводяться упорядковані під звітність практичного психолога нормативи, розроблені Національним центром продуктивності Міністерства праці України та затверджені наказом Міністерства освіти України від 07.12.95 р. № 339.

ЖУРНАЛ ресстрації звернень учнів, батьків, вчителів

(назва навчального закладу)

№ п/п	Дата проведення	Проблема звернення	Короткий запис змісту консультації

Примітка: конфіденційна інформація про клієнта надається лише з дозволу директора навчального закладу, керівника районного (міського) центру практичної психології і соціальної роботи або методиста РМК.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор _____
(назва навчального закладу)

_____ (підпис) (прізвище, ім'я, по-батькові)

ГРАФІК РОБОТИ
соціального педагога _____
(назва навчального закладу)

_____ (прізвище, ім'я, по-батькові)

Дні тижня	Інтервали робочого часу	
	з год.	по год.
Понеділок		
Вівторок		
Середа		
Четвер		
П'ятниця		

ЖУРНАЛ
щоденного обліку роботи
соціального педагога
(соціального педагога по роботі з дітьми-інвалідами)

_____ (назва навчального закладу)

Дата	К-сть год.	Вид роботи	Короткий зміст роботи	З ким проводилась	К-сть осіб

СОЦІАЛЬНИЙ ПАСПОРТ

_____ класу _____

(назва навчального закладу)

1-й сем., 2-й сем. (підкреслити)

200__ - 200__ навчального року

Класний керівник _____

№ з/п	ППП дитини	Дата народження	Домашня адреса, тел.	ППП батьків	Категорія (код)*	Дата відвідув.
1.						
2.						
3.						
...						

(Відвідує і заповнює класний керівник)

* *Коди складної життєвої ситуації* (відповідно до спільного наказу Міністерства освіти і науки України від 14 червня 2006 р. № 1983/388/452/221/556/596/106 „Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів соціальної роботи із сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах”, зареєстровано в Мінюсті України 12 липня 2006 р. за № 824/12698):

- 01 – інвалідність батьків або дітей;
- 02 – вимушена міграція;
- 03 – наркотична або алкогольна залежність одного з членів сім’ї;
- 04 – перебування одного з членів сім’ї у місцях позбавлення волі;
- 05 – важковиховуваність дитини, девіантність;
- 06 – насильство в сім’ї;
- 07 – безпритульність;
- 08 – сирітство;
- 09 – складні стосунки в сім’ї, психологічний розлад;
- 10 – відсутність житла або роботи;
- 11 – бездоглядність;
- 12 – виникнення ризику для здоров’я та життя (зокрема, проживання на екологічно забруднених територіях, в районі епідемії, антисанітарних умовах тощо);
- 13 – інше (дописати)

I. Гендерна характеристика класу:

1.1 кількість хлопців - _____

1.2 кількість дівчат – _____

II. Стан здоров’я учнів:

№ з/п	ППП дитини	Здоров(а)	Тимчас. розлади здоров’я	Хронічні соматич. хвороби	Психо-соматич. захвор.	Інвалід	Прим.
1.							
2.							
3.							
...							

(Заповнює медпрацівник)

III. Види позанавчальної діяльності учнів:

№ з/п	ППП дитини	Музична школа	Спорт. секція	Гурток, клуб ін.	Інше	Не відв. ПНЗ	Прим.
1.							
2.							
3.							
...							

(Заповнює класний керівник)

IV. Соціальна поведінка учнів:

№ з/п	ППП дитини	Скоїв(ла) правопор.	Стоїть на обліку кр. міліції	Адиктивна поведінка	Системат. порушує дисципл.	Конфлікти з вчител., учнями
1.						
2.						
3.						
...						

(Заповнює класний керівник)

V. Інформація про соціальне середовище розвитку учнів:

№ з/п	ППП дитини	Повна сім’я	Неповна сім’я	Вихов. пр.батьк. (опікуни)	Мало-забезпеч. сім’я	Багато-дітна сім’я	Інше
1.							

2.							
3.							
...							

(Заповнює класний керівник)

На підставі соціальних паспортів класів соціальний педагог заповнює соціальний паспорт навчального закладу, журнал обліку сімей дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах (див. спільний наказ Міністерства освіти і науки України від 14 червня 2006 р.), тощо.

ОБЛІКОВА КАРТКА

сім'ї дитини _____
щодо якої здійснюється соціальний супровід

Тип сім'ї (поставити відповідну позначку)

багатодітна	неповна	малозабезпечена

Батько _____
(П.І.П., рік народження)

Мати _____
(П.І.П., рік народження)

Кількість членів сім'ї, у т.ч. до 18 років _____

Місце проживання сім'ї _____
(індекс, область, район, місто (село, селище), вулиця, будинок, квартира, телефон)

Підстава для організації соціального супроводу _____
(див. додаток 10 „Коди складної життєвої ситуації”)

Надана допомога _____

Суб'єкт(и) соціального супроводу _____

Терміни здійснення соціального супроводу _____

Причини зняття з соціального супроводу (поставити відповідну позначку):

Подолання сім'єю складної життєвої ситуації	Відмова сім'ї від допомоги, якщо це не загрожуватиме іншим особам	Переїзд сім'ї (зміна місця проживання)	Рішення щодо неповнолітніх дітей	Інше (написати)

Додаткова інформація _____

Соціальний педагог н/закладу _____

АКТ

обстеження матеріально-побутових умов проживання дитини

1. Прізвище, ім'я та по батькові заявника _____

2. Рік народження _____

3. Адреса _____

4. Вид та розмір пенсії (допомоги) _____

5. Працює, розмір зарплати (не працює) _____

6. Особи, які прописані і проживають разом із заявником (склад сім'ї, їх вік, статус, розміри їх пенсій та зарплат, майновий стан, джерела прибутку, наявність автотранспорту, пільг, субсидій, компенсацій тощо) :

1. _____

2. _____
3. _____
7. Підсобне господарство, характеристика, розміри _____
8. Житлово-побутові умови проживання:
(стан житла, стан здоров'я, умови проживання, забезпечення паливом, невідкладні проблеми тощо) _____
9. Висновок в доцільності надання допомоги _____
10. Члени комісії:
1. _____
(посада, прізвище, підпис)
2. _____
- М.п. "___" _____ 200__ р.

СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МІКРОРАЙОНІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

До суб'єктів соціально-педагогічної діяльності відносяться державні, громадські організації, фізичні особи, що здійснюють соціальну політику в Україні та надають соціально-педагогічні послуги різним категоріям учнівської молоді.

Суб'єкти соціально-педагогічної діяльності	Перелік суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, з якими взаємодіє соціальний педагог в мікрорайоні навчального закладу
Державні організації	Державні виконавчі органи та органи місцевого самоврядування: Структури Міністерства праці та соціальної політики: центри зайнятості, притулки для неповнолітніх, кризові центри. Структури Міністерства охорони здоров'я: лікарні та поліклініки, санаторно-курортні установи, санітарно-профілактичні установи, анонімні медичні кабінети. Структури Міністерства освіти і науки: відділи освіти, методичні кабінети, центри опіки та піклування (опікунські ради), центри практичної психології і соціальної роботи, навчальні заклади різних типів та форм власності, центри дитячої та юнацької творчості. Структури Міністерства сім'ї, дітей та молоді: відділи у справах сім'ї та молоді, центри соціальних служб для молоді, дружні клініки для молоді, реабілітаційні центри Структури Міністерства внутрішніх справ: виправно-трудова установи, приймальники-розподільники, служби у справах неповнолітніх, кримінальна міліція у справах неповнолітніх Структури Міністерства культури: бібліотеки, кінотеатри, будинки культури інше. Структури Державного комітету спорту і туризму: стадіони, басейни, спортзали, тіри, оздоровчі центри, спортивні секції, клуби інше
Недержавні організації	Благодійні фонди, товариства, політичні партії та їх осередки, що працюють з молоддю та дітьми (СПОУ, Пласт, УНКМО інше), громадські об'єднання, приватні соціальні служби, відділення міжнародних організацій (ПРООН, ЮНІСЕФ, Товариство Червоного Хреста, тощо).
Фізичні особи	Соціальні працівники, соціальні педагоги, практичні психологи, реабілітологи, медичні працівники, вчителі, тренери, волонтери.

Джерело: [<http://www.kievskiy-ruo.edu.kh.ua>].

Вправа «НИТКИ»

Мета: наочно продемонструвати соціальні й емоційні зв'язки, що забезпечують необхідні умови для розвитку й виживання дитини в суспільстві, місце у цьому процесі соціального педагога.

Тривалість: 20 хв.

Матеріали й обладнання: 7 аркушів самоклеючого паперу (чи смужок паперу, які можна закріпити булавками для шиття), на кожному з яких великими літерами написано одне з таких слів: ДИТИНА, СІМ'Я, ДІМ, ОСВІТА, ЛЮБОВ, ПРАВА, НАДІЯ; 7 різнокольорових грубих шерстяних ниток (до 2 м кожна), ножиці.

Хід проведення

Викладач просить групу сісти півколом (якщо є така можливість), щоб створити своєрідний амфітеатр. Наступним кроком є вибір семи осіб з числа студентів, які отримують картки зі словами. Вони розташовуються спиною до аудиторії – «глядачів» – і прикріплюють свої картки до грудей так, щоб до певного часу ті не змогли їх прочитати. У центр півкола викликається студент, який отримав картку зі словом «ДИТИНА». Викладач починає розповідати історію, запрошуючи в певний момент увійти в коло дійства по черзі інших студентів із вибраних ним шести учасників. Кожен із них тримає в руці один із кінців кольорової нитки, запропонованої викладачем, а інший віддає «ДИТИНІ». Таким чином «ДИТИНА» поступово опиняється в колі і з кожним з інших учасників її єднає кольорова нитка.

Текст викладача

“Я розповім Вам історію, що базується на реальних фактах. Отож жила на світі дівчинка. Вона росла дуже щасливою дитиною. У неї були мама і тато, бабуся й дідусь і навіть старший брат. У дівчинки була СІМ'Я (викладач вводить студента з картою «СІМ'Я» і з'єднує його ниткою з “ДИТИНОЮ”). Всі члени сім'ї дуже любили дівчинку. Вона знала, що таке справжня ЛЮБОВ (виходить студент з картою «ЛЮБОВ»; протягується друга нитка). Сім'я дівчинки була досить заможною і жила у великому і світлому будинку (виходить студент з картою «ДІМ»; протягується нитка). Дівчинка навчалась у школі-гімназії, одній із найкращих у місті, вона здобувала ОСВІТУ (вихід наступного студента; протягується нитка). Таким чином дотримувалися ПРАВА маленької людини (вихід студента з картою «ПРАВА»; протягується нитка). Дівчинка з НАДІЄЮ дивилась у майбутнє (вихід студента з картою «НАДІЯ»; протягується нитка).

Але трапилось лихо: упродовж року батько і старший брат дівчинки загинули в автокатастрофі. Не витримавши такого горя, мама запыла, а бабуся й дідусь померли одне за одним. Так у дівчинки не стало СІМ'Ї (викладач розрізає нитку «ДИТИНА» – «СІМ'Я»), а разом з нею – ЛЮБОВІ (рветься нитка «ДИТИНА» – «ЛЮБОВ»). Дівчинка втратила ДІМ (викладач розрізає нитку «ДИТИНА» – «ДІМ»), оскільки мама мусила продати його через борги. Дівчинка разом з мамою опинилися на вулиці. Вона перестала ходити до школи (викладач обриває нитку «ДИТИНА» – «ОСВІТА»). Не дотримувалися права дівчинки, тому що поряд з нею не було дорослих, які б про неї дбали (викладач розрізає нитку «ДИТИНА» – «ПРАВА»). Лише світлий промінчик НАДІЇ ледь жеврів у її душі (єдина нитка, що залишилася нерозрізаною).

Через деякий час небайдужі люди привели дівчинку в сімейний дитячий будинок. Поруч із нею з'явилися чоловік і жінка, яких вона називає мамою і татом, названі брати і сестри (викладач зв'язує нитку «ДИТИНА» – «СІМ'Я»). Дівчинка відчуває, що її люблять (викладач з'єднує нитку «ДИТИНА» – «ЛЮБОВ»). У неї знову з'явився ДІМ, де їй затишно і комфортно (викладач зв'язує нитку «ДИТИНА» – «ДІМ»). Вона відновила НАВЧАННЯ (викладач зв'язує нитку «ДИТИНА» – «ОСВІТА»). Дівчинка

знову змогла заявити: «Я людина, хай маленька, але я маю ПРАВА» (викладач зв'язує нитку «ДИТИНА» – «ПРАВА»). Яке щастя, що є добрі люди, і як важливо не втратити «НАДІЇ».

Викладач пропонує учасникам повернутися на свої місця. Продовженням вправи «Нитки» є обговорення і рефлексія. Викладач запитує, як почували себе її учасники та глядачі, якими були їхні переживання, що вони думали і відчували.

Практика проведення даної вправи свідчить про необхідність допомогти учасникам вийти зі стану емоційного пригнічення. Цього можна досягти словами подяки викладача і студентів–«глядачів», а також нагадуванням про те, що є ще дуже багато правдивих історій зі щасливим кінцем, і кожен (а особливо майбутні соціальні педагоги) може допомогти дитині, дорослій чи літній людині захистити свої права і вирішити конкретні життєві ситуації, у які вони потрапили, створити умови для успішної ресоціалізації в суспільстві.

*ДАЙ ЙОМУ РУКУ**(Східна притча)*

Людина тонула в болоті. Лише голова її ще виглядала з трясовини. Щосили вона благала про допомогу. Невдовзі на місці події зібрався натовп. Якийсь чоловік вирішив спробувати допомогти бідоласі: «Дай мені свою руку, – крикнув він, – і я витягну тебе з болота!» Але погрузла в багнюці людина продовжувала благати допомогти їй, не роблячи нічого для свого порятунку. «Дай мені свою руку!» – знову і знову вимагав чоловік на березі. Проте у відповідь чув лише жалібний крик про допомогу. Тоді підійшов сивий-сивий дідусь і тихо, але з притиском, сказав: «Хіба ти не бачиш, що *сам* він *не може* подати тобі руку. *Ти повинен* першим простягнути йому *свою*. Тільки тоді ти зможеш допомогти йому, і тільки тоді ти зможеш врятувати його».

Короткий термінологічний словник

Агресивна поведінка – деструктивний вид поведінки особи, зумовлений мотивами ворожості до довкілля. Виявляється у формах неаргументованого насильства, що включає фізичний або психічний тиск на оточуючих. Характеризується переживаннями: гніву, злості.

Адаптація – пристосування людини або групи людей до нового соціального середовища, а також частково і пристосування до них цього середовища з метою співіснування та взаємодії.

Адаптація професійна – розвиток стійкого позитивного ставлення працівника до своєї професії.

Адаптація соціальна – пристосування індивіда до умов середовища та результат цього процесу; різновид взаємодії індивіда з соціальним середовищем.

Адаптоване навчання – система навчального процесу для дітей з фізичними, психічними, інтелектуальними проблемами з урахуванням особливостей та умов їхньої життєдіяльності.

Адиктивна поведінка – одна з форм деструктивної поведінки, яка проявляється в прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану через прийом певних речовин або постійної фіксації уваги на певних предметах чи видах діяльності, що супроводжується розвитком інтенсивних емоцій. Адиктивна поведінка спричиняється як хімічними речовинами (наркотичні засоби, їжа), так і емоційними залежностями (комп'ютерні та азартні ігри).

Активізація (мобілізація) – залучення людей до дій щодо розв'язання власних соціальних проблем або проблем певної вразливої групи чи громади.

Алкоголізм дитячий – форма девіантної поведінки дітей, що характеризується патологічним потягом до спиртних напоїв і призводить до соціальної деградації особистості; потребує обов'язкового лікування та реабілітації в сприятливих умовах.

Альтруїзм – 1. Поведінка і діяльність людини на благо інших, готовність заради цього зректися власних інтересів; моральний принцип. 2. Система ціннісних орієнтацій особистості, коли центральним мотивом і критерієм моральної оцінки є інтереси іншої людини або соціальної спільноти.

Аналіз соціуму – 1. Спосіб, який дає можливість за допомогою обраних соціально-статистичних даних (індикаторів) диференційовано описати життєву ситуацію населення в середовищі. 2. Метод визначення потреб у соціальному плануванні; результати статистичних вимірів прогнозують зміни соціальних структур.

Ангедонія – відсутність почуття задоволення.

Аніматор – фахівець з організації дозвілля.

Анімація – свідомо діяльність, спрямована на усвідомлення розкриття прихованого потенціалу індивідів, груп, громад, створення умов для повнішої реалізації потенціалу різнобічних людських можливостей, здійснення соціокультурних та соціоосвітніх програм і проєктів.

Анкетування – 1. Технічний засіб конкретного соціологічного дослідження. 2. З'ясування фактів життєдіяльності, думок, ціннісних орієнтацій, соціальних настанов, особистісних рис за допомогою письмового або усного опитування за схемою-анкетой.

Аномальні діти – діти зі значними відхиленнями від нормального фізичного і психічного розвитку. Основні категорії аномальних дітей: діти з вадами зору, з важкими порушеннями мови, інтелектуального розвитку, з комплексними порушеннями психофізичного розвитку та опорно-рухового апарату.

Аномія – соціологічне і соціально-психологічне поняття, що означає морально-психологічний стан індивіда; характеризується руйнуванням системи цінностей;

зумовлюється кризою суспільства, суперечностями між декларованими цінностями (багатство, влада, успіх) і неможливістю їх реалізації.

Антидискримінаційна практика – комплекс настанов і реальних заходів для подолання порушень прав клієнтів соціальної роботи за класовими, національними, релігійними, статевими, віковими та іншими ознаками.

Антисоціальна особистість – особистість, дії якої спрямовані проти суспільства, існуючих суспільних відносин.

Антиципація – здатність передбачати результати дій, наслідки поведінки, вчинків до того, як вони здійснені. Антиципація ґрунтується на здатності «моделювати!» характер і результат на основі інтелектуальної діяльності, інтуїції, знань та практичного досвіду.

Антропологічна парадигма – одна із філософських основ гуманізму як системи мислення, що визнає людину визначальною цінністю.

Апатія соціальна – психічний стан людини, який проявляється індиферентністю, байдужістю, відсутністю інтересу до навколишніх явищ та подій. Апатія буває справжньою і надуманою.

Арттерапія – використання творчих експресивних засобів – скульптури, малюнка тощо – для корекції поведінки людей із емоційними проблемами, стимулювання активності клієнта.

Асоціальна поведінка – система вчинків людини, яка ігнорує усталеними соціальними нормами.

Атракція – особлива форма сприйняття і пізнання іншої людини, заснована на формуванні щодо неї стійкого позитивного почуття.

Аутоагресивна поведінка – поведінка особи, спрямована на самопошкодження, саморуйнування. Види аутоагресивної поведінки: адиктивна, суїцидальна.

Бездоглядність дитяча – послаблення чи відсутність нагляду за поведінкою, заняттями дітей з боку батьків або осіб, що їх замінюють. Бездоглядність дитяча може призводити до появи у дітей антигромадських звичок, бродягування, недисциплінованості, злочинності тощо. Вона є наслідком залишення батьками сім'ї, їх алкоголізму, байдужості, бідності та іншого. Дитяча бездоглядність характеризується відсутністю постійного місця проживання, невлаштованістю сімейних стосунків, недостатністю виховного впливу родини, державного і сімейного піклування. Запобігання бездоглядності сприяє не лише державна та громадська допомога сім'ї, а й посилення відповідальності батьків за виховання дітей.

Бездомність – відсутність постійного житла в індивідів чи сімей, що робить неможливим ведення як осілого способу життя, так і повноцінного соціального функціонування.

Бездомність – соціальний стан людини, у якій відсутня домівка. Набута бездомність з'являється у зв'язку з втратою помешкання, батьків або осіб, що їх замінюють.

Безпека – відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди для життя, здоров'я та майна людини, а також для навколишнього природного середовища.

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання.

Бесіда – метод отримання інформації про особистість за допомогою словесного спілкування. Результативність бесіди залежить від дотримання певних вимог: чітко сформульованої мети, розроблених запитань та їхньої послідовності, додаткових запитань, прийомів і способів установлення психологічного контакту з клієнтом, фіксації отриманої інформації. У процесі бесіди слід враховувати, що отримана інформація може мати суб'єктивний характер і вимагає доповнення, уточнення, перевірки за допомогою інших методів.

Бідність – стан людини, групи людей чи суспільства, який характеризується низьким рівнем матеріальної забезпеченості, відсутністю умов для їх фізичного, інтелектуального, культурного й духовного розвитку. Бідність людей, сім'ї зумовлюють моральну деградацію суспільства і веде до занепаду держави, духовних основ нації.

Біржа праці – державна установа, що регулярно здійснює посередницькі операції на ринку праці. Біржа праці реєструє також безробітних, надає допомогу у працевлаштуванні.

Біхевіористська модель соціальної роботи – модель практики соціальної роботи, яка опирається на розгляд поведінки людини як такої, що детермінована впливами зовнішнього середовища та спрямована на те, щоб сприяти згасанню небажаних форм поведінки і підсилювати бажану поведінку людей за допомогою різних форм підкріплення й соціального навчання.

Благодійництво – добровільна безкорислива пожертва фізичних і юридичних осіб у наданні матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги.

Благодійність – специфічна форма гуманізму, сукупність моральних уявлень та ідей, що спрямовані на надання допомоги тим, хто її потребує. Благодійність сприяє пом'якшенню соціальних контрастів і напруженості в суспільстві.

Брокер соціальних послуг – роль соціального працівника, виконання якої передбачає налагодження контактів між окремими клієнтами або групами, котрі потребують допомоги і не володіють інформацією, де її шукати, із соціальними службами.

Будинок дитини – заклад закритого типу, підпорядкований Міністерству охорони здоров'я України. У будинок дитини приймають дітей різних категорій – від народження до трьох років, дітей-сиріт, покинутих дітей, дітей матерів-одинок та дітей, батьки яких позбавлені батьківських прав. Матір-одиначку не позбавляють материнських прав, після досягнення дитиною трирічного віку вона повинна забрати її додому. Якщо дитину не забрали в сім'ю, у три роки її переводять до дитячого будинку (див. Дитячий будинок).

Важковиховані (педагогічно занедбані) діти – категорія осіб, у яких під впливом несприятливих для розвитку соціальних, психолого-педагогічних та медикобіологічних умов з'являється негативне ставлення до навчання, норм поведінки, знижується або втрачається почуття відповідальності за свої вчинки; це діти, які важко піддаються виховним впливам і потребують особливої уваги й зусиль педагогів і батьків.

Важковихованість – поняття, що пояснює труднощі, з якими зустрічаються батьки, вихователі у вихованні дитини. Термін «важковихованість» використовується для позначення максимально наближеного до норми рівня відхилень у поведінці дитини (на відміну від правопорушень чи патології розвитку).

Вербальні (словесні) засоби спілкування – засоби мови, тобто те, що знаходить вираження у словах.

Взаємодія – взаємозалежний обмін діями, уміннями, навичками, організація спільної діяльності.

Взаємосупервізія (інтравізія) – обговорення групою консультантів складних випадків, обмін досвідом і психічне розвантаження.

Вигорання – стан вираженої втоми, емоційного виснаження, який характеризується втратою здатності до надання психологічної підтримки іншим, байдужим і негативним ставленням до колег і клієнтів, зниженням продуктивності, знеціненням поточних результатів і минулих досягнень, послабленням відчуття самоактуалізації, фрустрацією та внутріособистісним конфліктом під час виконання професійних обов'язків.

Випадок – ситуація особи чи родини, які звернулися до соціальної служби й мають право на отримання допомоги від неї.

Виправно-трудо́ві установи – спеціальні установи, на які покладено виконання призначеного за вироком суду покарання у вигляді позбавлення волі.

Висловлена потреба – потреба, яку можна визначити, виходячи з кількості людей, для яких ця потреба існує; встановлюється на основі статистичного обліку.

Витіснення – механізм психологічного захисту, який передбачає усунення зі свідомості неприємних, травмуючих або несумісних із самооцінкою спогадів і думок.

Виховання – процес соціокультурного становлення і розвитку індивіда, під час якого, залежно від спрямованості впливу, відбувається засвоєння ним соціального досвіду, знань, зразків і норм поведінки, цінностей культури.

Відчуження соціальне – взаємини між соціальним суб'єктом і будь-якою соціальною функцією, що складаються в результаті розриву початкової єдності. Суб'єктом соціального відчуження, як правило, є людина, позбавлена частини своїх суттєвих властивостей, втрата яких призводить до відчуження від оточуючих.

Віктимологія (від лат. *viktima* – жертва, гр. *λογος* – слово, поняття, думка) – соціально-педагогічна галузь, яка розвивається на стику педагогіки, психології, соціології, кримінології й етнографії та вивчає різні категорії людей, що є жертвами несприятливих умов соціалізації.

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини. Зараження ВІЛ через деякий час призводить до розвитку СНІДу – синдрому набутого імунодефіциту, який є кінцевою стадією цієї хвороби.

Вітальні потреби – потреби людини, задоволення яких необхідне для фізичного відтворення її життя.

Волонтер – людина, яка свідомо, за власним бажанням, безкоштовно працює на користь інших, де це потрібно в суспільному житті.

Вразливі групи – групи людей, що зазнають або можуть зазнати негативних впливів соціальних, економічних, екологічних, фізіологічних чинників.

Втручання – свідомо, спланована діяльність соціального працівника щодо надання безпосередніх послуг клієнтові або зміни середовища клієнта з метою досягнення поставленої мети, спрямованої на забезпечення чи відновлення його соціального функціонування.

Вулична соціальна робота – інноваційний метод соціальної роботи, суть якого полягає в тому, що соціальні служби не очікують звернення клієнтів, а виходять зі своїми послугами на вулиці, які стали місцем перебування значної кількості людей, що потребують допомоги.

Вульгаризація соціальна – грубе і спрощене тлумачення суспільних явищ, духовного життя суспільства, ідеального виміру людського існування загалом.

Вундеркінд – дитина, яка виявляє винятковий для свого віку розумовий розвиток або обдарованість у науці, мистецтві, спорті, конструюванні тощо.

Вчитель навичок – роль соціального працівника, виконання якої передбачає допомогу клієнтові набути чи відновити практичні та соціальні навички.

Геніальність – найвищий ступінь обдарованості, таланту, який виявляється у творчій діяльності, результати якого мають соціальну і вселюдську значущість.

Гештальт – цілісний образ людини, паттерн, конфігурація її стосунків зі світом, її світосприйняття.

Гомеостаз – стан рівноваги у системі.

Госпіталізм – явище, що виникає після тривалого перебування особи у специфічних умовах (лікарня, інтернатний заклад), проявами якого є дезадаптація, погіршення контактів з оточенням, втрата трудових навичок, тенденція до хроніфікації захворювань.

Громада (община, спільнота) – населення певної географічної місцевості, яке має спільні органи самоврядування; у широкому сенсі – соціальна група, об'єднана спільною належністю до території, релігії, культури, етносу тощо.

Громадянське суспільство – суспільство з розвинутими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права.

Група – спільність людей, об'єднаних системою взаємин, поведінка та діяльність яких регулюються спільними цілями, нормами, цінностями.

Група референтна – соціальна група, на яку індивід орієнтує свою поведінку. Референтні групи можуть бути різними соціальними спільнотами – від сім'ї до громади. Як правило, для індивіда референтною стає група, до якої він належав у минулому, належить нині чи мріє належати в майбутньому.

Групи ризику – категорії людей, чиє соціальне становище за певними критеріями не має стабільності і які не в змозі самостійно подолати власні труднощі, що може призвести до втрати соціальної значущості і духовності або до біологічної загибелі.

Групова динаміка – сукупність процесів, що відбуваються у малій групі й характеризують її з точки зору розвитку та функціонування.

Групова соціальна робота – форма соціальної роботи, у процесі якої відбувається надання допомоги клієнту через групові форми взаємодії, передавання групового досвіду для розвитку його фізичних і духовних сил, формування соціальної поведінки.

Гувернантка – домашня вихователька дітей, в обов'язки якої входить початкове навчання дітей читання, грамоти, письма, математики, морально-етичних правил поведінки, ігор, організація дозвілля тощо. Гувернерство у XVIII ст. набуло поширення в країнах Західної Європи, Росії – у XIX ст., Україні – менш знане. Сучасна педагогічна освітня система готує домашніх вихователів у вищих педагогічних закладах, педучилищах, коледжах, у педкласах та інших. Їхні випускники із спеціальністю «гувернер» (здебільшого особи жіночої статі) знаходять роботу в сім'ях, які не мають достатньо можливостей виховувати дітей самостійно, проте можуть наймати кваліфікованого фахівця-педагога. Домашні вихователі-гувернери підпорядковуються чинному законодавству про працю і соціальний захист. Праця гувернантки у нових соціально-економічних умовах набуває значного поширення як різновид педагогічної діяльності вчителя.

Гуманізм – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність; людяність, почуття любові до людини, повага до її гідності.

Гуманістична модель соціальної роботи – модель практики соціальної роботи, яка вбачає головні резерви в особистості самої людини, у початково закладених у неї силах добра, психічного здоров'я і прагнення до самовдосконалення.

Гуманність – морально-психологічні почуття любові до людей, повага до їхньої гідності. Гуманність реалізується в процесі спілкування та діяльності через сприйняття, допомогу, співучасть, підтримку.

Девіант – особа, яка не дотримується існуючих у суспільстві норм поведінки.

Девіантна (*лат. deviatio* – відхилення) **поведінка** – дії і вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам і стандартам поведінки.

Деградація – поступове погіршення, занепад, рух назад, втрата певних можливостей.

Дезадаптація – наслідок низького рівня соціальної адаптації до середовища; виявляється у девіантній поведінці (алкоголізм, наркоманія, суїцид тощо) і неадекватних психологічних станах особистості (депресія, гіперактивність тощо).

Декларація прав дитини (ДПД) – міжнародний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року. Метою ДПД є забезпечення щасливого дитинства і використання її положень на власне благо дитини і благо суспільства; ДПД закликає світове товариство, державні і недержавні установи, приватних осіб до визнання цих прав, дотримання їх через законодавчі акти, які поступово приймаються відповідно до принципів, викладених у ДПД. Ратифікована Україною 1991 року.

Делінквент – особа, яка порушує кримінальне законодавство.

Делінквентність – сукупність протиправних учинків, які не відповідають формально зафіксованим юридичним нормам. Це різновид девіантної поведінки, наслідком якої є карна відповідальність.

Депресія – хворобливий стан пригніченості, песимізму, безвиходді, відчаю; занепад духовних і фізичних сил. Причини депресії: психічні й загальні захворювання, реакції на тяжкі життєві випробування, а також соціальні фактори життя (безробіття, відсутність житла, хвороби, звільнення з роботи). Ознаки депресії: загальмованість рухів, мови, зниження активності та ініціативи, порушення сну, апетиту, тяжкі невмотивовані страхи.

Депривація соціальна – нестатки, обмеження, брак тих чи інших умов, матеріальних і духовних ресурсів, необхідних для виживання й розвитку дітей.

Державна молодіжна політика – система діяльності держави стосовно з особистості, молоді, молодіжних рухів, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Державна молодіжна політика поширюється на громадян України віком від 15 до 35 років незалежно від походження, соціального й майнового стану, расової і національної приналежності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять; здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян.

Державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи, на основі яких визначають рівні основних державних соціальних гарантій.

Десоціалізація – втрата особистістю якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві. Десоціалізації притаманні якості, несумісні з вимогами суспільства.

Дестигматизація (*грец. stigma* – тавро, пляма) – процес зняття «стигми», тобто подолання суспільного відторгнення представників соціально вразливих груп (осіб похилого віку, з інтелектуальною недостатністю, які живуть з ВІЛ, із функціональними обмеженнями тощо).

Дефіцит спілкування – недостатність або цілковита втрата контактів людини з оточуючим середовищем, іншими людьми. Причини Д. с. – тяжкі хвороби, замкнутість, некомунікабельність, відсутність у людини потреби спілкування.

Деформація особистості – порушення соціальних і психологічних якостей, що виникають унаслідок несприятливих умов формування й розвитку дитини.

Децентралізація соціальних послуг – процес поступового переходу прийняття рішень і контролю з великих центрів на місця, ближче до потреб клієнтів, надання ширших повноважень соціальним службам у визначенні власної організаційної структури та управлінні персоналом.

Дискомфорт – відсутність комфорту, необхідних умов для життєдіяльності людини, її професійної діяльності, незручність і т. ін.

Дискримінація (*лат. discriminatio* – розрізнення) – упереджене, негативне ставлення до людини, навмисне обмеження або позбавлення її прав на основі расової чи національної приналежності, політичних або релігійних переконань, статі тощо.

Дитина (за Конвенцією ООН про права дитини) – кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи вона не досягає повноліття раніше; (за Законом України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р.) – особа віком до 18 років; (за Європейською Конвенцією «Про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми» від

20.05.1980 р.) – особа будь-якого громадянства, що не досягла 16 років і не має права самостійно вирішувати про місце свого постійного проживання за законодавством про місце її постійного проживання, про її громадянство чи за внутрішнім законодавством запитуваної держави.

Дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття.

Дитячий будинок – державний виховний заклад для дітей-сиріт, дітей із неповних сімей, а також дітей, що потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків, втрати з ними зв'язків, позбавлення батьківських прав.

Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває в шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Дитячий будинок-інтернат – соціально-медична установа для постійного проживання дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, які потребують стороннього догляду, побутового й методичного обслуговування.

Дитячий фонд України (ДФУ) – добровільне Всеукраїнське благодійне громадське об'єднання, до якого входять за спільними інтересами окремі громадяни, трудові колективи підприємств, установ, навчальних закладів, творчі спілки, релігійні громади та громадські організації із захисту прав дитини. ДФУ діє в межах України на основі Статуту, який був затверджений Установчим розширеним Пленумом Дитячого фонду України 31 жовтня 1991 року в Києві. Основною метою ДФУ є соціально-правовий захист та благодійна допомога дітям України. ДФУ дотримується традицій Всеукраїнського товариства «Друзі дітей» (1924 р.) та є правонаступником Українського відділення радянського Дитячого фонду ім. В. І. Леніна, створеного 1987 року.

Діти вулиці – діти, які законом не визнані позбавленими батьківського піклування, але можуть бути визнані сиротами, оскільки батьки з певних причин не займаються їхнім вихованням.

Діти-сироти – особи віком до 18 років, у яких померли обидвоє чи один із батьків і які потребують захисту та допомоги з боку держави.

Догляд у громаді – соціальна робота, спрямована на забезпечення людей, які мають проблеми фізичного, психічного здоров'я або вікові проблеми, надання можливості жити незалежно у своєму власному помешканні або в умовах, наближених до домашніх.

Допомога превентивна – засіб дієвого впливу на особистість та середовище, яке її оточує, з метою зміни умов, що сприяють усуненню негативних ситуацій існування.

Дослідження – вивчення літератури з певної тематики, оцінювання результатів здійсненого втручання, визначення якості соціальних програм, вивчення суспільних потреб у запровадженні конкретних соціальних послуг.

Дослідження в дії (дієве дослідження) – співпраця між дослідником і досліджуваними; ідентифікація та розв'язання практичних проблем, оцінювання потреб досліджуваної групи; удосконалення практики, що вимагає спостереження за її ефективністю; передбачає моніторинг та оцінювання.

Дромоманія – психічний розлад, що проявляється в непереборній, невмотивованій потребі у втечі з сім'ї, навчально-виховного закладу і в потягу до бродягування.

Ейджизм (англ. *age* – вік) – дискримінація за віком.

Емпатійне слухання – взаємодія соціального працівника-консультанта з клієнтом, яка охоплює всі види відчуттів, інтуїцію, відображення, співпереживання його емоційного стану.

Емпатія (грец. *empathia* – співпереживання) – здатність осягнути емоційний стан іншої людини, проникнути в її переживання шляхом внутрішнього відчуття.

Етика (лат. *ethica* – звичай) – вчення про мораль, що аналізує її природу, характер і структуру (моральна свідомість, моральні відносини, моральна діяльність), категорії

моралі (добро і зло, справедливість і несправедливість, честь, гідність тощо), за допомогою яких формуються моральні принципи, норми, цінності, правила поведінки, теоретично обґрунтовується певна система моральних переконань.

Етика соціальна – система теоретичних положень про ідеали, мораль, принципи і норми поведінки різних класів, соціальних груп і верств суспільства. Практичною формою виявлення соціальної етики є норми, що регулюють поведінку певної соціальної групи. Окремою галуззю соціальної етики є професійна етика як система закономірностей, що регулює поведінку в процесі праці представників різних професій у соціальній і соціально-педагогічній сферах.

Етичні цінності – цінності, які відображають діяльнісно зацікавлене ставлення людей до явищ дійсності, є орієнтирами для людської свідомості.

Ефект недавності сприйняття – викривлення у спілкуванні, обумовлене тим, що стосовно давно знайомої людини значущою є остання інформація.

Ефект первинності сприйняття – викривлення у спілкуванні, обумовлене тим, що значущою про знайому або малознайому людину є перша інформація.

Ефект позитивного ореолу – викривлення у сприйнятті, що складається через нестачу інформації про людину і призводить до виникнення загальних оцінних уявлень.

Ефективність (результативність) – показник, за яким визначають рівень досягнення поставленої мети.

Жертва – особа, яка зазнала насильства, жорстокого поводження внаслідок дій іншої людини, стихійного лиха чи аварії.

Забезпечення якості соціальних послуг – систематичні дії, реалізація яких вселяє впевненість у тому, що послуга відповідатиме встановленим вимогам до якості.

Засоби спілкування – способи кодування, передавання, перероблення та розшифрування інформації.

Захисник прав та інтересів клієнта – фахова, службова роль соціального працівника, яка передбачає активну цілеспрямовану діяльність щодо представництва прав та інтересів клієнта або групи громадян, ведення переговорів від їх імені, захист їх інтересів, у тому числі в суді, у тих ситуаціях, коли вони потребують допомоги, а існуючі служби інституції незацікавлені у наданні послуг і вирішенні питань або демонструють відкрито негативне ставлення до них.

Захист дитинства – комплекс державних заходів і зусиль суспільних органів у законодавчому закріпленні прав дітей, що орієнтується на пріоритет дитинства, першочергову увагу до фізичного і духовного розвитку дітей, створення умов для їх повноцінного навчання і виховання, а також урахування їх інтересів та гарантування прав дітей у сім'ї та суспільстві.

Злочини проти дітей – форми жорстокого поводження щодо дитини: *фізичне насильство*, яке виявляється у побитті, невчасному і неповноцінному харчуванні, у відсутності необхідних для повноцінного розвитку санітарно-гігієнічних та умов ігрової діяльності; *сексуальне насильство*, коли з дитиною поводяться як із сексуальним об'єктом: змушують роздягатись усупереч її волі, вступати у статевий акт, гвалтують, заставляють дивитися або повторювати порнографічні дії, зніматися в порнофільмах чи позувати для порнографічних фотографій; *емоційна образа*, коли дитину принижують, кричать на неї, кривдять, ігнорують її почуттями, висміюють. Законодавством України передбачено відповідальність за жорстоке поводження з дітьми та злочини проти них.

Злочинність дитяча – негативне соціально-правове явище, суть якого становить сукупність всіх протиправних дій, що здійснюють неповнолітні, і за які передбачена кримінальна відповідальність (наступає з 11-й років). За злочини неповнолітніх дітей відповідальність несуть батьки відповідно до Карного кодексу України та іншого чинного законодавства.

Зменшення шкоди – практичні стратегії, метою яких є встановлення контакту зі споживачами наркотиків «на їхній території» для надання їм допомоги, спрямованої на

обмеження шкоди, пов'язаної із вживанням наркотиків для самих споживачів і суспільства.

Ігрова терапія – вільна чи керована гра, яка терапевтично впливає на клієнта.

Ідентифікація – процес ототожнення індивідом себе з іншими людьми, групою, колективом. Виділяють три форми ідентифікації: а) пряме емоційне ототожнення себе з реальною або нереальною людиною ця форма домінує на початкових етапах соціалізації особистості; б) зарахування себе до певної номінальної соціальної групи (вікової, національної); в) зарахування себе до певної соціальної групи, колективу, малої групи; цей механізм соціалізації діє на більш свідомих етапах розвитку людини.

Ідентифікація (*лат. identifico* – ототожнюю) – процес і результат ототожнення себе з іншою людиною, намагання уподібнитися до неї з метою зрозуміти, як вона вчинила б у подібній ситуації.

Ідея прав людини – невід'ємна складова громадянського суспільства.

Інвалід – людина, не здатна самостійно забезпечити нормальне особисте і (або) соціальне життя внаслідок фізичної або розумової вади; втрата або обмеження здатності брати участь у житті громади. Інші назви: люди з функціональними обмеженнями; люди з обмеженими можливостями; люди з особливими потребами; неповносправні.

Інвалідність – стійке порушення (зниження чи втрата) загальної чи професійної працездатності внаслідок захворювання, травми, каліцтва.

Індивідуальна робота – метод (спосіб) допомоги індивідам у розв'язанні психологічних, міжособових і соціоекономічних проблем.

Індивідуальний підхід – урахування в процесі виховної роботи фізичних, індивідуально-психологічних особливостей клієнтів, умов для життя, праці, а також форм, методів, засобів виховного впливу на кожен конкретну особистість.

Інсайт – миттєве, цілісне розуміння проблеми.

Інституціалізація соціальних послуг – процес утворення системи установ для осіб, які потребують спеціального нагляду чи догляду (інституціональна допомога на противагу сімейній, догляду в громаді тощо). Характерними її ознаками є розташування установ, яке забезпечує ізоляцію від суспільства; наявність елемента примусу в розміщенні там осіб; жорсткий режим і контроль з боку персоналу; передача функцій обслуговування, які під силу клієнтам, спеціальному обслуговуючому персоналу; велика кількість (200–300) осіб, які перебувають у закладі одночасно тощо.

Інтернат – гуртожиток при навчальному закладі (загальноосвітні школи I–II та I–III ст.) для дітей, родини яких живуть далеко від школи (на відстані від трьох і більше кілометрів). Інтернат є складовою частиною школи. У ньому працюють вихователі, які допомагають дітям в організації самостійної навчальної роботи і дозвілля. Органами учнівського колективу створюється рада інтернату – старостат. Підприємства, громадські організації на шефських засадах надають допомогу в зміцненні матеріальної бази інтернату. Батьки учнів систематично підтримують зв'язки з вихователями цього закладу, готують дітей до самообслуговування, допомагають їм перебороти тугу за домівкою, встановити щирі дружні зв'язки в колективі. Батьківський колектив постійно цікавиться життям дітей, сприяє вихователям у створенні в інтернаті належних умов для навчання і виховання дітей.

Інформована згода – процедура отримання від клієнта чи його законного представника згоди на надання послуг після роз'яснення його особливостей.

Каузальна атрибуція (*лат. causalis* – причина) – пояснення причин поведінки людини на основі суб'єктивних припущень.

Клієнт соціальної роботи – індивід, група людей, сім'я, громада, які не можуть самостійно подолати свої проблеми, вийти з життєвої кризи, функціонувати самостійно, тому потребують допомоги фахових соціальних працівників, є адресатами соціальної роботи.

Клієнтцентрований підхід – підхід до консультування, який ґрунтується на провідній ролі клієнта, його потреб і запитів.

Когнітивна (лат. *cognio* – пізнання, розум) **модель соціальної роботи** – модель практики соціальної роботи, яка виходить із того, що більшість людських емоцій і форм поведінки зумовлено тим, що люди думають, уявляють, у що вірять, тобто когнітивними процесами («мислення формує поведінку»).

Кодування інформації – утілення задуму адресанта (відправника інформації) у засоби доступної адресату (одержувачу) мови.

Команда – відносно невелика група осіб, об'єднаних спільними цілями, які мають високий рівень взаємозалежності.

Комісії у правах неповнолітніх – постійно діючі органи місцевої влади, що їх створюють при виконкомках районних і міських рад, місцевих держадміністраціях для об'єднання й координації зусиль щодо виховання неповнолітніх, зміцнення їхнього здоров'я, запобігання бездоглядності й правопорушенням, охорони прав дитини тощо.

Комунікативний потенціал – об'єктивні і суб'єктивні можливості здійснення зв'язків і взаємодії, обміну інформацією; співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив на індивіда, групу тощо.

Комунікація (лат. *communico* – спілкуюсь з кимось) – спілкування особистостей за допомогою мовних і паралінгвістичних (позамовних) засобів з метою передавання інформації.

Конвенція про права дитини (КПД) – міжнародна угода, прийнята 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 року, ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року. Метою КПД є захист кожної дитини, незалежно від її віку, національності, місця проживання від фізичного і психологічного насилля, надання їй належного правового захисту, сприяння посиленню уваги до проблем дитинства в цілому.

Конгломерат (лат. *conglomerare* – нагромаджувати, ущільнюватися) – група, механічне об'єднання незнайомих людей.

Консолідація (лат. *solidatio* – зміцнення, об'єднання) – готовність до спільної діяльності, спрямованість на вирішення завдань.

Консультування – комбінована стратегія, реалізуючи яку експерт допомагає консультованому (іншому соціальному працівнику) ефективніше надавати послуги клієнтові завдяки збагаченню, модифікації знань, навичок, ставлень, поведінки.

Контакт психологічний – необхідна умова оптимального спілкування з клієнтом соціальної служби, взаємодії з ним.

Конфлікт (лат. *conflictus* – зіткнення) – взаємодія двох або більше суб'єктів, які мають взаємовиключні цілі і реалізують їх на шкоду один одному (форма вираження суперечностей).

Конфліктна ситуація – стан загострення суперечностей у соціальній групі між окремими її членами.

Конфліктологія – наука про соціальні конфлікти, їхні причини і наслідки, механізми формування і призупинення, способи і методи управління ними та розв'язання їх.

Конформізм (і негативізм) – способи реагування особистості на нав'язувані соціальним оточенням норми й цінності. Конформізм – пристосовництво, некритичне прийняття і дотримання існуючих думок і стандартів, стереотипів масової свідомості, традицій, авторитетів, принципів, настанов і пропагандистських кліше. Негативізм – односторонньо заперечливе, вороже ставлення до загальноприйнятих у даній соціальній спільноті норм і правил. Конформізм і негативізм як риси поведінки не є вродженими, а формуються в процесі виховання й соціального спілкування.

Концепція «Третього шляху» (Third Way) – концепція, згідно з якою держава повинна захищати ефективні громади і волонтерські організації, сприяти їхній участі у розв’язанні соціальних проблем.

Концепція деконструкції суспільства – стратегія постструктуралістського критицизму, яка передбачає певну деструкцію (порушення структури) і реконструкцію (докорінну перебудову) феномена з метою його спростування.

Кооперація (*лат. cooperatio* – співробітництво) – група людей, які активно взаємодіють з метою досягнення певних результатів.

Корекція – подолання чи послаблення порушень вад психічного або фізичного розвитку, тієї чи іншої психічної функції.

Кризове втручання – соціальна допомога особам, які знаходяться у стані кризи або в ситуації передкризового стану. Завдання кризового втручання – пом’якшення впливу стресової події шляхом надання безпосередньої емоційної допомоги та мобілізація зусиль клієнта на подолання кризи у процесі терапевтичного впливу.

Кримінальна міліція – спеціальний орган системи Міністерства внутрішніх справ, який розв’язує питання стосовно неповнолітніх: запобігання бездоглядності й правопорушенням; здійснення профілактично-виховної діяльності за місцем проживання; ведення розслідування правопорушень, скоєних неповнолітніми; виявлення батьків та осіб, що їх замінюють, які не виконують батьківських обов’язків, зловживають спиртними напоями, ведуть аморальний спосіб життя тощо.

Кримінальна поведінка – протиправний вчинок, який з досягненням віку кримінальної відповідальності стає підставою для порушення кримінальної справи та кваліфікується за певними статтями Кримінального кодексу.

Лібералізм (*лат. liberalis* – вільний) – соціально-політична ідеологія, яка підтримує особисту свободу і обмежений контроль з боку уряду, систему вільного підприємництва і віру в права людей, які належать їм від народження і які не залежать від держави.

Маргінали (*лат. margo* – край, межа) – індивіди, соціальні верстви і групи, які опинилися за межами характерних для суспільства основних структурних підрозділів або певних соціокультурних норм і політичних традицій.

Маргіальність – приналежність людини до певних цінностей та форм поведінки, що не вписуються у норми суспільства.

Медико-соціальна експертиза – визначає міру обмеження життєдіяльності людини, причину, час, коли настала інвалідність, її групу, сприяє проведенню ефективних заходів профілактики інвалідності, реабілітації інвалідів, пристосуванню їх до суспільного життя.

Мейстримінг – навчання дітей-інвалідів (у тому числі розумово відсталих) у звичайних загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах.

Метацінності соціальної роботи – цінності соціальної роботи, які фігурують як певні ідеали.

Методи соціальної роботи – сукупність прийомів, способів діяльності соціальних працівників, які вони використовують для розв’язання соціальних проблем клієнтів, стимулювання розвитку їхніх сил, конструктивної діяльності, спрямованої на зміну несприятливої життєвої ситуації. Основні методи соціальної роботи: індивідуальна робота, групова робота, організація співтовариств, різні види корекційної роботи.

Механізм соціальної перцепції (*лат. perceptio* – сприймання) – засоби, завдяки яким людина інтерпретує, розуміє та оцінює іншу особу.

Міжнародна федерація соціальних працівників (*International Federation of Social Workers*) – заснована 1956 р. і є правонаступником Міжнародного постійного Секретаріату соціальних працівників, заснованого 1928 року. Федерація сприяє розвитку соціальної роботи як професії, оптимальному навчанню соціальних працівників, їх визнанню та створенню умов праці; організує або бере участь у тренінгових проектах

для соціальних працівників; підтримує становлення та розвиток національних асоціацій соціальних працівників – захищає професійні цінності, стандарти та етику через постійну Комісію з етичних питань, яка моніторує застосування її базового документа – «Етика соціальної роботи – принципи та стандарти»; активно діє у сфері прав людини; з допомогою довідників і публікацій сприяє освіті в галузі прав людини. Її Комісія з прав людини, яка тісно співпрацює з Amnesty International й іншими правозахисними організаціями, підтримує та захищає соціальних працівників, студентів соціальної роботи, чиї права під загрозою або порушуються; репрезентована й активна на міжнародному рівні в ООН, UNICEF, ILO, Раді Європи і має Комітет по зв'язках у Європейському Союзі; проводить дворічні міжнародні конференції, регіональні семінари; публікує та вносить корективи в документацію щодо політики з основних питань взаємодії суспільства та соціальних працівників; глибоко зацікавлена у дотриманні людської гідності та викориненні бідності.

Міжрольовий конфлікт – конфлікт, який виникає внаслідок несумісності ролей, які доводиться виконувати одній людині.

Модель, зосереджена на завданні – комплексний підхід у соціальній роботі, який ґрунтується на чіткій послідовності діагностики проблеми та роботи з нею, що складається з трьох етапів: вивчення проблем, узгодження мети та часових меж, виконання завдань.

Молодь – соціально-демографічна група, яка має специфічні соціальні і психологічні риси, переживає період становлення соціальної зрілості, входження й адаптацію до світу дорослих, до майбутнього його становлення.

Моніторинг (англ. *monitoring* – контроль, спостереження) **наданих послуг** – накопичення інформації з усіх аспектів діяльності з метою з'ясування, наскільки відповідає вона бажаному результату, сприяє досягненню поставлених цілей.

Мораль – 1. Форма суспільної свідомості, змістом якої є норми, принципи, правила поведінки людей у соціальних групах і в суспільстві в цілому. 2. Сукупність правил поведінки людини. 3. Моральні якості людини.

Моральна дилема – необхідність вибору між двома, як правило, непростими, неоднозначними можливостями.

Моральний кодекс – сукупність моральних норм, які регулюють поведінку людей у певній сфері діяльності, суспільного життя.

Мотив – матеріальний або ідеальний предмет, що спонукає до діяльності, учинків і заради якого їх здійснюють.

Мотивація – система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини.

Мультидисциплінарна команда (багатопрофільна бригада) – форма організації роботи в соціальних службах, за якої експерти з різних галузей знань скоординовано працюють щодо надання послуг клієнтам.

Набута безпорадність – психологічний стан людини; упевненість у тому, що жодна діяльність не матиме корисних результатів, позитивного впливу на її життя.

Навички – дії, які людина виконує автоматично (продумування кожної операції «згорнуте» в часі).

Навчання соціальне – процес здобуття знань про соціальні закони.

Наркоманія (залежність від психоактивних речовин) – хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання наркотичними засобами.

Наркоманія дитяча – форма девіантної поведінки дітей, яка виявляється у фізичній і (чи) психологічній залежності від наркотиків, що поступово призводить до фізичного та психічного виснаження організму, соціальної дезадаптації дітей.

Насильство – використання психічного, емоційного тиску або фізичної сили з метою нанесення психічних чи фізичних травм; спосіб приниження гідності людини із застосуванням фізичної сили, психічного чи морального тиску.

Насильство в сім'ї – умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого, які порушують конституційні права і свободи людини та громадянина, завдають моральної шкоди, шкоди фізичному і психічному здоров'ю.

Національний Фонд «Україна – Дітям» – громадська організація соціального захисту матерів і дітей. Утворена Указом Президента України на виконання програми «Діти України», підтримку дітей-сиріт, інвалідів, багатодітних та малозабезпечених сімей 1997 року. Завдання організації: профілактика охорони здоров'я та оздоровлення дітей; забезпечення медичними препаратами та медичним обладнанням, продуктами дитячого харчування та іншими дитячими товарами дитячих будинків, шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, будинків дитини; підтримка талановитих дітей України. Керівний орган організації – Наглядова рада, яку очолює віце-прем'єр Кабінету Міністрів України. До її складу входять міністри, банкіри, представники ділових кіл, педагоги, лікарі.

Неблагополучна сім'я – сім'я, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, унаслідок чого в ній сформувалися несприятливі умови для виховання дітей.

Невербальні засоби спілкування – не виражені у словах засоби передавання інформації (виражаються через пози тіла, жести, міміку, вираз очей, зоровий контакт, зовнішній вигляд, рухи, поцілунки, обійми тощо, паузи та інтонацію, наголоси в мовленні тощо).

Неурядові організації (громадські організації, фонди) – відіграють значну роль у становленні громадянського суспільства. Неурядові організації працюють у широкому колі соціальних ініціатив, зокрема, запобігання негативним суспільним явищам, підтримка уражених хворобою людей, розбудова стратегії взаємодопомоги.

Новий менеджеріалізм – поєднання гуманістичних доктрин, що відстоюють права споживача на вибір, із бізнесовими техніками управління, які спрямовані на підвищення ефективності та продуктивності роботи соціальних служб.

Номінальна (лат. *nominalis* – іменний) **група** – група людей, яка має спільну назву, формально існує, але функцій ще не виконує (новобранці в армії, першокурсники у навчальному закладі, новостворена організація).

Нормативна потреба – потреба, визначена на основі суджень професіоналів, які вираховують і встановлюють певні норми, стандарти, рівні.

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності.

Обдарованість – індивідуальна потенційна своєрідність задатків.

Опіка (піклування) – особлива форма охорони особистих і майнових прав та інтересів недієздатних громадян. Опіка встановлюється над дітьми до 15 років, які втратили батьківське піклування, і над особами, яких суд визнав недієздатними внаслідок психічного захворювання. Опіка може бути встановлена над майном тих, які пропали безвісти.

Орієнтація професійна – соціальна орієнтація на здобуття певної спеціальності, професійної підготовки, залучення до певної сфери трудової діяльності.

Орієнтація соціальна – спрямованість особистості на вибір бажаного соціального досягнення. В основі соціальної орієнтації лежить усвідомлення свого місця в соціальній структурі суспільства. Розрізняють ретроспективну (усвідомлення свого соціального походження), ситуативну (усвідомлення явних соціальних позицій і шляхів досягнення) та перспективну (вибір майбутнього соціального становища та етапів просування до нього) соціальну орієнтацію.

Особистість – інтегральна соціальна якість, що формується в індивіда у процесі включення його в систему суспільних відносин, опанування ним матеріальних, духовних предметів людської культури, соціального досвіду.

Панельне дослідження – тип дослідження, у якому вибір об'єктів (індивідів, сімей) залишається незмінним протягом усього часу.

Парія – занедбана, безправна людина.

Патерналізм (лат. *pater* – батько) – модель соціальної політики, що сформувалась у країнах із директивною економікою, централізованим розподілом соціальних благ та послуг; характеризується «батьківською» опікою держави над своїми громадянами, цілковитим одержавленням соціальної сфери, нерозвинутими структурами громадянського суспільства, зростанням соціальної пасивності, безконтрольним бюрократизмом.

Патронаж (надання послуг клієнту вдома) – одна з форм соціальної роботи, суть якої становить відвідування сім'ї на дому з діагностичною, контрольною, адаптаційно-реабілітаційною метою. Патронаж дозволяє встановити зв'язок із сім'єю, своєчасно виявити її проблемні ситуації, надаючи негайну допомогу; практикується педіатричними службами, центрами соціального обслуговування пенсіонерів та інвалідів.

Патронат – передача на добровільних засадах сиріт і дітей, які втратили батьківське піклування, в іншу сім'ю за угодою (договором) із державними установами.

Пенсія дітям – щомісячні виплати, які здійснюються державою з метою матеріального забезпечення непрацездатних членів сім'ї (дітей, які не досягли 16-ти; учнів – 18-ти років) у зв'язку з втратою годувальника (матері, батька чи обох батьків).

Перевиховання – процес попередження чи подолання різних відхилень у поведінці дитини чи підлітка.

Перенесення – особливий тип об'єктних стосунків, який характеризується переживанням клієнтом певних почуттів до особистості соціального працівника, які породжені не його особистісними якостями, поведінкою, діяльністю, а досвідом стосунків з іншими людьми.

Перцепція (лат. *perceptio* – сприймання, пізнання) – процес і результат сприйняття, розуміння та оцінювання людиною явищ навколишнього світу, соціальних об'єктів (інших людей, себе, груп).

Підлітки – діти віком від 10 до 15 років. Особливості цього періоду – перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Підлітковий період характеризується інтенсивним фізичним розвитком організму, статевим дозріванням, спричиненими ними переживаннями і почуттями, а також прагненням до самовиховання.

Піклування – правова форма захисту особистих і майнових прав інтересів громадян. П. встановлюється над неповнолітніми віком від 15 до 18 років, які залишаються без батьківського піклування; над повнолітніми, які за станом здоров'я не можуть користуватися своїми правами і виконувати свої обов'язки; над особами, яких суд обмежив у дієздатності внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами.

План втручання – документ, який складають соціальні працівники разом із клієнтами з урахуванням їх проблем, потреб, переваг та обмежень. Відображає основні потреби клієнта, цілі та завдання роботи, конкретні дії для досягнення мети, графік їх здійснення, відповідальність соціального працівника і клієнта, форми моніторингу та оцінки. Може мати різну робочу назву: план догляду; програма реабілітації; індивідуальний план роботи; план-угода співпраці тощо.

Позашкільні навчально-виховні заклади – заклади освіти, які дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, одержувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечувати соціальний захист.

Позитивізм (*лат. positivus* – умовний, позитивний) – філософське вчення, згідно з яким існує раціональна істина і єдина реальність, яку можна наближено відображати за допомогою наукових методів.

Позитивістський сцієнтизм (*лат. scientia* – наука) – абсолютизація ролі науки.

Потреба – необхідність у чомусь для підтримки життєдіяльності організму людини, соціальної групи, суспільства; внутрішня спонука активності; стан організму, особи, соціальної групи, суспільства, що виражає залежність від об'єктивного змісту умов існування і розвитку.

Потреба, що відчувається – потреба, яку людина безпосередньо визнає і відчуває.

Права клієнта соціальної служби – це, насамперед, право на самостійне рішення і вибір, на участь у прийнятті всіх наступних рішень, на конфіденційність, чесність і справедливість з боку соціального працівника та деякі інші.

Права людини – соціальні можливості особистості в економічній, політичній, культурній та інших сферах, що їх зобов'язана гарантувати держава.

Правова культура – ставлення людей до права і правової системи, їхні переконання, цінності, ідеали, що спонукають їх регулювати свої дії відповідно до чинних законів.

Правова свідомість – розуміння, усвідомлення особою своїх прав, обов'язків, відповідальності своєї і сторонніх осіб за їх порушення.

Правопорушення (проступок) – протиправна (навмисна чи необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на державний чи громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність. Правопорушення від злочину відрізняється меншим ступенем суспільної небезпеки.

Практична соціальна робота – діяльність соціальних служб і працівників щодо визначення потреб клієнтів, узгодження плану спільних дій, надання необхідних послуг і консультування, розвитку їхньої самостійності тощо.

Превентивна (профілактична) допомога – вид соціальної допомоги, що полягає у запобіганні негативним явищам, проблемам професійної діяльності чи особистого життя індивіда, які можуть призвести до кризової ситуації, критичного загострення проблеми.

Превенція – дії соціального педагога (працівника) з метою профілактики, пом'якшення, полегшення, коригування тих умов, що сприяють фізичним або емоційним порушенням і деяким соціоекономічним проблемам та визначають їх.

Предмет соціальної роботи як науки – соціальні процеси і соціальні явища, що безпосередньо стосуються життєдіяльності особистості, конкретної соціальної групи, громади, а також їх зміни під впливом психолого-педагогічних, економічних та управлінських чинників.

Представництво – допомога людям реалізувати свої інтереси у структурах влади; процес захисту прав індивідів і груп населення вповноваженими представниками. У соціальній роботі – забезпечення доступу клієнта до послуг установ, на які він має право, але не спроможний їх отримати.

Приймальник-розподільник для неповнолітніх – установа для тимчасового розміщення й утримання підлітків віком від 3 до 18 років, які заблукали або були підкинуті; залишилися (віком до 16 років) без опіки батьків або осіб, що їх замінюють; потребують допомоги з боку суспільства; самовільно залишили сім'ю (віком до 16 років).

Прийомні діти – діти, які залишилися без опіки батьків (у випадку їхньої смерті, позбавлення батьківських прав, хвороби, засудження до позбавлення волі і т. ін.) і виховуються в новій сім'ї або в сім'ї, де один із батьків є нерідним (вітчим, мачуха), а також за участю інших осіб, котрі замінюють відсутніх батьків (кровні й некровні родичі).

Прилаштування партнерів – ситуативна позиція співрозмовників у комунікативному процесі, яка передбачає взаємодію на однаковому чи різному рівнях спілкування з позицій «батька», «дорослого» чи «дитини».

Принцип активізації (імпаурменту, наснаження) – підвищення впевненості, самооцінки, компетентності клієнтів з метою активізації їх участі у розв’язанні своїх проблем в існуючих соціальних службах; об’єднання зусиль для створення служб, необхідних для поліпшення їх соціального самопочуття.

Принцип мотивації – активізація внутрішніх спонукальних сил з метою поліпшення соціального становища індивіда, підвищення його впевненості в собі, власній здатності подолати проблеми свого буття.

Принцип нормалізації («соціальної валоризації») – підхід до організації соціальної роботи, який ґрунтується на переконанні, що перебування в установах закритого типу небажане для людей із будь-яким типом патології, що майже всі особи, навіть зі стійкими вадами, можуть і повинні мати якомога нормальніше й повноцінніше життя у спільноті, отримуючи необхідну їм для цього індивідуальну підтримку.

Принцип рівності – принцип, який обстоює однакові для всіх права (рівноправність), потреби, можливості, передбачає повагу до гідності кожної людини.

Принципи соціальної роботи – основоположні ідеї, правила, норми поведінки.

Притулок (шелтер) – 1) місце, де можна знайти порятунок або відпочити; 2) соціальний заклад, у якому людей забезпечують харчуванням і необхідною допомогою. Існують притулки загального типу (індивід сам визначає час і терміни свого перебування) і діагностичного (його завданням є діагностика ситуації, в якій перебуває особа, і визначення її подальшої долі).

Притулок для неповнолітніх – 1. Самостійний заклад із правами юридичної особи. 2. Структурний підрозділ соціальних служб для молоді, спеціалізованих соціальних служб, відповідальних за адекватну соціалізацію підростаючого покоління.

Пробаційна служба – сфера соціальної роботи, покликана здійснювати нагляд за особами, чия вина доведена судом, але не засудженими до тюремного ув’язнення.

Проблема – ситуація, яка внеможливорює бажані дії, досягнення цілей.

Проституція дитяча – форма девіантної поведінки дітей, що проявляється в безладних статевих зносинах, що здійснюються за плату.

Професійна деонтологія (грец. *deon* – потрібне, необхідне) – система моральних норм, вироблених у межах професійного співтовариства.

Професійна компетентність соціального педагога – теоретична і практична готовність спеціаліста до здійснення соціально-педагогічної діяльності, що характеризує його професіоналізм.

Професійна роль – детермінована фахова культура моделі поведінки; робочі функції, що передбачають використання певного підходу; діяльність щодо виконання певних завдань.

Професійні межі соціальної роботи – межі компетенції соціального працівника і професійної дистанції між фахівцем і клієнтом.

Професіоналізація соціальної роботи – процес перетворення соціальної роботи як діяльності на основне заняття для групи людей; організація спеціальних навчальних закладів відповідного профілю; формування професійної асоціації; політична кампанія, спрямована на прийняття законодавчих актів, які надають професійній асоціації офіційні повноваження; розробка та затвердження Етичного кодексу професії.

Профілактика соціальна – науково обґрунтовані та своєчасно вжиті дії (заходи), спрямовані на локалізацію, обмеження й попередження соціальних відхилень, негативних явищ.

Профорієнтація – комплекс психолого-педагогічних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу вибору молоддю людиною своєї майбутньої професії відповідно до індивідуальних нахилів, уподобань, здібностей і суспільної потреби.

Процес соціальної роботи – послідовність дій, за якою відбувається втручання соціального працівника у ситуацію клієнта задля досягнення конкретного результату.

Процес спілкування – сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення мети спілкування.

Психодинамічна модель соціальної роботи – модель практики, яка фокусується на внутрішньому житті індивіда і послуговується психічним детермінізмом – принципом, згідно з яким дії та поведінка людини витікають радше з процесу її мислення, ніж з впливів особливостей міжособистісних взаємин або навколишньої ситуації.

Психодрама – моделювання життєвих ситуацій, в яких учасники групи виступають у ролях акторів і глядачів, що сприяє усуненню неадекватних емоційних реакцій.

Психологічна корекція (психокорекція) – методи впливу на особистість з метою коригування вад психічного розвитку, поведінки особистості.

Психотерапія – комплексний лікувальний вербальний і невербальний вплив на емоції, думки, самосвідомість людини при багатьох психічних, нервових і психосоматичних захворюваннях.

Реабілітація соціальна – вид соціальної діяльності, що спрямований на здійснення системи організаційних, економічних, правових, культурних, освітніх, лікувальних та інших заходів щодо відновлення фізичного стану, честі, гідності, прав, свобод певних категорій населення.

Резидентний заклад – стаціонарний соціальний заклад, у якому клієнти проживають тимчасово або тривалий час і в якому здійснюється груповий догляд.

Рекреація – відпочинок, відновлення сил людини, втрачених у процесі праці.

Релаксація – стан розслаблення за умови усунення психічного напруження.

Ресоціалізація – відновлення в особистості якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві.

Ресурси – джерело й арсенал засобів і можливостей, якими за необхідності можна послуговуватися при виконанні певного завдання, удосконалення дій.

Рефлексивно-терапевтичний погляд – ідентифікація висловлених клієнтами потреб і конкретна робота щодо їх задоволення, тобто у відшукуванні оптимальних варіантів добробуту для індивідів, груп і громад у суспільстві шляхом сприяння їхньому розвитку, взаємодії з іншими та самореалізації.

Рефлексія (лат. *reflexio* – відображення) – процес самопізнання, споглядання, розуміння власного внутрішнього світу, а також сприйняття, розуміння психічного стану, можливого плину думок іншої людини в спілкуванні.

Рефлексивне слухання – стимулювання розповіді клієнта, підбадьорювання його простими репліками.

Ризик – ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин.

Робота з випадком – метод соціальної роботи, який полягає у забезпеченні представникам вразливих груп (людям похилого віку, людям із функціональними обмеженнями, проблемами психічного здоров'я тощо) необхідної індивідуальної підтримки для продовження життя у власній громаді.

Роль соціального працівника – модель поведінки, детермінована фаховою культурою; ділова функція, яка передбачає застосування певного підходу, завдань, які повинен виконувати працівник.

Самоактуалізація – прагнення людини до найповнішого прояву й розвитку особистісних можливостей.

Самоменеджмент – послідовне, цілеспрямоване використання ефективних методів і технологій самореалізації, саморозвитку творчого потенціалу.

Сексизм – дискримінація за статевою ознакою.

Сенситивність – емоційна чутливість, вразливість.

Середовище соціальне – сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість і поведінку.

Симпатія – почуття приязні та прихильності.

Сирітство – соціальне явище, обумовлене наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, що залишилися без піклування батьків.

Система знань – сума суджень, що узагальнюють особливості, закономірності, форми, методи й інші аспекти функціонування цього суспільного феномена; специфічна діяльність, спрямована на здобуття нових знань.

Системна молодь соціальної роботи – модель практики соціальної роботи, яка ґрунтується на ідеї, що задовільне життя людини залежить від систем, які її оточують.

Складні життєві обставини – ситуація чи обставини, які неможливо об'єктивно подолати самотійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку із старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення і негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо).

Солідарність – активне співчуття, яке налаштовує на розуміння страждань і прагнень людини, участь у боротьбі за її права.

Соціалізація (*лат. socialis* – суспільний) – процес набуття індивідом соціального досвіду, утвердження як особистості, включення у суспільне життя як активної і дієвої сили.

Соціалістично-колективістський погляд – пошук співпраці та взаємної підтримки у суспільстві, спрямований на те, щоб владу над власним життям могли здобути найпригніченіші й найзлиденніші люди.

Соціал-реформізм – течія у соціалістичному русі, яка заперечує необхідність класової революції, вважаючи, що за допомогою реформ, здійснюваних у межах законності, можна побудувати державу загального добробуту і соціальної справедливості.

Соціальна депривація – відсутність або недостатня наявність економічних і психологічних умов для розвитку людини (забезпеченість житлом, грошима, турбота близьких людей тощо).

Соціальна діагностика – процес наукового визначення і вивчення причинно-наслідкових зв'язків, ставлення індивіда до соціальних цінностей суспільства, з'ясування сутності соціальних проблем, що утворюють складну життєву ситуацію індивіда, родини, групи.

Соціальна історія – наука, яка вивчає становлення і розвиток соціальної структури суспільств, спільнот, соціальних інститутів, взаємин особистості із соціальним світом.

Соціальна корекція – подолання або послаблення вад психічного чи фізичного розвитку дітей, порушення функцій у дорослих.

Соціальна педагогіка – педагогічна наука, що вивчає особливості організації соціального виховання, виховні можливості соціального середовища та оптимальні умови соціалізації особистості.

Соціальна перцепція – цілісне сприймання соціальних об'єктів (людей, груп, громад).

Соціальна політика – сукупність заходів держави та інших суб'єктів політики, спрямованих на розвиток класів, соціальних груп, соціальних прошарків (страт), національних та інших етнічних спільнот, мовних, конфесійних груп, що утворюють суспільство, а також на розвиток (соціалізацію) людини.

Соціальна профілактика – робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки людей, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я, запобігання такому впливу.

Соціальна робота – галузь наукових знань і професійна діяльність, спрямована на підтримання й надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню.

Соціальна робота в громаді – процес розвитку колективного й індивідуального досвіду, який відбувається у територіальних та громадах за інтересами.

Соціальна роль – очікувана поведінка, обумовлена соціальним статусом людини.

Соціальна справедливість – справедливість, яка налаштовує на неупереджене задоволення необхідних потреб людини, вмотивований розподіл матеріальних ресурсів, вільний доступ до послуг і системи охорони здоров'я, освіти, створення рівних можливостей; соціальний захист і забезпеченість.

Соціальна сфера – сфера життєдіяльності людського суспільства, що охоплює весь соціальний простір (умови праці, побуту, здоров'я, етнонаціональні, сімейно-шлюбні взаємини та ін.).

Соціальна терапія – допомога на емоційному, когнітивному і поведінковому рівнях у визнанні і подоланні клієнтом власних труднощів.

Соціальна технологія – сукупність наукових знань, засобів, прийомів, методів, організаційних процедур, спрямованих на оптимізацію процесу впливу.

Соціальна установка – детермінована минулим досвідом здатність людини сприймати процеси, явища, події, інших людей і діяти відповідно до свого досвіду.

Соціальне виключення – реальне або уявне, цілковите або часткове відсторонення індивіда, групи від суспільного життя, унеможливлення доступу до суспільних благ.

Соціальне виховання – процес, спрямований на розвиток, формування та зміну особистості; педагогічно орієнтована й доцільна система сприяння особистості в оптимальній реалізації здібностей та можливостей у суспільстві.

Соціальне інспектування – система заходів, спрямованих на здійснення нагляду, аналізу, експертизи, контролю за виконанням соціальних програм і проєктів, а також за умовами життєдіяльності, моральним, психічним і фізичним станом дітей та молоді, забезпеченням захисту їх прав, свобод і законних інтересів.

Соціальне обслуговування – програми і види діяльності, спрямовані на поліпшення добробуту людей; містять соціальну й економічну допомогу тим, хто не здатний задовольнити свої потреби.

Соціальне обслуговування – робота, спрямована на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний і всебічний розвиток дітей та молоді шляхом надання соціальної допомоги, різноманітних соціальних послуг.

Соціальне середовище – сукупність умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість і поведінку.

Соціальний захист – допомога окремим людям, соціальним групам або верствам населення з метою задоволення потреб, необхідних для нормальної життєдіяльності в умовах конкретного суспільства і конкретної ситуації, а також створення сприятливих умов для самореалізації.

Соціальний педагог – посадова особа, яка стоїть на захисті інтересів дітей чи спеціальних груп населення на основі законодавчих актів України, сприяє створенню умов для вільної діяльності у соціальній, освітньо-виховній, культурно-дозвільній сферах і має спеціальну освіту, спеціальність, кваліфікацію, знання та відповідний досвід.

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи, надає соціальні послуги.

Соціальний сирота – дитина, яка має біологічних батьків, але вони з якихось причин не займаються її вихованням і не піклуються про неї. У цьому випадку опіку над дітьми бере на себе суспільство і держава.

Соціальний статус – позиція людини в суспільстві, що характеризується певними правами й обов'язками; визначається природними (стать, вік) і соціальними характеристиками (професія чи рід занять, прибутки, службове становище).

Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей і молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами (нори споживання, забезпечення, доходу).

Соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Соціальні служби – підприємства, установи та організації різних форм власності і відомчої підпорядкованості, а також громадяни, які надають соціальні послуги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги.

Соціальні технології – сукупність наукових знань, засобів, прийомів, методів і організаційних процедур, спрямованих на оптимізацію процесу впливу.

Соціально-радикальна модель соціальної роботи – модель практики, яка є сукупністю філософських, політичних і соціологічних шкіл та напрямів. Вона, опираючись передовсім на марксизм і радикальний фемінізм, кидає виклик психологічним поясненням проблем клієнтів і закликає до розгляду балансу влади, використання структурних засобів розв'язання проблем, колективних дій.

Соціологія (*лат. societas* – суспільство) – наука про суспільство як цілісну систему, інститути, процеси, групи і спільноти, принципи їх взаємодії, взаємини особистості і суспільства, закономірності наявної поведінки людей.

Соціометрія – вивчення міжособистісних стосунків у малих групах шляхом аналізу виборів, які здійснюють учасники групи за певним критерієм.

Соціономія – прикладна наука, предметом якої є фахова допомога нужденним, а також проблеми людини і технології їх розв'язання.

Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, спільнот, суспільств, у процесі яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками і результатами діяльності.

Спільне оцінювання – дослідження із залученням учасників (батьків, учителів, сусідів, членів громади, представників влади та ін.) не тільки в соціальній роботі, а й у її оцінюванні на засадах співучасті/партнерства.

Справедливість – повага до гідності людини, безпека та недоторканість особи, однакове, рівноправне і недискримінаційне ставлення до всіх членів суспільства, крім випадків, які дають підстави для диференційованого підходу.

Стандарт (*англ. standard* – норма, зразок) – модель, зразок для вимірювання чи порівняння; критерії етичної поведінки, відповідно до яких приймається система цінностей чи ідеалів.

Статистика – 1. Сукупність даних про будь-яке масове явище або процес. Статистика має певну методологію дослідження: масові статистичні спостереження,

методи обробки статистичних даних. 2. Математична величина, що дає сумарну характеристику вибірки.

Стереотип – відносно стійке уявлення про соціальне явище, соціальний статус або об'єкт (конкретного індивіда, групу).

Стереотип соціальний – схематизований, спрощений, емоційно забарвлений образ соціального об'єкта (людини, групи, явища, події тощо). Найбільш розповсюдженими є етнічний і професійний соціальні стереотипи. Соціальний стереотип залежить від особливостей особистості, мікросоціального середовища, місця, яке він посідає в ньому. Дія соціального стереотипу може призводити до подвійних наслідків: полегшити взаємне пізнання, сприяти взаєморозумінню або ускладнювати їх, формувати упередженість у взаємостосунках.

Стигматизація (грец. *stigma* – тавро, пляма) – дискредитація через приписування соціально негативних рис, принизливих характеристик, які спричиняють негативні переживання.

Стратегії втручання – загальні підходи до процесу надання допомоги, якими послуговуються соціальні працівники у своїй повсякденній діяльності.

Стратегія (грец. *strategia* – веду) – взаємопов'язані заходи, що мають спільну мету або спільний підхід.

Стрес – емоційний стан організму, що виникає в напружених обставинах.

Сублімація (лат. *sublimare* – підіймаю, підношу) – механізм психологічного захисту, який передбачає спрямування психічної енергії у творче або професійне русло.

Супервізія – метод, за допомогою якого визначений установою фахівець (супервізор) допомагає персоналу (супервізованим) якнайефективніше виконувати зазначені в посадових інструкціях завдання відповідно до стандартів роботи.

Сучасна психодинамічна модель соціальної роботи – модель практики, яка фокусується на внутрішньому світі індивіда і послуговується психічним детермінізмом.

Такт педагогічний – почуття міри у впливі на дитину. Є виразником педагогічної і загальної культури людини, сприяє підвищенню ефективності виховання.

Талант – здібність, високий ступінь обдарованості, вища здатність до творчої діяльності, успішної праці.

«Телефон довіри» – підрозділ соціальної служби або самостійна спеціалізована служба, діяльність якої спрямована на надання кваліфікованої екстреної анонімної безкоштовної психологічної та психотерапевтичної допомоги по телефону окремим категоріям населення, що переживають кризові ситуації.

Теорія імпаурменту (англ. *empowerment* – надихання, надання владних повноважень) – підхід, який передбачає залучення людей до розв'язання власних проблем.

Теорія криз – загальна «криза норм», криза влади, зразків поведінки тощо.

Теорія ярликів – концепція, яка пояснює поведінку, відхилену від норми, тим, що людині приписують певні негативні характеристики (ярлики).

Терапія соціальна – 1. Система соціально-психологічних методів та прийомів впливу на індивідуальну, групову та масову поведінку з метою її соціальної адаптації. 2. Діяльність соціальних служб, які полегшують взаємини індивіда із соціальним середовищем і допомагають йому подолати соціальні проблеми, конфлікти.

Тестування – вивчення і вимірювання властивостей, якостей клієнтів соціальної служби, що не піддаються безпосередньому спостереженню. За допомогою Т. визначають здібності, інтереси, уміння, навички особистості.

Технологія соціальна – сукупність прийомів, методів і впливів, що застосовуються для досягнення цілей у процесі соціального планування та розвитку, вирішення різних соціальних проблем (наприклад, вплив на громадську думку через засоби масової комунікації).

Тінейджер – вікова група 12–19-річних (визначається у західній соціології, віковій психології). Саме цей етап розвитку особистості є найважливішим для формування уявлень про світ, соціальні інститути, цінності, норми, еталони і стандарти поведінки.

Токсикоманія – захворювання, що виникає внаслідок вживання токсичних речовин і характеризується патологічною залежністю людини від них.

Толерантність – терпимість до чужих думок і вірувань.

Транс – психічний розлад, який характеризується автоматичністю поведінкових актів у стані затьмареної свідомості; результат екстремального впливу – трагічного випадку, потрясіння.

Тренінг – вид групової роботи з метою формування нових навичок, самопізнання та саморозвитку.

Тренінг соціально-психологічний – галузь практичної психології, яка орієнтована на використання активних методів групової психотерапевтичної роботи з метою надання допомоги тим, хто її потребує.

Українська асоціація соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи (УАСПССР) – самодіяльна благодійна громадська організація, діяльність якої здійснюється на засадах розвитку соціальних ініціатив, самоврядування, гласності, добровільності членства та участі в її справах. Асоціація співпрацює з державними, громадськими, політичними, релігійними організаціями, рухами, фондами, творчими спілками, комерційними організаціями. Основні напрями діяльності УАСПССР: консолідація зусиль у становленні та розвитку соціальної педагогіки та соціальної роботи в Україні; підтримка зацікавлених організацій та фізичних осіб у поліпшенні соціальних та економічних умов життя, розвитку творчого потенціалу людей; формування особистості, яка може діяти самостійно, ініціативно, відповідально; організація діяльності соціальних педагогів та спеціалістів з надання допомоги громадянам та групам, що мають труднощі соціалізації, адаптації та соціальної реабілітації; сприяння підвищенню професійного рівня та становленню соціального статусу соціальних педагогів і спеціалістів із соціальної роботи, захисту їх професійних інтересів, створення сприятливих умов роботи, здійснення контролю за виконанням етичних норм. УАСПССР зареєстрована 7 серпня 1992 р., з 1994 р. вона стала повноправним членом Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW).

Управління соціальною роботою – особливий вид управлінської праці, що забезпечує виконання відповідних соціальних завдань засобами адекватної організаційної структури соціальних служб (закладів соціальної роботи).

Усиновлення (удочеріння) – прийняття на виховання дітей (неповнолітніх), які втратили опіку батьків; юридичний акт визначення між усиновителем і усиновленим прав та обов'язків, які існують між батьками і дітьми в сім'ї.

Утопізм – філософське вчення про ідеальний суспільний лад, соціальну перебудову на основі справедливого перерозподілу.

Фасилітатор (англ. *facilite* – полегшувати) – роль соціальною працівника, яка полягає у наданні допомоги індивідам, групам виразити потреби, ідентифікувати (з'ясувати) проблеми, розробити та застосувати стратегії їх подолання, внаслідок чого клієнт набуває здатності справлятися з проблемами більш ефективно.

Фахове регулювання соціальної роботи – процес, завдяки якому соціальний працівник діє відповідно до встановлених стандартів професійної поведінки та практики. Його механізмами є кодекси поведінки і стандарти практики; освітні та кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників; вимоги до навчальних закладів; реєстрація (ліцензування) фахівців; дисциплінарні заходи стосовно тих, хто порушує професійні стандарти.

Філософія – форма суспільної свідомості, спрямована на формування світогляду, системи ідей, поглядів на світ і місце людини в ньому.

Філософія професіоналізму – система ідей, згідно з якими соціальна діяльність, пов'язана з людиною, завжди спрямована на створення і забезпечення ефективної взаємодії індивіда й суспільства, їх взаємну самореалізацію.

Філософія соціальної роботи – ідеологія соціальної діяльності, основою якої є цінності та ідеали, що еволюційно сформувалися у процесі діяльності; колективне уявлення об'єднаних певними знаннями, єдиними вимогами до своєї професії людей стосовно суспільних і професійних принципів, норм, цінностей.

Філософські цінності соціальної роботи – своєрідна система, світоглядний концепт професійної субкультури, в якій реалізуються переконання і взаємини, ідеали і прагнення, норми і практичні принципи взаємодії, етичні правила і професійні цінності.

Фобії – нав'язливі страхи, прояви неврозу, нав'язливих станів (страх залишатися в закритому приміщенні, страх великого простору, страх самотності і, навпаки, страх перед юрбою); страхи, що нав'язливо виникають за певних умов. Фобії можуть бути наслідком залякування дитини, конфліктів у дошкільному закладі, школі, сімейних негараздів і тощо.

Фрустрація – психічний стан гострого переживання незадоволеної потреби. Для фрустрації характерні ознаки негативних переживань: розчарування, роздратованість, тривога, відчай, відчуття покинутості.

Функції сім'ї – види діяльності сім'ї як національного осередку, що забезпечують найважливіші потреби суспільства, особистості, особисті потреби кожного з членів сім'ї, загальносімейні (групові) потреби. Основні функції сім'ї: матеріально-економічна, житлово-побутова, репродуктивна, комунікативна, виховна, рекреативна.

Холістичний (англ. *whole* – цілий, цілісний) підхід – підхід, який передбачає ставлення до користувачів соціальних послуг передусім як до особистостей, а не як до патологічних суб'єктів.

Християнський дитячий фонд (ХДФ) – американський нерелігійний Благодійний фонд, який керується у своїй діяльності принципом християнської етики. ХДФ та міжнародні організації, що входять до його складу, мають на меті служіння знедоленим дітям усього світу через програми індивідуальної допомоги в контексті сім'ї та місцевих співтовариств, а також через розвиток дієздатності своїх національних та місцевих організацій-партнерів. Український офіс ХДФ, що діє в Україні з 1997 року, своєю метою визначив сприяння поліпшенню становища дітей та молоді в Україні шляхом розробки та реалізації програм надання соціальних послуг, навчання спеціалістів та добровольців із соціальної роботи, розвиток міжнародного співробітництва в партнерстві з державними та недержавними структурами.

Хуліганство – умисні дії осіб, що грубо порушують громадянський порядок, виражають явну неповагу до суспільства. Хуліганство може виявлятися у різних проступках: безпричинному чіплянні та образливому ставленні до громадян, умисному знищенні або пошкодженні майна, нанесенні тілесних ушкоджень. Розрізняють дрібне, злісне та особливо злісне хуліганство. За вчинення хуліганських дій передбачено кримінальну та адміністративну відповідальність.

Центри соціальних служб для молоді (ЦССМ) – спеціальні заклади, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики шляхом здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю. При ЦССМ діють Служба соціальної підтримки сімей «Родинний дім», Служба психологічної допомоги «Телефон Довіри», кризові центри соціально-психологічної допомоги, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, мобільні консультативні пункти соціальної роботи в сільській та гірській місцевості, консультативні пункти для ін'єкційних споживачів наркотиків «Довіра», служби соціального супроводу неповнолітніх та молоді, які знаходяться у місцях позбавлення волі чи повернулися з них, служби вторинної зайнятості молоді. ЦССМ надають

психологічні соціально-педагогічні, інформаційні, соціально-економічні, юридичні та соціально-медичні послуги.

Цінність соціальної роботи – ідея та переконання, на які опираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень.

Шкільна психодіагностика – галузь психодіагностики, що охоплює усі типи навчальних закладів, але, насамперед, загальноосвітню школу. Основні напрями шкільної психодіагностики: психодіагностика і подолання загального відставання в навчанні, специфічного відставання з окремих дисциплін, виявлення причин і характеру конфліктів та їх усунення.

Школа-інтернат для дітей-сиріт – державний навчально-виховний заклад для дітей-сиріт, дітей із неповних сімей, а також дітей, які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків, втрати з ними зв'язків, позбавлення батьківських прав.

Шлюб – схвалена й закріплена юридичними законами та моральними нормами суспільства особлива форма взаємин між чоловіком і жінкою та їхніми дітьми; засіб регуляції статевих стосунків. Стосунки між чоловіком, жінкою та дітьми регулюються юридичними законами, які, у свою чергу, встановлюють межі їхньої відповідальності один перед одним і перед суспільством.

ЮНІСЕФ (UNICEF) – Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй, створений 1946 року як надзвичайна організація допомоги дітям у зруйнованих війною країнах Європи. Сучасна назва – з 1953 року. Нині діпазон його дії поширений майже на всі країни світу. Проводить масштабну роботу щодо захисту прав дітей, створення для них належних умов проживання і виховання; надає велику матеріальну допомогу дітям, які потерпають від голоду, техногенних катастроф, стихійних лих і воєнних дій.

Якість життя – комплексна інтегральна характеристика становища людини в різних соціальних системах і структурах, яка відображає ступінь її соціальної свободи, можливості всебічного розвитку, реалізації здібностей і життєвих плинів, сукупність і якість матеріальних, соціальних, культурних і духовних цінностей, якими послуговується людина, задовольняючи свої потреби й реалізуючи інтереси.

Якість соціальних послуг – істотні ознаки соціальних послуг, які задовольняють вимоги встановленого стандарту.

Джерела:

1. Вступ до спеціальності : навчально-методичний посібник / [автор-упорядник Оксана Володимирівна Джус]. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 128 с.
2. Словничок соціального працівника // у. кн. : Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями : [навч.-метод. посіб. для соціальних працівників і соціальних педагогів / за ред. проф. А. Капської]. К., 2003. С. 154–165.
3. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. К. : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
4. Соціолого-педагогічний словник / [за ред. В. Радула]. К. : Екс О", 2004. – 304 с.

КАЛЕНДАР СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Вересень

1 вересня – День знань

Друга субота вересня – День фізичної культури і спорту

27 вересня – Всесвітній день туризму

Жовтень

1 жовтня – Міжнародний день людей похилого віку

Перша неділя жовтня – День працівників освіти

24 жовтня – Міжнародний день Організації Об'єднаних Націй (ООН)

Остання субота жовтня – День рятівника

Листопад

У листопаді 1712 р. Пилип Орлик та Іван Мазепа уклали першу Конституцію України («Вивід прав людини»)

Перша неділя листопада – День працівника соціальної сфери

17 листопада – Міжнародний день студента

20 листопада – прийняття Конвенції ООН про права дитини

25–10 лист. – 16 днів протидії гендерному насильству

Грудень

1 грудня – День боротьби зі СНІДом

3 грудня – Міжнародний день інвалідів

5 грудня – Міжнародний день волонтерського руху

6 грудня – День Збройних сил України

10 грудня – Міжнародний день прав людини

19 грудня – День Святого Миколая (День милосердя)

Січень

1 січня – Новий рік

7 січня – Різдво Христове

Лютий

14 лютого – День Святого Валентина

23 січня – День захисника Вітчизни

Березень

3 березня – скасовано в Наддніпрянській Україні (1861р.) та в Галичині (1848р.) кріпацтво

8 березня – Міжнародний жіночий день

Квітень

7 квітня – Всесвітній день здоров'я

Третя субота квітня – День довкілля

22 квітня – День Землі

Травень

1 травня – День міжнародної солідарності трудящих

9 травня – День перемоги

Друга неділя травня – День матері

Третя субота травня – День Європи

15 травня – Міжнародний день сім'ї

24–29 травня – Тиждень планування сім'ї

29 травня – Міжнародний день миротворців

31 травня – Всесвітній день боротьби з тютюнопалінням

Червень

1 червня – Міжнародний день захисту дітей

5 червня – Всесвітній день охорони навколишнього середовища

16 червня – День народження Міжнародного дитячого центру “Артек”

22 червня – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні

26 червня – Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотиками та їх незаконним обігом

28 червня – День Конституції України

Остання неділя червня – День молоді

Серпень

24 серпня – День незалежності України

ДОВІДКОВА СЛУЖБА
на допомогу студентів спеціальності
«Соціальна педагогіка»

№ п/п	Організація	Адреса, телефон
1	2	3
1.	Генеральна Асамблея ООН	Штаб-квартира Організації Об'єднаних Націй, Нью-Йорк, 10017, США Тел. (8-10-1212)759 70 03 Факс (8-10-1212) 355 94 55 Web site: http://www.un.org/ga/index.html
2.	Комісія у справах людини ООН	Palais des Nations, 8-14 Avenue de la Paix, 1211 Geneva 10, Switzerland Тел. (41) 22 917 3456 Факс (41) 22 917 0214 Web site: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/
3.	Комітет із прав дитини ООН	Секретаріат з прав дитини, Управління Верховного Комісару ООН з прав людини, кімната D 205 Palais des Nations, 8-14 Avenue de la Paix, 1211 Geneva 10, Switzerland Тел. (41) 22 917 3456 Факс (41) 22 917 0123
4.	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	7 Place de Fontenoy, 757000, Paris, France Тел. (33) 145 68 10 00 Факс (33) 145 67 16 90 Web site: http://www.unesco.org
5.	Дитячий Фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ)	Three United Nations Plaza, New-York, NY 10017, USA Tel. (1) +380 44 254-24-39; 254-24-36; 254-24-50 Web site: http://www.unisef.org E-mail.: kiev@unicef.org
6.	Представництво ЮНІСЕФ в Україні	01021, Україна, м.Київ, Кловський узвіз, 1 Тел. (38044) 253 04 79 Факс (38044) 253 26 07

		Web site: http://www.unisef.org
7.	Міністерство освіти і науки України	01135, Київ, просп. Перемоги, 10 Тел. (044) 481-32-21 Факс (044) 481-47-96 E-mail: ministry@mon.gov.ua
8.	Міністерство праці та соціальної політики України	03035, Київ, вул. Еспланадна, 8\10 Тел. (044) 289-53-68 Факс (044) 289-00-98 E-mail info@mlsp.gov.ua
9.	Державний комітет України у справах сім'ї та молоді	01025, Київ, вул. Десятинна, 14 Тел. (044) 2285631 Факс (044) 2285540
10.	Дитячий фонд України	01001, Київ-1, Хрещатик, 34 Тел. (044) 228-27-73 Факс (044) 229-85-92
11.	Український фонд миру	01011, Київ, вул. Панаса Мирного, 26 Тел.: +38 (044) 288-90-72 +38 (044) 254-09-09 Факс: +38 (044) 288-99-00 E-mail info@peacefund.com.ua
12.	Фонд України соціального захисту інвалідів	04050, Київ, вул. Глибочицька, 72 Тел. (044) 417-54-44 Факс (044) 417-70-07
13.	Міжнародна федерація товариства Червоного Хреста та Червоного Півмісяця	01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 68, кв. 64 Тел. (+38 044) 246-43-18, 246-43-19, 501-24-93 Факс (+38 044) 235-45-96 E-mail ifrc@utel.net.ua
14.	Місія Міжнародного комітету Червоного Хреста	01030, Київ, вул. Б.Хмельницького, 68, к.64 Тел. (044) 246-43-18, 246-43-19, 536-15-11 Факс (044) 235-45-96
15.	Національний комітет товариства Червоного Хреста України	01004, Київ, вул. Пушкінська, 30 Тел. (044) 235-10-96

		Факс (044) 288-16-58 E-mail: national@redcross.org.ua
16.	Товариство Червоний Хрест України (обласна та міська організації)	Івано-Франківськ (ІФ), вул. Незалежності, 59-а Тел. (0342) 53-90-71 E-mail: redcrossif@rambler.ru

1	2	3
17.	Міжнародна Федерація Соціальних Працівників (IFSW)	IFSW Box 4649 Sofienberg N-0506 Oslo Norway Tel. (+47) 22 03 11 52 Fax. (+47) 22 03 11 14 E-mail: secr.gen@ifsw.org Web: http://www.ifsw.org
18.	Українська асоціація соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи (УАСПССР)	252053, Київ, вул. Воровського, 2 Тел. (044) 224-302, 212-1423
19.	Ліга соціальних працівників України	01030, Київ-30, вул. Б.Хмельницького, 51 б Тел. (044) 235-32-07, 224-09-49
20.	Івано-Франківський осередок Ліги соціальних працівників України	76000, ІФ, вул. Гординського, 10 Тел. (03422) 2-59-98; 3-10-04; 3-20-51 E-mail: rccsu@il.if.ua
21.	Український державний центр соціальних служб для молоді (УДЦССМ)	01030, Київ, вул. Б.Хмельницького, 51 б Тел. (044) 246-4985, 224-4987 Факс (044) 244-4000 E-mail: UDCAdmin@priocom.com.ua

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базова

1. *Безпалько О. В.* Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : [навч. посіб.] / О. В. Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
  2. *Богданова І. М.* Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / І. М. Богданова. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
- Богданова І.М. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2011. 160 с.
2. Все про соціальну роботу : [навч. енциклопед. Словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі.] Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. 618 с.

3. Вступ до спеціальності : методичні рекомендації / [автор-упорядник Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна]. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 145 с.
4. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. закл.] / Світлана Сергіївна Засць. Умань, 2016. 58 с.
5. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч.посіб. / Тимошенко Н. Є. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
6. Зозуляк-Случик Р. В., Ковбас Б. І. Етика соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. 218 с.
7. Зозуляк-Случик Р. Рівень сформованості комунікативних якостей студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Тези доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (17. 18 березня 2016 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2016. С. 83–85.
8. Roksoliana Zozuliak-Sluchyk Professional and ethical competence of a social workers, as a factor of people e’s socialization who are in difficult life situations. // V Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu *Konteksty efektywności...* Idea społeczeństwa dla wszystkich. Współczesne obszary wykluczenia i wsparcia na wybranych etapach życia człowieka 29 – 30 maja 2017.
9. Зозуляк-Случик Р. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладах: етичний аспект. Сучасна наука і освіта: нові реалії і наукові рішення : збірник мат. Міжнародної науково-практичної конференції на базі Варненського у-ту менеджменту (Болгарія, 1 липня – 13 липня 2017 р.). Україна–Болгарія–Польща–Канада–Румунія, 2017. С. 108–112.
10. Зозуляк-Случик Р. Основні моральні категорії соціальної роботи. Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 10–13.
11. Зозуляк-Случик Р. Компетентнісний підхід у процесі формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в умовах модернізації вищої освіти. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2017. № 8 (313) листопад. Ч. 1. С.73–80.
12. Зозуляк-Случик Р. Фахове становлення майбутніх соціальних працівників у етичному контексті. Соціальна робота і проблеми міграційних процесів у глобалізованому світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 3-4 травня 2018 р.). Чернівці :

Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 78–81.

13. Зозуляк-Слущик Р. Суб'єкт–суб'єктна взаємодія в навчально-виховному процесі університету як педагогічна умова формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали одинадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2018 р.) / гол. ред. В.В. Корнешук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2018. С. 224–226.

14. Зозуляк-Слущик Р. Особливості сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи в університетах. Актуальні проблеми технології і професійної освіти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 квітня 2018 р. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2018. С. 38–40.

15 . Roksoliana Zozuliak-Sluchy Moral categories in the work of social works. Yearbook of Varna university of managemen. 2018. Volume XI. P. 293–298.

16. Зозуляк-Слущик Р. Професійне становлення майбутніх соціальних працівників в університетах: етичний аспект. Науковий вісник Ізмаїльського дер. гуманіст. у-ту. : зб. наук. пр. Сер. Педагогічні науки. Ізмаїл, 2019. Вип. 42. – С. 87–94. (Index Copernicus).

17. Зозуляк-Слущик Р., Палій Б. Особливості формування комунікативних якостей соціального працівника. Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи : тези доповідей IV всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 19 квітня 2019 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. С. 227–230.

18. Зозуляк-Слущик Р. Формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти. Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи : Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 25 вересня 2020) / За ред. О. Бартош, С. Литвинової, та ін. Ужгород : Фоп Роман О.І., 2020. 37–40.

19. Зозуляк-Слущик Р., Трінчук М. Соціально-педагогічна сутність феномену “професійна самореалізація”. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2020 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2020.

20. Зозуляк-Слущик Р. Гуманістична спрямованість професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Добробут здобувачів освіти та учителів у сучасних умовах освітнього простору та соціуму: матеріали міжвуз. (заочн.) наук.-практ. конфер. 26 лют. 2021р. Хмельницький, 2021. С. 51–55.

21. Зозуляк-Случик Р. Формування професійно важливих рис як основа компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 2 (37), Част. 1, С.. (Категорія Б)
22. Зозуляк-Случик Р. Творчість як основа професійного становлення майбутніх фахівців соціальної роботи. Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності : Матеріали доповідей та повідомлень IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15–16 квіт. 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 183–186.
23. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навч. посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О.П. Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 328 с.
24. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред.. проф. І.Д. Звереві. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

Допоміжна

1. Аксенова Л. И. Социальная педагогика в специальном образовании / Л. И. Аксенова. – М. : Академия, 2001. – 234 с.
2. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола [за заг. ред. А.Й. Капської]. – К., 2002. –164 с.
3. Білецька В. «Світове кафе» / В. Білецька // Соціальний педагог. 2013. № 8. С. 4–7.
4. Вступ до спеціальності : навчально-методичний посібник / [автор-упорядник Оксана Володимирівна Джус]. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 128 с.
5. Декларація прав дитини : проголош. Генерал. Асамблеєю ООН, 20 листопада 1959 р. Відродження. 2008. №1. С.18
6. Етика ділового спілкування : [курс лекцій] / [Чмут Т. К., Чайка Г. Л., Лукашевич М. П., Осетинська І. Б.]. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2003. – 208 с.
7. Єржабкова Б. Вибрані питання соціальної педагогіки / Б. Єржабкова. – Дрогобич : Вимір, 2003. – 320 с.
8. Зозуляк Р. Професія «соціальний педагог» : морально-етичний аспект. Ідея опіки дітей і молоді в історико-педагогічній науці : [зб. наук. праць]. Івано-Франківськ : Плай, 2005. С. 298–302.
9. Зозуляк-Случик Р. В. Основи деонтології в соціальній роботі та соціально-педагогічній діяльності. Соціальна робота і сучасність: теорія

- та практика : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, (20–21 травня 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет» [від. ред. Б. В. Новиков, Л. М. Димитрова]. К. : НТУУ «КПІ», 2010. – С. 42–44.
10. Зозуляк-Случик Роксоляна Совість як критерій фаховості соціального педагога. Науковий вісник Чернівецького ун-ту : [зб. наук. пр]. Вип. 593. Педагогіка та психологія. Чернівці : Рута, 2011. С. 59–64.
  11. Зозуляк-Случик Р. Рівень сформованості комунікативних якостей студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Тези доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (17. 18 березня 2016 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2016. С. 83–85.
  12. Roksoliana Zozuliak-Sluchyk Professional and ethical competence of a social workers, as a factor of people e’s socialization who are in difficult life situations. // V Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu *Konteksty efektywności...* Idea społeczeństwa dla wszystkich. Współczesne obszary wykluczenia i wsparcia na wybranych etapach życia człowieka 29 – 30 maja 2017.
  13. Зозуляк-Случик Р. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладах: етичний аспект. Сучасна наука і освіта: нові реалії і наукові рішення : збірник мат. Міжнародної науково-практичної конференції на базі Варненського у-ту менеджменту (Болгарія, 1 липня – 13 липня 2017 р.). Україна–Болгарія–Польща–Канада–Румунія, 2017. С. 108–112.
  14. Зозуляк-Случик Р. Основні моральні категорії соціальної роботи. Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 10–13.
  15. Зозуляк-Случик Р. Компетентнісний підхід у процесі формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в умовах модернізації вищої освіти. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2017. № 8 (313) листопад. Ч. 1. С.73–80.
  16. Зозуляк-Случик Р. Фахове становлення майбутніх соціальних працівників у етичному контексті. Соціальна робота і проблеми міграційних процесів у глобалізованому світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 3-4 травня 2018 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 78–81.

17. Зозуляк-Случик Р. Суб'єкт–суб'єктна взаємодія в навчально-виховному процесі університету як педагогічна умова формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали одинадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2018 р.) / гол. ред. В.В. Корнешук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2018. С. 224–226.
18. Зозуляк-Случик Р. Особливості сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи в університетах. Актуальні проблеми технології і професійної освіти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 квітня 2018 р. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2018. С. 38–40.
19. Roksoliana Zozuliak-Sluchyk Moral categories in the work of social works. Yearbook of Varna university of management. 2018. Volume XI. P. 293–298.
20. Зозуляк-Случик Р. Професійне становлення майбутніх соціальних працівників в університетах: етичний аспект. Науковий вісник Ізмаїльського дер. гуманіст. у-ту. : зб. наук. пр. Сер. Педагогічні науки. – Ізмаїл, 2019. – Вип. 42. – С. 87–94. (Index Copernicus).
21. Зозуляк-Случик Р., Палій Б. Особливості формування комунікативних якостей соціального працівника. Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи : тези доповідей IV всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 19 квітня 2019 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. С. 227–230.
22. Зозуляк-Случик Р. Формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти. Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи : Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 25 вересня 2020) / За ред. О. Бартош, С. Литвинової, та ін. Ужгород : Фоп Роман О.І., 2020. 37–40.
23. Зозуляк-Случик Р., Трінчук М. Соціально-педагогічна сутність феномену “професійна самореалізація”. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2020 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2020.
24. Зозуляк-Случик Р. Гуманістична спрямованість професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Добробут здобувачів освіти та учителів у сучасних умовах освітнього простору та соціуму: матеріали міжвуз. (заочн.) наук.-практ. конфер. 26 лют. 2021р. Хмельницький, 2021. С. 51–55.
25. Зозуляк-Случик Р. Формування професійно важливих рис як основа

- компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 2 (37), Част. 1, С..
26. Зозуляк-Слущик Р. Творчість як основа професійного становлення майбутніх фахівців соціальної роботи. Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності : Матеріали доповідей та повідомлень IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15–16 квіт. 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 183–186.
  27. Кічук Я. В. Соціальний педагог – професія захисту, домінанта сучасних наукових досліджень. Соціальна педагогіка : теорія і практика. 2012. № 2. С. 57–63.
  28. Краснова Н. П. Комунікативна толерантність у професійній діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи / Н. П.Краснова // Соціальна педагогіка : теорія і практика. 2009. № 1. С. 71–78.
  29. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
  30. Модуль. Спілкуємось та діємо. К. : Міленіум, 2002. 105 с.
  31. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. 290 с.
  32. Пенішкевич Д. І. Соціальна педагогіка : Модульна технологія вивчення курсу[навч. посіб.] / Д. І. Пенішкевич, Л. І. Тимчук. Чернівці : Рута, 2007. 336 с.
  33. Права дитини: від витоків до сьогодення: Зб. текстів, метод. та інформ. матеріалів: Метод. видання / Авт.-упор. Г.М.Лактіонова (кер.), Л.В.Пироженко, О.В.Сухомлинська та ін. – К.: Либідь, 2002. –320 с.
  34. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За ред. Капської А. Й. К., 2000. 365 с.
  35. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями : [навч.-метод. посіб. для соц. прац. і соц. педагогів / за ред. проф. А.Й.Капської]. К. : ДЦССМ, 2006. 168 с.
  36. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. 3-тє вид / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко . К. : Знання-Прес, 2003. 295 с.
  37. Штика Н. О. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності в громадських організаціях / Штика Н. О. // Соціальна педагогіка : теорія і практика. 2010. № 4. С. 35–39.
  38. Ягунов В. В. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. В. Ягунов. К. : Либідь, 2003. 537 с.

Інтернет-джерела

1. Законодавство України про соціальний захист населення. [https:// zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2671-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text)
2. Конвенція ООН про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України: zakon.rada.gov.ua
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України :[http://www.mlsp.gov.ua/ labour/ control/uk/index](http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index).
5. Офіційний сайт Кабінету міністрів України : <http://www.kmu.gov.ua/>.
Офіційний сайт Державної служби зайнятості України :<http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
6. Офіційний сайт Мережі аналітичних центрів України : <http://www.intellect.org.ua/>.
7. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231
8. Соціальна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>
9. Професійний стандарт «Соціальний працівник» (Проект). Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/files/project_normativnyh_documentov/p-sp.doc
10. Професійний стандарт «Соціальний працівник» (допоміжний персонал). Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України (від 18.06.2020р. №1149). URL: [https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId =b29 addb8-9119-433ebcf6-c0cecc2bc738](https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=b29addb8-9119-433ebcf6-c0cecc2bc738)
11. Професійний стандарт «Соціальний робітник». Наказ Міністерства соціальної політики України (від 15.08.2019р. №1243). URL: [https://www.me.gov.ua/ Files/GetFile? lang=uk-UA&fileId=8cc080eb-ab16-4c4ea7f8-30048eecd6](https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=8cc080eb-ab16-4c4ea7f8-30048eecd6)
12. Спільнота активних освітян: vseosvita.ua
13. «Студентський путівник – дорожня карта професійного становлення в ПНУ» [https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/ Студентський_путівник_2019-20-25.10.pdf](https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Студентський_путівник_2019-20-25.10.pdf)

Методичні рекомендації

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

Автор-упорядник

Зозуляк-Случик Росоляна Васишівна

З-78 Вступ до спеціальності : [методичні рекомендації / Автор-упорядник Зозуляк-Случик Росоляна Васишівна]. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 134 с.

ISBN

ББК 74.0 я 73